

Lelkipásztor

Evangélikus
Lelkészi Szakfolyóirat
76. évfolyam
2001/2.

Az igehirdetési előkészítők sorrendjé-
be sajnálatos hiba csúszott: a Böjt 1.
vasárnapi előkészítő a Hetvened vasár-
napi elé került.

A hibáért szíves elnézésüket kérjük.

TARTALOMJEGYZÉK

MÉCSSES A TE IGÉD

<i>Zsugyel Adél: Zsoltár</i>	41
------------------------------------	----

TANULMÁNYOK

<i>Pille Valk: A szovjet ateizmustól a nemzeti öntudatig</i>	42
--	----

KITEKINTÉS

<i>Nagy Gyula: Egyházi Világhíradó XII. évfolyam 1-2. szám</i>	49
<i>Horst Echternach: A Dominus Iesus nyilatkozat és a római katolikus egyház felsőbbbségi igénye</i>	55

FIGYELŐ

<i>Nagy Gábor: Hatalom, ember, társadalom</i>	60
<i>Frenkl Róbert: A sajtó mint hatalom egyházban és egyházon kívül</i>	62
<i>Véghelyi Antal: Az egyház mint Krisztus-közösség, a Szentlélek közössége és emberi közösség</i>	66
<i>Fabiny Tamás: Gyakorlati év – az egészségesebb egyházért</i>	69
<i>Szebik Imre: Nagy Gyula: Az egyház mai tanítása</i>	70
<i>Széll Bulcsú: Klucsik János</i>	72

FÓRUM

<i>Baranka György: Karizmatikus megújulás</i>	73
---	----

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

<i>id. Cserháti Sándor: Böjt 1. vasárnapja</i>	74
<i>Fabiny Tamás: Hetvened vasárnap</i>	75
<i>Szentpétery Péter: Hatvanad vasárnap</i>	77
<i>Reuss András: Ötvened vasárnap</i>	78

Zsugyel Adél

Zsoltár

Tudom, hogy te vagy pásztorom.
Ami az életben ér, Te adtad élém – egyem és igyam.
Sem jó, sem rossz tapasztalatban
nem szűkölködöm.
Ha most több is jut a rosszból, tudom,
utam csendes vizekhez vezet egyszer.
Terej engem,
de kérlek, lásd, ember vagyok és nem birka,
tervekkel, vágyakkal, életformáló tapasztalatokkal.
Nem kell, hogy az út selymes fűvű réten át vezessen,
csak az a tudat, hogy velem vagy,
hogy az önállóság nem jár azzal,
hogy elvesztelek téged,
akinek az életem köszönhetem, s akit szeretek.

Az ösvényen, amin vezetsz,
felemelt fejjel járhatok,
mert nem kényszerülök hazugságra,
mert belső meggyőződésből választottam irányt.
Utad olyan, mint te magad:
tisztá és igaz.
S ilyenek lehetnek azok is, akik ezt az
ösvényt járják.
Ez a tudás energiát szabadít fel bennem,
lelkem megnyugszik,
így szabaddá válok szolgálatodra, dicséretedre.

Van, hogy szembesülök azzal,
szűk és sötét az életter,
minden mondat, lépés és tett
csak a túlélés körül forog. De tudom,
ez is hozzátartozik az úthoz,
hogy megtanuljam értékelni és megköszönni
jelenlétedet.
Teljesség vagy,
és teljes életet akarsz adni szolgádnak.
Ebben látom meg a negatívumok
létjogosultságát is.
Így örülhetek mindennek
amivel megszólítasz,
amivel megérintesz.

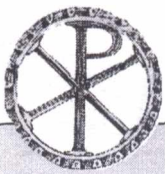
Vannak, akik ferde szemmel néznek rám,
azt hiszik, le akarok térni utadról
és füttyölök rád.

Bár már ott lennék, hogy asztalt terítesz
nekem!
Meghívnám a kételkedőket és irigyeket
szendvics és bor mellé gyertyafénybe,
és őszintén beszélgetnénk egymással.
Visszatekintve
minden konfliktus gyerekesnek tűnne.
A csordultig telt poharak mellett
a csordultig telt szíveknek is jutna hely.
Lehet a szív tartalma
olyan gyógyító és nemes,
jóízú és felvidító,
mint egy pohár aszúbor?

Nem kell, hogy
királyként
olajjal kend meg fejem.
Szolgád szeretnék lenni.
Megadod azt a királyi ajándékot,
hogy a hozzám illő helyre állítasz?
Az örömmel és motiváltan végzett munka
kiváltságát kérem tőled.

Életutam stabil viszonyítási pontja vagy,
Istenem.
Bárhova mentem eddig,
első találkozásunk óta
nem veszíthettelek szem elől.
Nem azért, mert
olyan hűségesen követtelek,
de
mert az elveszettnek is keresésére indulsz.
Jó és rossz napokban is
jelenléted a túlélés záloga.
Nélküled az örömből is lehet szomorúság
és
veled a csalódás is válhat ajándékhozóvá.

Házad csodák palotája.
Ide fogadtál be,
ez ad biztonságot
minden nap.
Köszönöm,
hogy nálad, benned elrejtve
élhetek.

Pille Valk

A szovjet ateizmustól a nemzeti öntudatig

Az észtországi hitoktatás alakulása napjainkban

Néhány háttér információ Észtországról

Észtország a Balti tenger partján elterülő kis ország. Lakossága mindössze 1,5 millió, és ebből 1 millió vallja magát észtnak. Az első keresztyén hatások a 11-12. században érték Észtországot. Ezt a békés missziót a 13. században kezdődő német keresztes háborúk törték meg. A következő századokban más idegen hódítók – dánok, lengyelek, svédek és oroszok – jöttek és mentek, de az észtnép mindezeket túlélte, nyelvét és kulturális örökségét megőrizte.

1918. február 24-én kihirdették a független Észtn Köztársaságot. Az ezt követő években Észtország gazdaságilag fejlett és demokratikus társadalommá alakult át. Figyelemre méltó előrelépés történt a kulturális életben. Az észtn függetlenségnek azonban, a Molotov-Ribbentrop szerződés hamarosan véget vetett. Ez a szerződés Európa területének felügyeletét náci és szovjet erőkre bízta. Észtországot 1940-ben a Szovjetunióhoz csatolták, és ez utóbbi szépen el is foglalta. A szovjet hatalom igencsak megtizedelte az ország lakosságát. A népesség mintegy egynegyede „veszett el”. Mindemellett Észtország a Szovjetunió „köztársaságai” közül gazdaságilag a legfejlettebb maradt.

A Szovjetunió hanyatlásával párhuzamosan Észtország Moszkvától való függetlenedésének lehetősége is lépésről lépésre alakult. Az 1991. március 3-ra összehívott területi szavazáson a lakosság 77,8% (beleértve az itt élő bevándorlók 1/3-át is) Észtország függetlenségének gondolatát támogatta.

1991. augusztus 20-án a szovjet hatalom a nemzeti függetlenség visszaállításáról határozott.¹

Szovjet ateizmus – mi is volt az?

„Harcolnunk kell a vallás ellen. Minden materializmusnak, így a marxizmusnak is elcsépelet közhelye.” V. I. Lenin²

Ahogy már a szovjet kontextusból tudjuk, a marxizmus a vallást „a népnek szánt ópiumként” értelmezte, amely így a ki-

zszakmányolók érdekeit szolgálta, és arra hivatott, hogy a munkásosztályt engedelmességre kényszerítse. Ennek a felfogásnak az értelmében a szovjet társadalomból mindent el kellett tüntetni, ami a vallással bármilyen módon kapcsolatban állt. Észtországban már a szovjet megszállás első évében (1940-1941) megtették az első radikális lépéseket. Az iskolákban betiltották a hitoktatást³. A század eleji reformokkal elindított és a húszas években kivitelezett hitoktatás és a valláspedagógia igen magas szintet ért el. Ez a szint mára teljesen összeomlott.⁴ A Tartui Egyetem Teológiai Fakultását, a lelkész- és hittantanár képzés fő helyét bezárták. Mindenféle vallási irodalmat eltüntettek a könyvesboltokból és a könyvtárakból (beleértve egyházi és gyülekezeti könyvtárakat is), és mindent megsemmisítésre ítélték. Az elkövetkező néhány hónap alatt az egyetemi könyvtárból körülbelül 70 000 teológiai könyvet semmisítettek meg.⁵ Az ezt követő évek szovjet uralma alatt a vallási irodalom automatikusan az „Index Librorum Prohibitum” gyűjteményébe tarozott. Az összes ifjúsági szervezetet ugyanúgy, mint az egyház által végzett gyermek- és ifjúsági munkát betiltották.⁶ Mint minden templomot, a kápolnákat, a gyülekezeti házakat és a földeket is elkobozták a tulajdonosoktól.⁷ A gyülekezetek a templomokat csak megegyezés alapján használhatták. Ennek fejében igen magas adót kellett fizetni a kötelező biztosításra. A villamos energia is 14-szer többbe került a gyülekezetek számára, mint az átlagember számára.⁸ A lelkészeket parazitáknak nevezték. Maguknak és családjáiknak mindenféle szociális támogatás nélkül kellett boldogulniuk. Lelkészek és egyházi alkalmazottak az átlagnál 7-10-szer drágábban bérelhettek lakást.⁹ Eltérően a többi állam-

³ Riigi Teataja (State Herald) 1940/102, art. 1011.

⁴ Hitoktatás az észtn iskolákban 1918-1940. között, lásd: <http://www.history.ee/dispile.htm>.

Valk, P. Ühest heledast laigust Eesti kooli ajaloos. Usuoetus eesti koolis 1918-1940. (Hitoktatás az észtországi iskolákban 1918-1940 között). Tallinn, Logos, 1997.

⁵ Vööbus, A. Communism's Challenge to Christianity. (A kommunizmus mint kihívás a keresztyénség számára) Chicago, Lutheran Theological Seminary, Maywood, Illinois, 1950, p.21. Raid, 1978, p. 136.

⁶ Raid, L. Vabamõtlejate ringidest massilise ateismini. Marsistlik ateism Eestis aastail 1900-1965 (Marxista ateizmus Észtországban 1900 és 1965 között), Tallinn, Eesti Raamat, 1978, p.136.

⁷ Riigi Teataja, 1940/ 77, art.744.

⁸ ENSV Teataja, 1941/22,art. 281.

⁹ Vööbus, p.21.

¹ Bővebb információ Észtország történelméről a <http://www.ibs.ee/history/brief> oldalon található

² Lenin, V.I. Töölispartei suhtumisest religiooni. (A Munkáspárt valláshoz való hozzáállásáról). Kogutud teosed, 372. old.

polgártól a papgyerekek iskolai nevelését fizetni kellett.¹⁰ Sok esetben az egyházzal való kapcsolat elegendő volt arra, hogy valaki számára lehetetlenné váljanak az egyetemi tanulmányok. Ha valaki egyetemen tanult vagy iskolában dolgozott, feltétlenül titokban kellett tartania az egyházzal való tartozását. Mindez még az 1980-as évek elején is így zajlott.¹¹

Azt tartották – és ezt fontos megjegyezni –, hogy ezek a lépek védelmezték a lelkiismeret szabadságát. A lelkiismereti szabadság definíciója így hangzott: „szabad bármilyen vallást megvallani vagy nem megvallani, szabad vallásos szokásokat megfigyelni vagy ateista propagandát folytatni.”¹² Ennek az előírásnak az értelmezése mindenféle egyházi tevékenységet templomon kívülre üzött – egyedül a vasárnapi istentiszteletek megtartását engedélyezték. A másik oldalon mindenki szabadon neveltség tárgyává tehetette a vallást és a hívőket, sőt a hívek magánéletébe is beleszólhatott.

A szovjet megszállás első tíz évében és a II. világháborúban Észtország lakosságának kb. 1/4-ét veszítette el.¹³ Ez az emberi veszteség az egyházakat is megviselte. Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy abban az időben szinte mindenki kapcsolatban állt az egyházzal.¹⁴ A papság körében különösen is nagy volt a veszteség. Az Észt Evangélikus Lutheránus Egyház (a továbbiakban ÉELE), lelkészeinek 85%-át (162), az Észt Apostoli Ortodox Egyház, lelkészeinek 51%-át (69) veszítette el.¹⁵

Ateista propaganda

1940-41 között a szovjet rendszer célja az volt, hogy közvetlenül szétrombolja az egyházat. A II. világháború után hangsúlybeli eltérést figyelhetünk meg. Azóta az ateista propaganda-tevékenységek szervezésének növekvő tendenciája nyomon követhető. Ennek legelterjedtebb formái az előadások voltak. A ténykedés folyamatát jól tükrözi a következő táblázat:

1956. 300	1966. 3319	1976. 3064
1957. 900	1967. 2980	1977. 3030
1958. 1406	1968. 2899	1978. 3105
1959. 2062	1969. 2836	1979. 3467
1960. 1961	1970. 2466.	1980. 3749
1961. 1680	1971. 2577	1981. 3800
1962. 2618	1972. 2832	1982. 4166
1963. 2625	1973. 2797	1983. 4915
1964. 3175	1974. 3047	1984. 4876
1965. 3347	1975. 3184	1985. 4627

1. Táblázat. Az „Unió Tudománya” által tartott ateista előadások száma:¹⁶

1963/64-ben az Észt Kommunista Párt Központi Bizottsága az ateista célok hirdetése érdekében létrehozta a Ateizmus Köztársasági Iskoláját. Ugyanabban az évben körülbelül kétezer embert vontak be különféle ateista tanulmányokba.¹⁷ Különös figyelmet fordítottak a tanárookra, és sok iskolában létrehozták az ateista klubokat. Az 1960-as évek elején az összes egyetemen és főiskolán bevezették a „tudományos ateizmus” című kurzusokat.¹⁸

Ennek a széleskörű munkának az eredményét jól mutatja az a Gallup felmérés, amelyet a hatvanas évek végén, Tallinnban a Politechnikai Intézet hallgatói között végeztek. Arra a kérdésre, hogy „Szükségesnek tartja-e az ateista értelmező tevékenységeket az emberek körében?” a hallgatók eltérő módon válaszoltak az ateista tanulmányaik előtt és után. A kurzusok előtt az ateista propagandát 71,8%, a kurzus után 85,1% helyeselte. Azoknak a hallgatóknak a száma, akik tagadó választ adtak 28,2%-ról 14,9%-ra csökkent.¹⁹

Annak érdekében, hogy az ateista megvilágosodást kellőképpen támogassák, figyelemre méltó ateista irodalmat nyomtattak. E cél érdekében 1947 és 1972 között 117 különböző könyv és 461 165 más nyomtatvány jelent meg. Ez idő alatt a ÉELE egyetlen évkönyvet és néhány énekfüzetet adhatott ki.²⁰ Vallásos irodalmat, akár Bibliát is szigorúan tilos volt Észtországba küldeni vagy hozni. Ez a helyzet, amely csak a nyolcvanas évek végére változott meg, lehetetlenné tette, hogy az emberek bármiféle tárgyilagos ismeretet szerezzenek a kereszténységről.

A szovjet hatóságok az ötvenes évek végétől kezdődően átgondoltan kidolgozták, hogy a vallásos tevékenységek helyére a „világi szokások” alternatívája kerüljön. Az első próbálkozás annak érdekében történt, hogy az ifjúságot távol tartsák a konfirmációtól, amely hagyományosan a felnőtté válás kezdetének számított.

Hogy a konfirmációt ellensúlyozzák, megszervezték a Nyári Ifjúsági Napokat. Ennek a tevékenységnek a részvételi aránya évről évre növekedett.

¹⁷ Raid, p. 175-185, 190.

¹⁸ Raid, p. 196.

¹⁹ Ferrik, V., Lindma, H. Religiooni mojust noortele linna ja maal (A vallásnak a vidéki ifjúságon észlelhető befolyásáról). Ateism, religioon, sotsioloogia. Tallinn, Eesti Raamat, 1970, p.52

²⁰ Salo, p.32,44.

¹⁰ Raid, L., p.136.

¹¹ Sok-sok személyes tapasztalat. 1986/87-ben Rapla nevű kisvárosban egy énektanár azért veszítette el munkahelyét és vonták vissza munkaengedélyét, mert karácsonyi énekeket tanított diákjainak.

¹² NSV Liidu Põhiseadus (SZU alkotmánya). Tallinn, 1977, p. 18.

¹³ 1940 július és 1941 június között körülbelül 1000 embert tartóztattak le, akik el is tűntek. 1941 júniusában, a tömegdeportálás idején több mint 10 000 embert deportáltak vagy küldtek szibériai börtöntáborokba. Mindezt bármiféle törvényes eljárás alkalmazása nélkül tették. A II. világháborúba mintegy 10 000 férfit mozgósítottak, és állítottak német vagy szovjet csapatokba. 1944-ben a nyugatról visszavonuló szovjet csapatból 70 000-en menekültek meg. 1949-ben több mint 22 000 embert Szibériába deportáltak.

¹⁴ Az 1934-es összeírás – Vaika entsüklopedia (Kis Enciklopédia). Tallinn – Tartu, 1938, p. 294.

¹⁵ Salo, V. Riik ja kirikud 1940-1974 (Az állam és az egyházak 1940 és 1974 között). Maarjamaa Taskuraamat nr. 5. Rooma, 1974, p.13.

¹⁶ Vimmsaare, K. Ateistliku mõtte arengust Nõukogude Eestis (Az észtországi ateista gondolkodás fejlődéséről) – Ateism, religioon, sotsioloogia. Tallinn, Eesti Raamat, 1970, p. 14.

Vimmsaare, K. Ateistliku kasvatuse paevaprobleeme (Az ateista nevelés aktuális problémái). Tallinn, ENSV Ühing „Teadus”, 1987, p.27.

NB! Ezeket az adatokat nem szabad komolyan venni. Azoknak az időknek a jeles közmondását nem szabad elfelejteni: „Háromféle hazugság létezik: kis-hazugság, nagy hazugság és szovjet statisztika”.

1957. 39	1961. 7000	1965. 6000
1958. 2299	1962. 5200	1971. 10 000
1959. 63 00	1963. 6000	
1960. 6950	1964. 6000	

2. Táblázat. A Nyári Ifjúsági Napok résztvevőinek száma²¹

Az iskolákban az ateista oktatás a vallást kövületnek tartotta, valaminek, ami idejét és divatját múlta. Valaminek, ami ostobaság, s ami csak olyan öreg anyóáknak szól, akiknek a modern tudományos élethez vajmi kevés közülük lehet. A nemzedékek közötti különbségeket és a fiataloknak azt a vágyát, hogy önállóak legyenek, mesteri fogásokkal irányították. Igen fontos feladat volt, hogy a gyerekek és a fiatalok semmilyen kapcsolatba ne kerüljenek hívő emberekkel. Karácsonykor és más keresztyén ünnepek idején a tanárok különös intenzitással dolgoztak, csakhogy távol tartsák a tanulókat az istentiszteletektől.

A karácsonyi istentiszteletek időpontjával egybeesően a legkülönbözőbb tevékenységeket szervezték: úttörő és Komszomol találkozók, táncesteket stb. A legérdekesebb filmeket is csak ezeken az esteken közvetítette a tévé.²² Ez az ú.n. „szigetelő politika” eléggé hatásosnak bizonyult,²³ és így sok fiatal számára az egyház idegen maradt. Ezt a tendenciát igazolja a ÉELE konfirmandusainak száma is az egyes években.

1937. 10530	1960. 3800	1966. 250
1953. 3500	1961. 2400	1967. 300
1954. 5800	1962. 1400	1968. 455
1955. 5900	1963. 800	1969. 500
1958. 8400	1964. 600	1970. 500
1959. 6200	1965. 400	1978. 480

3. Táblázat. Az ÉELE konfirmandusainak száma²⁴

Annak érdekében, hogy az embereket minél inkább távol tartsák az egyháztól több figyelmet fordítottak arra is, hogy a gyermekszületéseket és a házasságkötéseket szovjet intézményekben regisztráltassák. Ugyanígy a világi temetéseket is próbálták vonzókká tenni. Ennek a munkának az eredményét a következő számokból lehet látni.

	1933 ²⁵	1957 ²⁶	1968 ²⁷	1975 ²⁸
keresztelés	77%	55,8%	12,5%	10,95%
esküvők	78%	29,8%	2,6%	2,8%
temetés	96,7%	64,5%	46%	37,4%

4. Táblázat. Az egyházi kazuálék százaléka

²¹ Salo, p.34.

²² Néhány személyes emlékemyetemista koromból: néhány tanár bevett szokása volt, hogy karácsony napján vizsgáztasson. A diákszállókon tilos volt karácsonyfát díszíteni vagy egyáltalán gyertyát gyújtani. Még a leghagyományosabb észt karácsonyi eledel, a véres hurka is csak néhány nap késéssel jelent meg az üzletekben. Néhány helyen még az otthonokban is titokban lehetett csak karácsonyt ünnepelni.

²³ Én például 19 éves koromban találkoztam először keresztyén emberrel. Ugyanabban az évben volt lehetőségem egy lelkésszel is találkozni.

²⁴ Lahtinen, A., Laitila, T., Suttner, E. Chr. Usko, Tojvo ja vallankumous. Kristinusko ja kirkot Neuvostoliitossa. (Hit, remény és forradalom. Keresztyénség a Szovjetunióban), Otava, Keuruu, 1990, p.330. Salo, p.34.

A rendszeres és folyamatos ateista felvilágosító kampányok, amelyeket a totalitárius rendszer támogatott, nagy előrelépést mutattak Észtországban, és az egyház valóságos „gettó helyzetbe” jutott. Ez egyértelműen kiderül, ha megfigyeljük, hogyan alakult az ÉELE – Észtországban főegyháznak számító egyház, amely 1934-ben a lakosság 78,8%-át tudhatta maga mögött – tagjainak száma.

1934. 874 026	1978. 64 074
1965. 117 394	1980. 60 733
1969. 98 323	1984. 52 747
1972. 889 44	1985. 50 094
1975. 77 775	1986. 48 590
1976. 65 425	

5. Táblázat. Az ÉELE tagjainak száma²⁹

A vallást teljesen visszaszorították a privát szférába. A legtöbb ember hittani ismerete teljesen hiányzott, és eltávolodtak az egyháztól. Széles körben teljesen elfogadott volt az a nézet, hogy képzettnek lenni azt jelenti, hogy valaki nem vallásos.

Vallásos élet Észtországban ma – néhány megjegyzés

Az elmúlt tíz év alatt Észtországban az egyház pozíciója rohamosan megváltozott. A szovjet gettóhelyzet eltűnésével a hivatalos határok szétestek. A függetlenség újraalakulásának napjaiban az egyház népszerűsége igen gyorsan nőtt (talán a Kommunista Párt népszerűségének fordított arányában?). Az 1990-es évek elején az egyház számított a társadalom legmegbízhatóbb intézményének.³⁰ A gyülekezetekbe betagozódók száma megnövekedett.

Ezek a változások felmérhetőek a ÉELE, az Evangelikál Keresztyének Uniója és az Észt Baptista Egyház (EKUÉBE), valamint az Észt Metodista Egyház (ÉME) statisztikáiból.

	ÉELE ³¹	EKUÉBE	ÉME
1987	49 354	5 950	1 862
1988	50 510	5 850	1 816
1989	59 376	5 820	1 777
1990	62 455	5 950	1 748
1991	70 209	6 050	1 743
1992	76 132	6 100	1 824
1993	60 457	6 500	1 866
1994	62 140	6 450	1 838
1995	57 614	6 500	1 842

²⁵ Eesti statistika (Észt statisztika). 1935/160, p. 128.

²⁶ Nauka i Religija (Tudomány és vallás), 1965/1, p. 4.

²⁷ „Eesti Kommunist” (Észtországi kommunista), 1969/9, p.54.

²⁸ Raid, p. 203.

²⁹ Veem, K. Eesti Vaba Rahvakirik (Észt szabad emberek egyháza), Stockholm, Essti Vaimulik Raamat, 1988, p. 348.

³⁰ Kui kristlik on Eestimaa? (Mennyire keresztyén Észtország?). Tallinn, Eesti Evangelisatsioonil Allianss, 1997, p. 43.

³¹ Kui kristlik..., p. 35, 28, 26. Adatok az EKUÉBE-ről. Az EKUÉBE levéltára, Tallinn. Adatok az ÉME-ről- Az ÉME levéltára, Tallinn.

1996	53 988	6 328	1 841
1997	52 370	6 138	1 773

6. Táblázat. Az említett egyházak teljes tagszáma

Az egyház népszerűségének csúcsát 1992-ben érte el. Ma már láthatjuk, hogy a kezdeti lelkesedés alábbhagyott. A kisebb felekezetek sokkal nagyobb stabilitásról beszélhetünk.

Az észtországi vallásos életéről szóló néhány tanulmány jobban megvilágíthatja az itt ismertetett tagszámmal kapcsolatos adatokat.

1994-ben az Észti Egyházak Tanácsa, az Észti Bibliatársulat és az Észti Evangéliumi Szövetség egy részletes kérdőívet készített „az észti emberek életéről, hitéről és vallásos életéről.”³² 1998-ban néhányat ezek közül a kérdések közül megismételték.³³ Az eredményeknek megfelelően a hívők száma 37%-ról 49%-ra emelkedett. Ugyanakkor azoknak a száma, akik magukat ateistáknak vallották 1%-ról 6%-ra. A megkérdezettek 45%-a hitt a csillagióslásban (a 25 éven aluliaknál ez 52%-t tett ki).

Érdekes megjegyezni, hogy a megkérdezettek 45%-a tartja magát evangélikusnak. Ha ezt a számot összevetjük az ÉELE összlétszámával, akkor látjuk, hogy a különbség egyáltalán nem kicsi. Tehát beszélhetünk azokról, akik valamilyen módon az egyházzal kapcsolatban állnak. Ezek valamikori egyháztagok, akiket megkereszteltek, megkonfirmáltak, de akik a gyülekezet mindennapi életébe nem kapcsolódtak be. Sokak számára a valamikori egyházi kapcsolatok is a nemzeti hovatartozást igazolják.

Állásfoglalás a hitoktatás ügyében és sajtóvisszhangok

Az 1994-es kérdőívek a hitoktatáshoz való viszonyulást is kuttatták. Az eredmény: a megkérdezettek 39,9%-a fontosnak tartotta az iskolai hitoktatást, 46,4% általánosan pozitívan viszonyult a hitoktatás kérdéséhez, és 12% teljesen elutasítóan válaszolt.³⁴ Az ÉELE Vasárnapi Szövetségének felmérései 1995-ben azt mutatták, hogy a megkérdezettek (tanárok és különféle iskolák igazgatói, ott is, ahol már tanítanak és ott is, ahol még nem tanítanak hittant) 73%-a gondolta úgy, hogy a hitoktatásnak helye kellene, hogy legyen az iskolákban.³⁵

Ugyanakkor az általános iskolákban történő hitoktatás kérdése a sajtóban éles vitákban csapódott le. 1994 óta, amióta az egyház túljutott népszerűségének csúcsán, egyre több éles hangvételű újságcikk jelent meg az egyházzal és a hitoktatásról is. Az 1995-ös évet tartják ilyen szempontból a legtermékenyebbnek.

³² Hansen, H. Elust, usust ja usuelust (Életről, hitről, vallásos életéről) „Eesti Kirik”, 16. sept.-25. nov. 1994.

³³ A kutatás 1998 márciusában és áprilisában zajlott. Harri Heino professzor vezette a közvéleménykutató csoportot, aki a Finn Akadémián és az Észti Gallup központban (EMOR) dolgozik. Az első eredmények a ÉELE Sajtóosztályán hozzáférhetők.

³⁴ Hansen, H. Kui kristlik... p. 44.

³⁵ ÉELE Vasárnapi Iskola Szövetségének irattárából.

Ezeknek az újságcikkeknek a háttérben a személyes szabadság és a pluralizmus eszméi mellett világosan látható a szovjet ideológia és az ateista propaganda hatása. Ezek a hatások leginkább ott bukkannak fel, ahol arról folyik a vita, hogy tudomány és kereszténység teljesen összeegyeztethetetlen fogalmak.³⁶ A kereszténységnek a történelemben játszott szerepét csak negatívnak (és szélsőségesnek) látták.³⁷ Ezek a nézetek az ún. tudományos ateizmus emlékéhez tartoztak.

A mai napig nagyon sok ember egyházzal szembeni ismereteit a „tudományos ateizmusból” merítette. Az is megjegyzendő, hogy az elmúlt két-három év során, amikor az egyház tagszáma ismét csökkent, az emberek azok szerint az elvek szerint viselkedtek, amelyeket az ateista előadásokon tanítottak nekik. A mai gyakorlatban számolnunk kell az emberek meglévő eszméivel, amelyek olykor igen erősek, és a vallási kérdésekkel kapcsolatban látnunk kell a tárgyilagos ismeretek hiányát.³⁸

A fent említett tényezők mellett még néhány említésre méltó ok van, amelyek az embereket óvatosságra intik a hitoktatással kapcsolatban. Először is: a diktatórikus rendszer szétbomlása után az emberek félnek egy újabb erőszakos ideológiától. Tartanak attól, hogy majd megint jön valaki, aki megmondja, hogyan kell a világot megérteni, mi az, ami szabad, és mi az, ami nem. Ezeket a félelmeket sokszorosan felerősítik a különböző nagyon aktív, de olykor igen agresszív szektákkal és új vallásos irányzatokkal való találkozásokból szerzett tapasztalatok. Ilyenekből pedig manapság egyre több van nálunk, Észtországban. Ezek után nem csoda, ha az emberek saját maguk akarják megtalálni útjukat. Másodszor: az egyeduralom bukása után Észtország a pluralista, gyorsan változó világban találta magát. A modern Észtországra legtalálhatóbb az átmenet társadalmi kifejezés.³⁹ Ma azt láthatjuk, hogy igen sok figyel-

³⁶ Kirsipuu, A. Usk, teadus ja lapsed: mõned hirmud (Vallás, tudomány és gyerekek: félelmek), „Postimees”, 28. 04. 1995.

Mikelsaar, R.-H. Mida vajab eesti rahvas: kas usku või ebausku, kristlust või ateismi? (Mire van szüksége az észti embernek: hit vagy babona, kereszténység vagy ateizmus?) „Postimees” 15. 03. 1995. Pulver, A. Kristlik kasvatada kristlasi (Keresztényen nevelés nem tud keresztényeket nevelni) – „Mihkel”, 1994/4.

Reintam, J. Usvabadusest (A vallásszabadságról) „Saarte haal”, 27.07. 1991.

³⁷ Floren, K. Palun andeks- kas see aitab (Bocsánatkérés - elég ez?) „Postimees” 25. 11. 1994.

Barkalaja, a. Neljandast võimalusest (A negyedik lehetőségről) „Postimees” 24. 05. 1994.

Kirsipuu, A. Usk, teadus ja lapdes: mõned hirmud (Vallás, tudomány és gyerekek: félelmek) - „Postimees” 28. 04. 1995.

Pauts, H. Kristlusest ja muust (Keresztényekről és másokról) - „laane Elu”, 11. 11. 1993.

Reintam, J. Usvabadusest (A vallásszabadságról) - „saarte Haal” 27. 07. 1991.

Rommel, M. Meie kiisul kriimud silmad - „Reede” 21. 12. 1990.

³⁸ Néhány példa az iskolaigazgatók kiegészítő továbbképzéseiről: „Eldöntötték végre a teológusok, hogy mikor jön el az utolsó nap?” Egy másik iskolaigazgató úgy értette, hogy a kereszténység a sátánizmus egyik ága. Ezek az emberek azok, akiknek dönteniük kell a hitoktatás kérdésében saját iskolájukban.

³⁹ Lauristin, M., Vihalemm, p. Postkommunistlik siirdeag Eestis: Tõlgendusvõimalusi (Posztkommunista tradíciók Észtországban. Lehetséges interpretációk) „Akadeemia” 1998/4-5.

Return to the Western World. Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post-Communism Transition (Visszatérés a Nyugat Világába. Kulturális és politikai perspektívák a posztkommunista észtországi átmenetben.) Marju Lauristin & Peeter Vihalemm, Eric Rosengren & Lenart Weibull kiadásában. Tartu University Press, 1998.

met fordítanak gazdasági és politikai kérdésekre. A lelki élet problémái, akárcsak a hitoktatás kérdése háttérbe szorultak.

Az imént leírt háttérből a következő fontos pontokat lehet kiemelni az észtsországi iskolai hitoktatásra vonatkozólag:

- A legtöbb harminc év feletti állampolgár (elsősorban gondoljunk itt a jelenlegi tanulók szüleinek és tanárainak életkorára) igen erős ateista nevelésben részesült, és így a vallással kapcsolatos ismereteik egy sereg előítéletet tartalmaznak.

- Megeshet, hogy bizonyos embereknek nincsen kapcsolatuk az egyházzal. Számukra az egyház nem tartozéka a mindennapoknak, és a vallás sok esetben nagyon idegen.

- Mint hivatalosan nem elfogadottat, a vallást a szovjet idők alatt nagyon mélyen a magánterületre száműzték.

- Totalitárius rendszerből érkezve az emberek bizalmatlanok, és elővigyázatosan bánnak az új „prófétákkal” és ideológiákkal. Saját maguk szeretnék megtalálni útjukat a pluralista társadalomban.

- A különböző új vallásos mozgalmak tevékeny és néha agresszív munkája kételkedést támasztott mindennel szemben, ami kötődik a valláshoz. Ezekben a kérdésekben az ismeret hiánya szinte lehetetlenné teszi a tájékozódást.

Tehát figyelembe véve a hitoktatás ötvenéves szünetelését az észti iskolák komoly kihívással találják szemben magukat. Minden gond ellenére sokan vannak, akik úgy látják, hogy a hitoktatásnak helye kell, hogy legyen az iskolai tanrendben.

Hitoktatásfejlesztés a mai észti iskolákban

A nyolcvanas évek végén jelentkező megújulási időszak a hitoktatás számára egy új lehetőséget nyitott meg az észti iskolákban. Az első hittanórákat, néhány iskolaigazgató kezdeményezésére, 1989/90-ben tartották. Hivatalosan 1991-től engedélyezték az iskolai hitoktatást, akkor az Oktatásügyi Minisztérium rendelte el a tárgy tanítását.⁴⁰ Ma már körülbelül száz észti iskolában tanítanak hittant. Többnyire általános iskolákról van szó (kb.70%-ban).⁴¹

Az oktatási törvény szerint a hittan választható tantárgy tanuló és tanárok számára egyaránt. Az általános iskolákban a szülők döntenek arról, hogy gyermekeik részt vegyenek-e vagy sem a hitoktatásban. A gimnáziumokban már a diákok döntenek ebben a kérdésben. Az oktatási törvény az iskolák hitoktatással kapcsolatos kötelezettségeit teljesen meghatározatlanul hagyta. A tisztázatlanul hagyott státusz megnehezíti a hitoktatás megszervezését. A gyakorlatban az egyes iskolaigazgatók határoznak arról, hogy iskolájukban legyen-e hitoktatás vagy sem. Így nagyon sokszor a hitoktatás ügye személyes hozzáállásokon áll, vagy bukik. A helyzetet bizonyos negatív tapasztalatok csak jobban bonyolították. Amikor végre az iskolák kapuja kitárult a hitoktatás számára, nagyon sok szakképzetlen és pedagógiai tapasztalattal nem rendelkező személy rohant hittant tanítani. Eze-

ket a sajnálatos tapasztalatokat említik érvekként annak érdekében, hogy a hitoktatás kimaradjon a tanrendből. Elmondható az, hogy a hitoktatást megakadályozó gondok egyike a nem világosan fogalmazó hivatalos dokumentumok, illetve annak a lehetősége, hogy ezek különböző módon értelmezhetőek.

Tanári próbálkozások a hitoktatásban

Észtországban 1989/90-ben indult be a hittantanárképzés. Az első tanfolyamokat az ÉELE-hoz tartozó Teológiai Intézet szervezte. Így távoktatásban lehetőség nyílt arra, hogy a résztvevők teológiai és valláspedagógiai alapképzésben részesüljenek. A tanuló-csoportok mindenki számára nyitottak voltak. A részvételt nem kötötték valamilyen egyházzal tartozás feltételéhez.

A programtervezésben a Helsinki Egyetem Teológiai Fakultásának approbatur kurzusát vették modellként. Az első előadók is Finnországból érkeztek. Anyagilag a munkát a Finn Evangélikus Egyház támogatta. Lépésről lépésre a programot az észtsországi viszonyokhoz alakították, és a finn előadók átadták a stafétabotot észti kollégáiknak. Ez az együttműködési projekt jó és hasznos tapasztalatnak bizonyult. Mára már több mint 250 ember, közülük sok tanár is, végezte el ezeket a kurzusokat. A résztvevők nagyon színvonalasnak minősítették a tanfolyamokat. Néhányuk számára ez volt az első lehetőség arra, hogy közelebbi kapcsolatba kerüljenek az egyházzal és a keresztényekkel, az elsajátított ismereteikről nem is beszélve.

Az 1990-es évek elején négy észti csoport részesült abban a szerencsében, hogy Finnországba mehetett teológiát tanulni. Közöttük volt néhány olyan tanár is, aki iskolában tanított hittant.

Mára már több teológiai főiskolán is kidolgozták a valláspedagógia tanrendjét, így az EKEBE Teológiáján, a ÉME Teológiáján és a Tartui Teológiai Akadémián is (ez utóbbi magán főiskola). A hittantanár képzés fő központja a Tartui Egyetem Teológiai Fakultása, ahol ez a munka 1995/96-ban indult be. Az újraindított teológián a hallgatók, miután túljutottak az alapképzésen, tanulmányaikat a hittantanári szakon folytatták tovább. A valláspedagógiai előadások a Gyakorlati Tanszék hatáskörébe tartoznak.

Ma már első végzős csoportról is szólhatunk. Az oktatást az Egyetem Pedagógiai Tanszékével közösen szervezik meg, ahol különféle pedagógiai és pszichológiai tárgyakat tanítanak. Ezek az előadások és szemináriumok minden jövőbeli tanár számára, minden szakon azonosak. A Pedagógiai Tanszékkel való együttműködés lehetővé teszi, hogy különböző tanárszaksos hallgatók egymással kapcsolatba kerüljenek. Az együttműködés segít abban is, hogy a hitoktatásról alkotott előítéleteket valamilyen módon átlépjék.

A hittantanár szak tanrendjét a következő tárgyak alkotják:

- Bevezetés a valláspedagógiába
- A hitoktatás pszichológiai megalapozása
- A hitoktatás módszertana
- Retorika és nyilvános előadásmód
- Kutatási módszerek a hitoktatásban
- Hitoktatási tanrend és tananyag
- Tíz hét iskolai gyakorlat
- Szakdolgozat írása

A tanulmányok előkészítésekor szem előtt kell tartanunk,

⁴⁰ Az Oktatásügyi Minisztérium rendelete nr. 71/1991. 08. 03.

⁴¹ Az Oktatásügyi Minisztérium adatai szerint

Az Észti Köztársaság Oktatási Törvénye. Riigi Teataja, 1992/12.

Lilloja, L. Usuopectusest cesti üldhariduskoolides 1989-1997 (Hitoktatás észti iskolákban 1989 és 1997 között) Diplomamunka. Kézirata a Tartui Egyetem könyvtárában

hogy hallgatóink nem rendelkeznek hittanórai tapasztalatokkal.

A tanulmányok során nagy figyelmet fordítunk a „miért?” és a „hogyan?” kérdésekre. Próbálunk különböző interaktív tanítási módszereket kidolgozni, és időt találni megbeszélésre, elmélkedésre és tanulmányutakra. Ezeket a tanárok a hallgatókkal együtt készítik elő. Még egy bevált módszerünk a szerepjátékok használata. A Bevezetés a valláspedagógiába című tárgy keretén belül minden hallgatónak át kell küzdenie magát különböző, a hitoktatást erősen bíráló újságcikkeken. Feladatuk, hogy kiderítsék, mi volt a szerző mondanivalója és melyek az érvei. Az újságcikkek elemzése során a hallgatóknak válaszokat kell megfogalmazniuk. Ezt követi a szerepjáték, amelyen az „apológia” a többiek számára is bemutatásra kerül. Néhány hallgató feladata, hogy a bíráló szerepébe lépjen, és vitát indítson az „apologéta” ellen, hogy így megtalálja annak gyenge és erős oldalait.

Az elmúlt három év során, amióta ezt a módszert alkalmazzuk, a hallgatók véleménye szerint hasznosnak bizonyult. Azt állítják, hogy segíti őket abban, hogy érzelmi bizonytalanságukon felülkerekedjenek, és bizonyos kérdésekre koncentrálnak. A módszer hatékonysága a vitaképesség fejlődésében és a teológiai ismeretek használatában is megmutatkozott.

A hittanárak támogatásának érdekében 1997 májusában hozták létre az Ész Hitoktató Tanárok Egyesületét (AERET, Eesti Usuopetajate Liit). Az egyesület ma már hivatalosan is elfogadott, és tagja az Ész Tanárok Egyesületének. Ez igen fontos lehetőség arra, hogy a hitoktatás problémáit nyilvánosságra hozzák és részt vegyenek az oktatás kérdéseinek megoldásában. Tavaly nyár óta az AERET három olyan konferenciát szervezett, amelyek témája a hitoktatás iskolákban betöltendő szerepét tárgyalta, sőt a teológia és a tudomány viszonyát is.

Ez év elején a Tartui Egyetemen megnyílt az első Hitoktatási Kutatói Központ. Helyet a fakultás biztosított, a legtöbb tanítási és szemléltető anyag Európa különböző részeiről, barátoktól érkezett. Természetesen még mindig nagy szükség van könyvekre, szemléltető anyagokra, de a legszükségesebbek (arra, hogy létezessen egy ilyen hitoktatási központ az egyetem főépületében) már megvannak. A HKK anyagai segítenek a hittanárak képzésében és a kutatói munkákban is. A Központ nyitott minden tanár számára: munkájukhoz anyagot találhatnak, és tanácsot is kérhetnek. A jövőben különböző kiegészítő tanítási tanfolyamokat tervezünk hitoktatók és más szakos tanárok számára.

Az ész hitoktatás curriculumja

A poszt-szovjet Észtország első hitoktatási tanterve 1991-ben született. Ennek továbbgondolt változata 1993-ban jelent meg, és ezt a változatot az Oktatási Minisztérium 1997-ben közzölte.⁴² Ezt a munkát az Oktatásügyi Minisztériumban a Hitoktatási Bizottság koordinálta. A különböző felekezetek képviselői is bevonták a munkafolyamatba. A curriculum a következőképpen emeli ki a hitoktatás alapelveit:

- A hitoktatás az ENSZ Emberi Jogok Nyilatkozatán alapszik.

⁴² Valikained ja - kursused pohikoolile ja gümnaasiumile (Szabadon választható tantárgyak az állami iskolákban). Tallinn, 1998, p. 21-38.

• Észt iskolákban a hitoktatás ökumenikus. Ez a nézőpont hitoktatásunk történetében erős gyökerekre megy vissza. Már a huszas évek reformtörekvéseiben is fontos szempontnak számított.⁴³

• A hitoktatás célja: ismeretet adni a vallásról, hogy ezáltal segítsen a világ és annak kultúrája megértésében, valamint az emberi élet vallásos dimenziójának felfogásában.

• A hitoktatás fontos támasza és biztosítója a nemzeti öntudatnak.

• A hitoktatás fontos hangsúlyt tesz a tanulók erkölcsi fejlődésére.

• A hitoktatás a pluralista és változó világ felé irányul, amelyben a tolerancia, annak képessége, hogy különböző emberekkel együtt éljünk, tiszta és egyértelmű személyes erkölcsi értékrend (a jónak és a rossznak a tudása) és a felelősségérzet elengedhetetlen.

• A hitoktatás eligazítást adhat a személyes vallás megválasztásában.

• Különös figyelmet kell fordítani a tanulók mindennapi problémáira és kérdéseire.⁴⁴

• A hittanórák légköre nyitott és bizalmas kell, hogy legyen.

A modern észttársadalomban a gond ott kezdődik, hogy mindeddig a hitoktatást nem fogadták el az alapoktatás részeként.

Az észtt iskolai hitoktatási tantervek a koncentrikus elv alapján készülnek az általános iskolák és gimnáziumok évfolyambeosztásai szerint: I-III., IV-VI., VII-IX. A gyakorlati életben ezek a határok nem követhetők ennyire szigorúan. Ennek oka az iskolákban megtalálható különböző helyzetek. Sok iskolában hittant csak az alsó osztályokban tanítanak, másokban csak a gimnáziumi osztályokban. Jelen helyzetben egyetlen olyan iskolánk sincs, ahol valamiféle hitoktatási rendszer felfedezhető lenne az első osztálytól egészen a gimnázium utolsó osztályáig.

A tanároknak így többnyire saját maguknak kell megoldani a helyzeteket figyelembe véve a tanulók életkorát, az előző ismereteiknek szintjét, az adott helyzetet stb. Ez egy igen nehéz és nagy kreativitást, támogatást és tanácsot igénylő feladat. Nyilván ezzel kimondtuk azt is, hogy a hittanárképzésnek fel kell készítenie a hallgatókat arra, hogy kikerülve a legkülönbözőbb helyzetekben is megtalálják magukat.

Segédanyagok a hitoktatásban

Kezdetben vala a tanár és az ő szava. Megszokott és igen elterjedt volt, hogy a hitoktató szemléltető és forrásanyaga a Biblia volt, vagy talán egy bibliai történeteket feldolgozó könyv. Minden órán használhatta ezt. Azok a tanárok, akik vasárnapi iskolában is tanítottak, talán valamivel többel rendel-

⁴³ A reformtörekvések fő vezetői: a pedagógia első észtt professzora, Peeter Pöld és a gyakorlati teológia első észtt professzora, a későbbi püspök, Johan Köpp. További információt a reformokról a <http://www.history.ee/dispile> web-oldalon lehet találni.

Valk, P. 1997.

⁴⁴ A huszas-harmincas évek valláspedagógiai reformjának ez megint csak egy meghatározó momentuma volt. A jó értelemben vett gyermek-központú megközelítést jelentette.

keztek. A tanárok számára tehát a segédanyagok hiánya számított az egyik legégetőbb kérdésnek. Mindenki próbált utánanézni anyagoknak, és egy sereg anyagot maguk a hitoktatók készítettek el. Néhány anyagot – sajnos nem minden esetben a legjobbat – finn, német és angol nyelvről fordítottak észtre. Csakhogy legyen valami. Ma már valamivel jobb a helyzet, de még mindig nem a legideálisabb.

Először is ismét nagy segítséget kaptunk Finnországból. Ott összegyűjtött pénzből a gimnáziumi diákok számára négy szöveggyűjteményt fordítottunk le és jelentettük meg 1990-1991-ben. Konfirmandus könyveknek kellett nevezni, ez árulkodik az akkori évekről is. Elnevezésüktől függetlenül igen széles körben mind a mai napig használják.

A hitoktató tanárok nagy segítségére lefordították A jó pásztor I-IV. (eredetiben Hyve Paimen, észtil pedig Hea Karjane) című tanári segédkönyveket. A könyveket 1994-1995-ben publikálták, és megjelenésük a ÉELE Vasárnapi Iskola Szövetségének köszönhető.

E könyveket az Oktatásügyi Minisztérium iskolai használatra ajánlotta.

1997-ben megjelent az első eredeti bibliai szöveggyűjtemény is gimnáziumi diákok számára.⁴⁵ A könyv szerzője Toomas Jürgenstein, egyike az első végzős teológiai hallgatóknak. Jelenleg hitoktató Észtország egyik legkiválóbb gimnáziumában. Az ő könyve az első hivatalosan is elfogadott iskolai szöveggyűjtemény. Itt említeném meg, hogy azt tartják Észtország függetlensége óta a humán tudományokban megjelent eredeti könyvek közül ez egyike a legjobbaknak. Könyvében a szerző nem dogmatikai beoltásra törekszik. A sok érdekes kérdés és csoportfeladat lehetőséget ad viták, beszélgetések kialakítására, s mindezt úgy teszi, hogy közben a diákokat irányítja bibliai felfedező útjukban, és segíti abban is, hogy megtalálják egyéni helyüket a Bibliához való viszonyukban, és megtalálják a bibliai szövegek üzenetét a ma élő ember számára. Nyitottság és készenlét lehetnének a kulcsszavai a szöveggyűjteménynek.

Néhány hónap múlva az egyháztörténelmi szöveggyűjtemény is forgatható lesz. T. Jürgenstein mellett itt több társszerző nevét is megtalálni – ketten közülük ugyancsak nálunk végeztek. Most van nyomdában egy finn nyelvről történő fordítás:⁴⁶ Kalevi Tamminen professzor és Laulikki Vesa módszertani compendiuma. Nagy segítséget fog majd jelenti tanáraink számára ez az anyag. Az iskola középső osztályai számára is előkészületben van egy hittankönyv (szöveggyűjtemény). Reménység szerint az elkövetkező években elkészül ez a könyv is.

Néhány szó a kutatói munkáról

Az elmúlt három év alatt három valláspedagógia témában írt diplomamunkát védtek meg. Az első témája: A hitoktatás kérdése az észtországi iskolákban 1918 és 1940 között. Írója: P.

⁴⁵ Jürgenstein, T. Piibliopik (Bibliai szöveggyűjtemény), Tallinn, Koolibri, 1997.

⁴⁶ Tamminen, K. Vesa, L. Miten opetan uskontoa (Hogyan tanítsunk hittant? Kirjapaja, Saarijarvi, 1982).

Valk.⁴⁷ Ez a kutatás a húszas-harmincas évek hitoktatásának reformtörekvéseiből sok olyan kérdést emelt ki, amelyek ma is aktuálisak. Ilyen például az ökumenikus alapelv, gyermekközpontú megközelítés, a pedagógiai és a pszichológiai (nemcsak teológiai!) alapok komolyanvétele. Ennek a munkának az eredményeit a hittanárak képzésében lehet hasznosítani.

A második dolgozat 1996-ból való. Szerzője Einike Pilli, címe pedig: „Az észti serdülőkorúak vallásos gondolkodásáról. Valláspedagógiai megközelítés.”⁴⁸ A kamaszok között végzett felmérései és ezek alapos elemzése révén a szerző konkrét gyakorlati tanácsokat ad a hitoktatók számára.

A harmadik kutatást Lii Lilleoja végezte. Ő az észti iskolákban végzett hitoktatás fejlődését követte nyomon az 1989 és 1997 közötti időszakban.⁴⁹ Munkájának nagy részét azoknak a kérdőíveknek az elemzése öleli fel, amelyet a hitoktató tanárok között végzett. A dolgozat eredménye részletes áttekintést ad az iskolai hitoktatás mai helyzetéről, és figyelmünket a jövő fejlődése szempontjából fontos feladatokra irányítja.

Különösen is említésre méltó a dolgozatnak az a része, amely az állami tanterv és a hitoktatás viszonyát tárgyalja. Lii Lilleoja rámutatott arra, hogy a hittan nem egy a többi tantárgyaktól idegen tárgy, hanem magában foglalja annak a lehetőségét, hogy elősegítse az állami iskolák tanterveiben szereplő oktatási és nevelési célok megvalósítását. Jelenleg ketten dolgoznak doktori disszertációjukon: P. Valk és E. Pilli.

A hitoktatással kapcsolatos kutatás fellendítése leginkább a jelenkori irodalom hiánya miatt akadozik. A komoly ellenőrzés, tanácsok és nemzetközi kapcsolatok iránti igényt sem lehet elhallgatni. Az ötvenéves kihagyás után a hitoktatás Észtországban egy teljesen új kutatási területnek számít, néha még az sem világos, hogy a hivatalos oktatásügyi szervek mennyire fogadják el.

Következtetések helyett

Észtország a nagy változások időszakát éli. Azok számára, akik a szovjet rendszerből jönnek, olykor bizony fájdalmas a pluralista posztmodern és piacjellegű társadalomhoz hozzászokni. Gyermekeinknek meg kell tanulniuk ebben a világban élni. Meg kell találniuk útjukat és helyüket a változások között is. Mire van szükségük ezen az úton? Mi az, amit az iskola adhat, és amit adnia kell, hogy boldogulni tudjanak az életben?

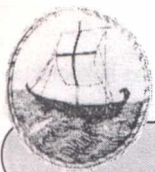
Ezeket a kérdéseket sokkal komolyabban kellene venni, amikor oktatási ügyeinket szemléljük. Ha ezt megteesszük, megtörténhet, hogy az iskolai hitoktatás helye és szerepe jobb megértésre talál a társadalomban is.

*Fordította: Nagy Dorottya
teológiai hallgató*

⁴⁷ Valk, P. Usuoopetus Eesti kolis 1918-1940 (Hitoktatás az észti iskolákban 1918 és 1940 között). Kézirat a Tartui Egyetem könyvtárában, Tartu 1995. Összefoglalás a <http://www.history.ee/displlc.htm> -en olvasható. A diplomamunka nyomtatásban is megjelent: Valk, P. 1997.

⁴⁸ Pilli, E. Eesti teismeliste usulisest mõtlemisest religioonipedagoogilises perspektiivis. Kézirat a Tartui Egyetem könyvtárában, Tartu, 1996.

⁴⁹ Lilleoja, L., 1998.

EGYHÁZI VILÁGHÍRADÓ

2000. október 21. – december 20.

Előző számunkban a „Dominus Iesus” legújabb vatikáni teológiai dokumentum háttéréről és addigi világviszhangjáról adtunk hírt. Elsősorban az ökumenikus világmozgalom jövőjének három lehetséges irányáról szoltunk.

A helyzet a 2000. jubileumi év utolsó két hónapjában sem változott. Továbbra is az ökumenizmus jövője, a teológiai konzervatizmus és az ökumenikus nyitottság lelkületének küzdelme állnak a világ egyházaiból érkező hírek centrumában.

Mégis külön kiemeljük a Németországból érkező, újabb állásfoglalások fontosságát. Köztudott, hogy ott a katolikus és a reformációi egyházak lélekszáma nagyjából egyenlőben van. Ezért jelentősek a mindkét nagy egyházból érkező, határozott állásfoglalások a teológiai nyitottság és dialógus folytatása mellett, amint erről beszámolunk.

Hírt adunk a németországi reformáció egyházainak két év végi tanácskozásáról (EKD és VELKD) és ezeknek témáiról. Beszámolunk a közel-keleti, az amerikai elnökválasztás vallási háttéréről, továbbá a legújabb egyházi hírekről is Indiából és Kínából.

(A híryanag lezárása: 2000. december 20.)

EGYHÁZI VILÁGSZERVEZETEK

EGYHÁZAK VILÁGTANÁCSA

Raiser főtitkár nyilatkozata a „Dominus Iesus” körüli ellentétek túlbecsüléséről

Az Egyházak Világtanácsa főtitkára, Konrad Raiser, német teológiai professzor óv attól, hogy a vatikáni teológiai nyilatkozat túlzott „dramatizálásával” egyesek az ökumenikus világmozgalom „válságáról” beszéljenek. Figyelmeztet arra, hogy a római katolikus-protestáns kapcsolatok mellett rendkívül fontos a jó kapcsolat az ortodox egyházakkal, valamint a baptista, metodista és a többi „szabadegyházal” is. Fölhívja a több mint 300 tagegyház figyelmét a „bázis-ökumené” rendkívüli jelentőségére; mert ezen a szinten, a gyülekezetekben magukban az ökumenikus nyitás ma már sokkal erősebb, mint egyes vatikáni nyilatkozatokban. Nem téveszthető szem

elől az interkommúnióra, a közös úrvacsoravételre törekvés sem a legtöbb egyházban. Mindezek az új realitások az egyházi életben tartsanak távol tőlünk mindenfajta „krízis-hangulatot” az ökumenikus mozgalom jövőjét illetően a harmadik keresztyén évezred kezdetén!

Ugyanakkor Elisabeth Raiser, a főtitkár felesége, aki a 2003-ra tervezett, első közös német protestáns-katolikus Egyházi Napok társelnöknője kijelentette: a vatikáni nyilatkozat által keltett jelenlegi feszültség nem veszélyezteti az első ízben közösen megrendezendő Egyházi Napok megtartását Németországban.

(epd-w)

EVANGÉLIKUS VILÁGSZÖVETSÉG

Az ökumenikus közeledés lelkülete erősebb egyházunkban, mint a „Dominus Iesus” hatása

Az Evangélikus Világszövetség és a Vatikán múlt évi Közös Nyilatkozata augsburgi ünnepélyes aláírásának egy-

éves évfordulóján a Világszövetség vezetői „józan reménységgel” nyilatkoztak az ökumenikus közeledés jövőjéről.

A Világszövetség elnöke, Christian Krause német püspök Milanóban találkozott az Európai Katolikus Püspöki Konferenciák Tanácsának elnökével, Martini vatikáni bíborossal. A találkozást és megbeszélést követően kijelentette: az új vatikáni teológiai dokumentum ugyan „világos hátralépés” az Augsburgban, a reformáció múlt évi ünnepén aláírt Közös Nyilatkozat szelleméhez képest. Ennek ellenére az a meggyőződése, hogy „Krisztus egyházának jövője a harmadik keresztyén évezredben csak ökumenikus jövő lehet.”

A Világszövetség genfi főtitkára, Ishmael Noko az évfordulóra kibocsátott nyilatkozatában újra aláhúzta „Augsburg II” egyháztörténelmi jelentőségét: a római katolikus egyház történetében ez volt az első eset, hogy a Vatikán visszavonta teológiai elítélő döntését egy fontos teológiai vitakérdésben, és ezzel elismerte

egy 30 éve tartó teológiai párbeszéd eredményét.

Az elért „teológiai áttörés” ellenére a megigazulástanban ugyan továbbra is maradtak fontos teológiai eltérések, mégpedig elsősorban az *ekkléziológia* területén. A Közös Nyilatkozat mégis rámutat a lényegre, a kegyelemből, Krisztusért történt megváltásunkban való egységünkre. A teológiai dialógus folytatása pedig segíteni fogja a növekvő ökumenikus meg egyezést abban, ami ma még különbségeket jelent közöttünk az egyház és az egyházi hivatal teológiai értelmezésében – hangzik a Világszövetség főtítkárnak értékelő nyilatkozatában.

(LWI de)

A „Dominus Iesus” nyilatkozat további világvisszhangja az evangélikus egyházakban

Az új vatikáni teológiai dokumentum a két egyház közötti Közös Nyilatkozat aláírásának egyéves évfordulóján további, erőteljes visszhangot váltott ki a világ evangélikus egyházaiban.

Johannes Friedrich müncheni püspök, a VELKD Catholica-felelőse az évfordulón kijelentette: a Közös Nyilatkozat világszerte pozitív visszhangot váltott ki egy évvel ezelőtt. Az ökumenikus út visszafordíthatatlan a Dominus Iesus nyilatkozat ellenére is. Ő maga nem ismer olyan vatikáni teológiai megnyilatkozást, amely „akarva vagy akaratlanul is” annyi reményteli nyilatkozatot váltott volna ki *Németországban* római katolikus püspökök és teológusok részéről az ökumenizmus jövője vonatkozásában, mint ez a sokat vitatott dokumentum – mondta. Ugyanakkor *Maria Jepsen* hamburgi evangélikus püspöknő Róma evangélikus gyülekezetében az istentiszteleten – amelyen egyébként a Vatikán hivatalos képviselője is jelen volt és üdvözölte őt – arra emlékeztetett, hogy a két egyház közti szakadás már csaknem fél évezredre tekinthet vissza, a teológiai párbeszéd pedig csupán három évtizeddel ezelőtt kezdődött el. Utalt a római katolikus egyház „hivatalos teológiai szintje” és a katolikus gyülekezetek „bázis-szintje” ökumenizmusának különbségére. „Ezért – jelentette ki – mindkét oldalról *türelemre* van szükség a jövőben az »egységért a különbözőségben«”.

George H. Anderson, a nagyobbik evangélikus egyház elnök-püspöke az *Amerikai Egyesült Államokban* ugyancsak arra figyelmeztet, hogy ami egy évvel ezelőtt Augsburgban történt, az „még nem a cél, hanem a kezdet”. A centrális teológiai tanításunkkal kapcsolatban egy évvel ezelőtt elért teológiai megegyezéssel „híd épült egy olyan szakadék fölött, amely a két egyházat csaknem 500 éven át választotta el egymástól”. Ez ad reményt nekünk a további teológiai közeledésre egymáshoz – mondta az évfordulón.

Brazília római katolikus és evangélikus egyházának szeptemberben, Sao Leopoldoban tartott közös teológiai konferenciáján a két egyház képviselői *közös zárónyilatkozatban* foglaltak állást a „Dominus Iesus” teológiai dokumentumról. „Az ökumenizmus, a keresztyén egységre törekvés Jézus Krisztus egyházának feladhatatlan megbízatása. Ezért a pápa maga is vallást tett erről a megkerülhetetlen elkötelezettségről. A katolikus egyház is azt vallja, hogy »útközben« van és a megújulás szükségessége reá is vonatkozik. Többek között ez indította arra II. János Pál pápát, hogy említett enciklikájában (Ut unum sint) párbeszédet javasoljon a pápai hatalom gyakorlásáról is.”

Hasonló tartalmú nyilatkozatokról érkeztek hírek a világ számos más evangélikus egyházából.

(ENI – LWI de – epd-w – MD)

VATIKÁN

II. János Pál a „Dominus Iesus” teológiai nyilatkozatról

A vatikáni dokumentum világszerte erős kritikát váltott ki nemcsak az evangélikus egyházakban, hanem a többi egyházban is az ökumenikus mozgalom veszélybe sodrása miatt. Ezért *II. János Pál* pápa szükségesnek tartotta, hogy védelmébe vegye a vatikáni dokumentumot, ugyanakkor azonban újra vallást tegyen az ökumenizmus iránti katolikus elkötelezettségről is.

Egy Rómában október elején tartott *beszédében* elutasította azt a nézetet, mintha a Dominus Iesus vatikáni dokumentum nem az ő álláspontját fejezné ki. Azt maga is jóváhagyta a teológiai nyilatkozat kibocsátása előtt – hangsúlyozta.

Ugyanakkor azonban azt is kijelentette, hogy az új dokumentum *nem akarta megbántani a többi egyházat*, hanem azok teológiai hiányosságait kívánta kifejezni a megváltás lényeges teológiai kérdéseiben. „A dokumentum – hangzott a pápai nyilatkozatban – újra kifejezi azt a *mély ökumenikus elkötelezettséget*, ami az „Ut unum sint” enciklikámnak is alapja. Kívánságom az, hogy ez a dokumentum – annyi téves értelmezés után – végre betölthesse mindkét célját: a tisztánlátást, de ugyanakkor a nyitást is.”

Válaszul a pápa idézett nyilatkozatára a „*Corriere della Sera*” vezető olasz napilap ezt írta: ez a megnyilatkozás azt is jelenti, hogy ezzel a pápa védelmezni kívánta mind a konzervatív, mind a nyitott, ökumenikus irányzatot a Vatikánban, a „feszültség közöttük azonban továbbra is jelentős és a Kúria nem volt képes ennek feloldására”.

Milánóban *Carlo Maria Martini* bíboros, a Vatikán egyik legnagyobb tekintélyű kardinálisa ugyancsak védelmébe vette a legújabb vatikáni nyilatkozatot. De ugyanakkor azt is elismerte, hogy annak megfogalmazása „érthetően váltott ki negatív visszhangot”, különösen a német reformációi egyházakban. Az ökumenikus dialógus azonban tovább folytatódik – hangsúlyozta – a Vatikán és az Evangélikus Világszövetség között, mégpedig az egy éve aláírt Közös Nyilatkozat alapján, egyenlő jogosultsággal. Mert a „Dominus Iesus” dokumentum fő célja is az, hogy az ökumenikusan elkötelezett katolikus teológusokat erősítse, és „Krisztusnak, az egyedüli Megváltónak, a centralitását hangsúlyozza.”

(ENI – epd-w)

EURÓPAI EGYHÁZAK KONFERENCIÁJA

Kritika az Európai Unió fölött, Európa vallási gyökereinek és örökségének elfelejtése miatt

Dr. Keith Jenkins, az Európai Egyházak Konferenciája Egyház és Társadalom Bizottságának igazgatója tiltakozását fejezte ki az Európai Unió strasbourgi központjában amiatt, hogy az Unió készülő alapokmány-tervezete, az *Alapvető Emberi Jogok Okmánya* teljesen mellőzi Európa kétezzer éves keresztyén vallási gyökereinek és örökségének a megemlítését.

Dr. Jenkins és a tagegyházak más képviselői szerint az európai emberi jogok legmélyebb gyökereinek és a keresztyénség jelentőségének a megemlézése főleg *Lionel Jospin*, francia szocialista miniszterelnök tiltakozása miatt maradt ki a tervezetből, aki – más államokkal szemben – az állam és az egyház szigorú francia szétválasztása miatt kifogásolta Európa szellemi alapjainak megemléztetését a tervezet vitájában.

Jenkins főtítokár kijelentette: „Elfogadjuk ugyan az egyház és az állam szétválasztását..., de ez nem jelentheti egy történelmi tény el nem ismerését. Bármi is legyen a jelenlegi helyzet, nem tagadható, hogy az európai kultúra évszázadai többek között a keresztyénségben gyökereznek... Még a keresztyénség mai táborán belül is nagyszámú olyan tradíció van, amelyeket tiszteletben kell tartani, ideértve akár a döntően katolikus országokat, mint Itália vagy a többségükben protestáns országokat, mint Svédország vagy Finnország.

(ENI)

Az Európai Egyházak Konferenciája legközelebbi nagygyűlése a norvégiai Trondheimben lesz

A 127 európai tagegyház közös ökumenikus szervezete Központi Bizottságának döntése szerint az EEK elfogadja a Norvég Evangélikus Egyház meghívását a hat-évenként tartott, legközelebbi nagygyűlésére. Ennek időpontja 2003. szeptember 3-9. A vendéglátó város katedrálisa, a középkori *Nidaros* akkor ünnepli majd az egyházkerület főnállásának 850 éves évfordulóját. A következő nagygyűlés témája az új évezred kezdetén ez lesz: „Jézus Krisztus meggyógyít és kiengesztel egymás iránt – Tanúságtételünk Európában”.

A VILÁG EGYHÁZAI

NÉMETORSZÁG

Tanácskozott az EKD-zsinat

November elején Braunschweigben tartotta meg idei zsinati ülését a Német Protestáns Egyházszövetség (EKD). A braunschweigi dómban a megnyitó istentisztelet igehirdetői szolgáltatt *Christian Krause* püspök, az Evangélikus Világszövetség elnöke végezte.

Manfred Kock, az EKD Tanácsának elnöke megnyitó beszédében óvott attól, hogy a reformáció egyházainak és a római katolikus egyháznak a viszonyát bárki is egyedül a „Dominus Iesus” vatikáni dokumentum alapján ítélje meg. A sok évszázados, kölcsönös ítélkezés után ma mindkét oldal azt vallja: „Több köt össze minket, mint ami még elválaszt egymástól”. Ezért lett a zsinati ülés fő témája is ez: Egyek Krisztusban – Az egyházak útban a nagyobb közösség felé.

Köszöntésében *Josef Hohmeyer* hildesheimi katolikus püspök őszinte sajnálkozását fejezte ki „az irritációk miatt”, amit a legújabb vatikáni teológiai nyilatkozat keltett. A német katolikus egyház hivatalos képviselője kijelentette a zsinat ülésén: legfőbb ideje, hogy az egyházak komolyan foglalkozzanak az egyházfogalom köztük még fennálló, nyílt kérdéseivel. „Ugyanakkor – mondta – egyházaink együtt elkötelezettek egy »szociális ökumené« tovább folytatására is a német társadalomban, mégpedig az igazságosság és a szolidaritás kérdéseiben.”

A németországi legújabb antiszemita és idegenellenes merényletek kapcsán a zsinat állást foglalt a jobboldali szélsőséges mozgalmak erősödése ellen. November 9-én a 24 német protestáns tartományi egyház képviselői megkoszorúzták a hitleri uralom alatt elpusztított braunschweigi zsinagóga emléktábláját. A zsinat ezenkívül sürgette a mai egyházak erőteljesebb jelenlétét és részvételét a kommunikáció és a média területén, különösen is a család és a gyermekek, fiatalok védelmében.

(epd-w)

Az Egyesült Németországi Evangélikus Egyház (VELKD) zsinatának ülése

A lutheri reformációt követő tartományi egyházak (VELKD) ezt megelőzően októberben, a szövetségi Schneebergben, tartották idei zsinati tanácskozásukat.

A VELKD elnöke, *Hans-Christian Knuth* püspök a német társadalomban a keresztyén tradíciók mai súlyos kríziséről szólt. Nyugaton ezek a tradíciók ma még sokkal erősebbek mind a családban, mind az iskolában. Főlhívtak ezek erősítésére a gyülekezetekben. A „Dominus Iesus” va-

tikáni dokumentumról szólva pedig kijelentette: A római katolikus egyház is Krisztus egyháza itt a földön, de nem igényelheti magának, hogy „Krisztus egyedül igaz egyháza” a többi egyház között.

Johannes Friedrich, müncheni bajor püspök szerint a legújabb vatikáni teológiai nyilatkozat teszi igazán szükségessé a két egyház dialógusának még erőteljesebb folytatását. Ő maga reménységgel tekint a még főnálló ekklézológiai különbségek további megvitatása felé. Emellett sürgette a kedvező római katolikus döntést a vegyesházasságban élő párok kölcsönös „ökumenikus vendéglátásában” az Úr szent vacsorájában és a két egyház szorosabb együttműködését egyes fontos szociális kérdésekben (vasárnapi munkaszünet, a jobboldali radikalizmus elleni közös fellépés, állásfoglalás a génkutatás kérdéseiben stb.)

(epd-w)

A keresztyének és a mohamedánok viszonyáról Németországban

Az EKD az ősszel tette közzé új kézikönyvét a 83 milliós Németországban élő 3 millió mohamedán és a reformáció egyházainak viszonyáról. A könyv egy EKD-különbizottság két évi munkájának gyümölcse.

A kézikönyvnek három része van. Az első és legrészletesebb rész teológiai kérdéseket tárgyal. Megállapítja, hogy a vallási dialógus és a misszió nem zárhatják ki egymást. Ha valaki erős a saját hitében, lehetséges a nyílt és őszinte vita is közöttük a másik fél hitbeli meggyőződésének tiszteletben tartásával. A rövidebb, második és harmadik rész egyfelől jogi, másfelől gyakorlati kérdésekkel foglalkozik, amelynek a hitoktatás jogosultsága, a vegyesházasságok kérdései és az istentiszteleti helyek építésének és használatának a kérdései. A könyv élesen elítéli a vallási meggyőződés különbözőségének bármilyen fölhasználását az idegenek elleni gyűlölet és a faji megkülönböztetés keltésére.

Az EKD Tanács elnöke szerint mind a keresztyének, mind az iszlám követői részéről nagyszámú kérés érkezett a dialógus elősegítésére a két világvallás követői között.

(epd-w)

Az egyházi pavilonok adták meg „az EX-PO lelkét”

A hannoveri világkiállítás befejezése alkalmából nagy számban jelentek meg értékelő nyilatkozatok az egyházak jelenlétéről és fontos szerepéről a 2000. évi hannoveri világkiállításon.

Mintegy 1,8 millió látogató – az összes látogatók 10%-a – kereste fel a hatalmas kiállítás egyházi központját, a német katolikus és protestáns egyházak acél-üveg „Krisztus Pavilonját”. Csaknem 1 millió látogatója volt a protestáns ifjúsági szervezetek „cethal-pavilonjának”, a Vatikán pavilonját pedig 2,4 millió ember kereste fel. Az eddigi világkiállításokhoz képest ez a rendkívüli érdeklődés az egyházak iránt egyedülálló volt a beszámolók szerint. Az Expo 2000 kormánybiztosa szerint az egyházi pavilonok adták meg „a világkiállítás lelkét”. Az evangélikus *Gerhard Wegner* Expo-megbízott szerint „az a merész gondolat, hogy egy templomot (Krisztus Pavilon) is felépítsenek a gazdasági-tudományos-kulturális világtalálkozón, minden tekintetben jelentős eredményt hozott a látogatók számára.

(epd-w)

NAGY-BRITANNIA

Oxfordi teológus a tradicionális afrikai állatáldozatok felújítása ellen

Egy neves oxfordi anglikán teológiai professzor, *Andrew Lindsay* a leghatározottabban szembefordult minden olyan újabb javaslattal, amely az „inkulturáció” címén a hagyományos afrikai vallási állatáldozatok felújítását indítványozza az afrikai egyházakban.

Az Ecumenical News International (Genf) közli, hogy az év folyamán *Buti Magale* dél-afrikai katolikus érsek (Bloomfontain) javasolta, hogy a régi afrikai vallási tradíciók tiszteletben tartására a tradicionális vallási véráldozatokat fel lehessen venni az egyházi szertartások közé, az ősök tiszteletére. *Lindsay* professzor szerint – bár a rituális állatáldozatoknak az ószövetségi liturgiában jelentős szerepük volt – ezek ellentétben állnak Krisztus áldozatával. Mert Krisztus egyetlen, a keresztfán értünk történt véresáldozata örökérvényű. Az állatáldozatok bármilyen felújítása pedig szük-

ségszerűen a keresztfáldozat valamilyen „kiegészítését” jelentené és az evangélium teljes félreértése.

SVÉDORSZÁG

A svéd evangélikus érsek és püspöki kar: Jeruzsálemnek „nyílt városnak” kell maradnia a három világvallás követői számára

K. G. Hammar, svéd evangélikus érsek első ízben tett hivatalos látogatást a Szentföldön szeptember elején. Találkozott az izraeli és a palesztin vezetőkkel is. Látogatása során a svéd püspöki kar nevében kijelentette: „Tisztában vagyunk azokkal a jogtalanságokkal is, melyeket a történelem során a keresztyének okoztak a Szentföld zsidó lakosságának és mohamedán lakóinak. A Svéd Egyházban most foglalkozunk a keresztyén-zsidó dialógus elmélyítésének a szükségességével is.” Ugyanakkor kinyilvánította az érsek, hogy a gyengébbek védelme a Szentföldön is feladata az egyházaknak. Jeruzsálemnek ezért továbbra is „nyílt városnak” kell maradnia, ahol a három világvallás, a zsidóság, az iszlám és a keresztyénség követői szabadon, békességben élhetnek egymás mellett.

(LWI de)

CSEHORSZÁG

A cseh egyházak bocsánatot kértek az egykori „benesi dekrétumok” miatt

A győztes hatalmak a II. világháború után a maga egészében „háborús bűnösség” nyilvánították Csehszlovákia német és magyar kisebbségét, családok ezreit, öregek, gyermekek és felnőttek százezreit üzve ki ősi szülőföldjükről. Csehország egyházi – az Ökumenikus Tanács tag-e gyházi és a római katolikus egyház – a nyár folyamán több mint fél évszázad elmúltával elismerték ennek az akkori igazságtalan és kegyetlen döntésnek a jogtalanságát, és a cseh nép nevében bocsánatot kértek az elűzöttektől és utódaiktól a sok szenvedést, tragédiát okozó, akkori állami intézkedésekért. A cseh és a szlovák kormányzat azonban mindmáig nem ítélte el és nem kért bocsánatot az úgynevezett „benesi dekrétumok” embertelenségéért és a száműzöttek százezreinek okozott akkori szenvedésekért.

(Erős Vár)

LENGYELORSZÁG

Varsó új evangélikus püspöke

A lengyel kisebbségi evangélikus egyház zsinata *Janusz Jaguckit* (53) választotta meg új elnöklő püspökévé. Az újonnan választott egyházi vezető, aki az 1991-ben megválasztott *Jan Szarek* püspök utódja lesz, január 6-án kerül beiktatásra Varsóban.

(epd-w)

HORVÁTORSZÁG

Öt év után megszűnik az egyházszakadás az evangélikus egyházban

Öt éve, hogy a kis horvát evangélikus egyházban szakadás történt az egyházi vezetésben. Az Evangélikus Világszövetség a múlt év folyamán különbizottságot állított fel a zágrábi és a légrádi egyházrész közötti szakadás megszüntetésére. Ez a békéltető bizottság novemberben tartotta harmadik ülését Horvátországban. Jelenleg készül a két tábor részvételével az új egyházalkotmány, amely egy új zsinat megválasztása útján véget vet majd a szakadásnak a két egyházrész között.

(LWI de)

SZERBIA

Imádság és szolidaritás – új vezetés Szerbiában

Az egyházak kivétel nélkül örömmel köszöntötték az év végi nagy politikai fordulatot Jugoszláviában. A szerb ortodox egyház az ország legnagyobb egyháza a legelső között ismerte el Konstunica államelnökké történt megválasztását, és segítette maga is a békés hatalomváltást. *Keith Clements*, az Európai Egyházak Konferenciájának genfi főtitkára kijelentette: „Most van itt az ideje annak, hogy az egyházak és a keresztyének egész Európában imádkozzanak Jugoszlávia népéért és kifejezzék vele szolidaritásukat ezekben a nehéz napokban”.

A 80 éves belgrádi katolikus érsek, *Franc Perko* szerint az új államelnök „legelső feladatának kell lennie, hogy Jugoszláviát megnyissa a világközösség felé. Annak viszont közvetlen feladata az lesz, hogy segítsen a nép nyomorúságán”.

(ENI)

„Templomvonat” felszentelése Oroszországban

Párját ritkító, különleges egyházi cselekmény történt október közepén Moszkva egyik nagy pályaudvarán. II. Alekszij ortodox pátriárka ünnepélyes szertartás keretében megáldotta azt a két hatalmas vasúti kocsit, amelyek – az ortodox templomok teljes berendezésével, ikonosztázzal és hat orosz pap szolgálatával – elindult a két kontinensre kiterjedő ország, de főleg Szibéria végtelen tájaira, hogy elvigyék az istentiszteletek megtartásának és az egyházi szent cselekményeknek a lehetőségét oda is, ahol a 70 éves szovjet uralom alatt lerombolták a templomokat és megszüntették az egyházi szolgálatokat.

A „templomvonat” a maga két 20-méter hosszú kocsiával, oltárával, kórushelyével és gyülekezeti terével, a vonat tetején elhelyezett kis harangjaival egy-egy napra megáll majd a templom nélküli kis gyülekezetekben Oroszországban és Szibériában, és éjszaka keresi föl a következő állomását. „Megáldjuk ezt a különleges templomot – mondta a pátriárka –, amely segít majd abban, hogy az emberek visszatérjenek hitükhöz”.

(ENI)

SZENTFÖLD

A közel-keleti véres események és az egyházak

Az izraeli-palesztin véres összecsapások súlyosbodása közben az egyházak és a nemzetközi szervezetek nem szünek meg tiltakozni, imádkozni és közvetítéssel próbálkozni a december közepéig már több mint 300 halálos áldozatot követelő, erőszakos összecsapások miatt.

Dr. Konrad Raiser az Egyházak Világtanácsa 330 tagegyháza nevében az Egyesült Nemzetek Szervezetének sürgős közbelépését kérte a vérontás megállítására. Dr. Ishmael Noko, az Evangélikus Világszövetség 130 tagegyháza nevében hívott föl a pusztító erőszakhullám megállítására. Ugyanakkor tiltakozott a jeruzsálemi evangélikus Augusztus Viktória Kórház szolgálatának akadályozása miatt az izraeli katonaság részéről.

Munib A. Younan szentföldi és jordániai palesztin evangélikus püspök két-

ségeesett fölhívást intézett a világ egyházaihoz és kormányaihoz a sok ártatlan áldozat, a gyermekek és a fiatalok megvédésére.

Hasonló felhívással fordult a világ kormányaihoz II. János Pál pápa Rómában és George Carey, Canterbury anglikán érseke. „Mindannak nevében, amiben mint zsidók, muszlimok és keresztyének hiszünk, imádkozunk azért, hogy az új krízis részesei találkozzanak egymással, legyőzzék a gyűlöletet egymás iránt és újra felfedezhessék annak a közös örömét, hogy mindannyian Isten gyermekei vagyunk” – hangzik Carey érsek felhívásában.

(ENI – LWI de)

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

Az egyházak és vallások szerepe az amerikai elnökválasztási küzdelemben

Az egyházi és a világi média jelentései szerint mind az egyházi, mind a vallási kötődések igen jelentős szerepet játszottak a novemberi elnökválasztás eseményeiben. Így érhető meg az a feltűnő jelenség, hogy nemcsak a republikánusok, hanem az egyébként liberálisnak, evilági felfogásúnak ismert Demokrata Párt elnök- és alelnök-jelöltjei is egyformán hangoztatták vallási nevelésüket és vallásos hitüket. Al Gore, a liberális demokraták elnökjelöltje a déli baptistákhoz tartozik, és politikai pályafutása előtt teológiai tanulmányokat is folytatott a Vanderbilt Egyetemen. Alelnök-jelöltként pedig a Demokrata Párt azt a Josef Liebermann szenátort választotta, aki közismerten hitű ortodox zsidó, és vallási vonatkozású megnyilatkozásaival kiváltotta nem egy liberális amerikai politikus kritikáját is az elnökválasztási küzdelem alatt.

Ugyanakkor George W. Bush texasi kormányzó, a Republikánus Párt elnökjelöltje választási hadjárata során nyíltan hirdette mély, személyes keresztyén hitét. A metodista egyház aktív tagja, és megválasztása bizonyossá válása után első útja családjával együtt a templomba vezetett. Azt is megvallotta a választási küzdelem során, hogy először is felesége hitének hatása, majd a Billy Grahammal, az ismert evangélizátorral való találkozásai után a nyolcvanas évek közepén tért meg és élte át életének teljes megváltozását a Krisztus-hitben.

Nancy Ammermann teológiai professzornő (Hartford) szerint talán ez volt az első eset az USA történelme során, hogy mind a republikánus-konzervatív, mint a demokrata-neoliberális nagy párt elnökjelöltjei Isten-hívó és hitüket megvalló emberek voltak, akik egyformán nagy jelentőséget tulajdonítanak az Isten-hitnek és a vallásos-erkölcsi értékeknek az Egyesült Államok jövőjének alakulásában.

Jimmy Carter volt elnök kilépett a Déli Baptista Szövetségből

A Déli Baptista Szövetségben (SBC) nagy feltűnést és belső feszültséget keltett, hogy talán világszerte a legismertebb egyháztagja, Jimmy Carter, volt amerikai elnök nyilvánosan bejelentette, hogy megszakítja kapcsolatait magával a Szövetséggel, mégpedig annak „növekvő teológiai merevsége” (theological rigidity) miatt. Carter, volt texasi kormányzó, majd az USA elnöke közismert volt személyes, megvallott keresztyén hite és hosszú, aktív egyházi-gyülekezeti szolgálata miatt is. Négy évig volt az USA elnöke, de közel 50 éven át végzett tanítói szolgálatot egyháza vasárnapi iskolai munkájában.

Mostani nyilatkozatában kijelentette: „Mélyen lehangolt vagyok és kizártnak érzem magam a Szövetségből annak növekvően merev hitvallása miatt, amelynek néhány része sérti keresztyén hitemet”. A Déli Baptista Szövetség tagjait ugyanis hosszabb idő óta megosztja néhány olyan megnyilatkozás a vezetőség részéről, mint a nők lelkésszé avatásának megtiltása, vagy a nők férjüknek való alárendeltségéről vallott felfogás. Carter egyúttal bejelentette azt is, hogy a Szövetség jelenlegi szervezetéből való kilépése nem jelenti egyúttal a vasárnapi iskolai szolgálata megszakítását a helyi gyülekezetben, és nem szünteti meg a mérsékelt irányú baptista szövetségi csoport támogatását sem egyházában.

(ENI)

INDIA

Bombamerényletek keresztyén templomok ellen

1998 óta növekvő számban, eddig több mint 300 esetben követte el súlyos

A Dominus Iesus nyilatkozat és a római katolikus egyház felsőbbbségi igénye*

Bevezetés

A pontos cím így hangzik: „*Dominus Iesus* – Jézus Krisztus és az Egyház egyetemes üdvözítéséről és egyedüliségéről”. Róma 2000. augusztus 6. – Ez az a nap, amikor a vatikáni Hittani Kongregáció a szövegezést elkészítette és (előbb még bizalmasan és belsőleg) kibocsátotta a nyilatkozatot. A különböző vezető és döntési szervek mellett (pápa, püspöki kollégium, püspöki szinódus és a bíborosi kollégium) a kongregáció számít a római kúria, vagyis a Vatikán legjelentősebb, állandó intézményének. Az ún. Hittani Kongregáció (korábban még a Propaganda fidei nevet is viselte, és az 50-es években a hatalmi igényéről ismert Ottaviani bíboros vezetése alatt állt) a római egyház legbefolyásosabb intézménye. Ennek a pápa által életre hívott grémiumnak, amely prefektusa – jelenleg az egykori müncheni bíboros-érsek Joseph Ratzinger – vezetése alatt áll, az a feladata, hogy örökösök az egyház helyes hittani tanítása fölött. Abból indulok ki, hogy ismerik a szöveget, legalábbis legfontosabb kijelentéseit újságokból vagy tudósításokból, és valószínűleg már teológiai vitákat is folytattak róla. Örömmel teszek most eleget felkérésüknek, hogy beszámoljak arról, hogy az EKD-n belül hogyan értékeljük a nyilatkozatot és egyes kijelentéseit. A nyilatkozattal egyidőben egy ún. *Megjegyzést* is kiadtak kísérő iratként, amelyben a Hittani Kongregáció prefektusa a római püspökök nevében egyházpolitikai útmutatást kíván nyújtani a nemzeti püspökkari konferenciák számára. Éppen ez a „testvéregyházak” kifejezésről szóló *Megjegyzés* jelent különös gondot számunkra.

I. A szeptember 5-i nyilvánosságra hozatal

1. A reakciók

Amint szeptember 5-én nyilvánosságra hozták a mindaddig diplomatikusan titokban tartott nyilatkozatot, az érdeklődés országonként más volt, mindenütt a hívők és a vallási összetétel arányában változó. Nálunk Németországban, ahol a mintegy 60 millió katolikus és evangélikus keresztény kb. fele-fele arányban oszlik meg, az általános, nyilvános csakúgy, mint a hivatalos egyházi érdeklődés rendkívül nagy volt. Feltételezem, hogy Önök is – a számarányában nagyobb magyar katolikus egyházhoz való egyházpolitikai viszony miatt – kitüntetett figyelemmel kísérték a nyilatkozatot.

a) A sajtóvisszhang

Az első napokban a média kritikát közölt. „Új vatikáni jégkoroszak” – írta a Frankfurter Rundschau; „Ez a pápa nem nyitott

egyházat, hanem kifent kardot akar” – így a Tageszeitung. „Római szempontból csak egyetlen üdvözítő egyház, ...világos fent és lent... egy pápa... egy apostoli szukcesszió... létezik, Margot Käßmann hannoveri püspökasszony... legfeljebb csak az eretnekasztal mellett kapna egy helyet, mivel protestáns. Súlyosbító körülmény, hogy ráadásul még nő is” – írta a Hannoverische Allgemeine Zeitung. A vezető német napilap, a Frankfurter Allgemeine így írt: „Ökumenikus kapcsolatról beszélni két olyan résztvevő közt, amelyek közül az egyik nem ismeri el a másik egyház voltát, nevetséges. Itt már a protestáns püspökök könyörgő szava sem segít, akik azt javasolják, hogy ennek visszahatása a közös ökumenikus munkát ne befolyásolja.” Ez „minden józan észnek ellentmondó önámítás”; az ökumené nem jelentene mást, „mint a római katolicizmus tetője alatti egyesülést”; „Ami most beköszöntött, az az ökumené hosszú hallgatásra ítélese.”

b) Egyházi állásfoglalások

Kock, az EKD tanácsának elnöke szó szerint így nyilatkozott: „A Rómából érkező biztató jelek szünetelnek”, „a reformáció egyházait az egyházi rangsor legalsó fokára helyezték”. Az ókatolikus egyház, amely 1870-ben a tévedhetetlenségi dogma kihirdetése miatt vált el a rómainál, meg van győződve, hogy a római katolikus egyházvezetés szándéka „minden más egyházat a Rómához való visszatérésre bírni, ezzel minden ökumenikus reménységet egyszersmind eltemetni”. A pápával való szembenállásáról is ismert tübingeni teológiai professzor, Hans Küng „a középkori visszamaradottság és vatikáni nagyvási hóbot keverékét” látja saját egyháza intézkedésében. A német laikus katolikusok központi bizottsága (Zentralkomitee der deutschen Katholiken) nevében Anette Schavan miniszter, a szervezet elnöke is kritikusan fogalmaz, amikor „hangulati fiaszkóról”, sőt „a protestánsokhoz címzett hadüzenetről” beszél. Még a német püspökkari konferencia elnöke, Karl Lehmann mainzi püspök is, aki egyrészt a „megbékélt különbözőség” ellen van, mivel azt eufórikus megfogalmazásnak tartja, másrésztől világos kritikát gyakorol a nyilatkozat formájával és időzítésével szemben. Ő e szempontból több érzékenységet kívánna, de különösen a katolikus egyház egyediségének nyilatkozatbeli kérdését látja hiányosnak. A II. Vatikáni Zsinat – véleménye szerint – nem tett ilyen kizárólagos kijelentést Jézus Krisztus egyháza és a római katolikus egyház azonosságáról.

Az ökumenikus tanítás, teológia és dialógus iránt mindig is érdeklődő és érte sokat is tevő Egyesült Német Evangélikus Egyház (VELKD) Isten szava, mindenekelőtt az Újszövetség tekintélyére utalt a Confessio Augustana VII. cikkelyével: ez az egyház ige hirdetésének és létének legfelső tekintélye, ez garantálja Krisztus jelenlétét az igében és szentségben.

* Előadás az Evangélikus Hittudományi Egyetemen 2000. decemberben.

2. Az időzítésről

Nem érdektelen a nyilatkozat időzítésével is tisztában lenni:

a) A szentév

A mostani szentév nemcsak negyedszázadonként visszatérő különleges alkalom azoknak, akik ilyenkor azért látogatnak Rómába, hogy ott áthaladjanak a szent kapun, hanem egyben az új évszázad első éve is. Ez alkalomból Róma láthatóan minden felhasznál, hogy dogmatikus erődítményének hatalmát és befolyását erősítse. Véletlen vagy tudatos tervezés eredménye, hogy szeptember 3-án vasárnap Rómában boldoggá avatták IX. Piust, aki az I. Vatikáni Zsinaton a pápai csalatkozhatatlanság dogmáját hozta? IX. Pius nemcsak antiszemita és hatalmi politikus volt, hanem az antimodernizmus dekrétum szerzője is. E háttérben a *Dominus Iesus* nyilatkozat is antimodernista, antirelativista iratnak tűnik.

b) Dialógus az evangélikusokkal

Egy nappal később, szeptember 4-én bemutatták a *Communio Sanctorum* iratot, amelyet a VELKD és a német katolikus püspöki konferencia közösen dolgozott ki. Ebben többek között a pápa hivatalára nézve is olyan megállapításokat találunk, amelyek újabb közös teológiai munka forrásává válhatnak. Ez a dokumentum nem születhetett volna meg a tavaly október 31-én Augsburgban aláírt, a Megigazulásról szóló Közös Nyilatkozat nélkül, amelyet annak idején az LVSZ részéről Krause püspök, vatikáni részről Cassidy bíboros írt alá. Most sokan kérdezik, vajon a protestánsok, különösen az evangélikusok túlságosan naivan, túl hiszékenyen jártak el? Miért nem hallgattak akkoriban a mintegy 150 tiltakozó német teológianárra? Itt is – ahogy Kantler százszázadonként és professzor írja – nem arról a tipikus vatikáni taktikáról van-e szó, hogy mindig egy újabb óhajt húznak elő, az evangélikusok meg majd engednek ennek is, csak hogy az elért eredményeket ne veszélyeztessék?!

3. A nyilatkozat műfajáról

A szöveg nem dogma, sem nem enciklika. Ezt akkor is le kell szögeznünk, ha a dokumentum megszületése, ahogy mondják, a pápa különleges egyetértésével találkozott. Legjobb „nyilatkozatnak” (*Erklärung*) nevezni, főképp mivel „csak” Ratzinger bíboros aláírását viseli – akárcsak a „*Megjegyzés*” a testvéregyházak kérdéséhez.

II. A nyilatkozat célja

Országunk médiájának nagy visszhangja (amely döntően kritikával illette a szöveget) és a számtalan kommentár odavezetett, hogy a nyilatkozat szándékai és célja a nyilvánosság számára nagyrészt háttérbe szorultak, sok ember számára csaknem felismerhetetleneké váltak. A nyilatkozat ugyanis a más vallásokkal folytatott dialógushoz és vitához kíván hozzájárulni, ennek érdekében a kereszténység feladhatatlan hitigazságait nevezi meg. Ezzel szemben az érdeklődés ennek a 33 oldalas iratnak mindössze arra a 2 oldalára irányul, amelyben a reformáció egyházait a szó valódi értelmében nem nevezik egyháznak.

1. A politikai és egyházpolitikai értékeléshez

A római katolikus egyház e nyilatkozat kiadásával önmagát világegyháznak tekinti. Több mint egymilliárd tagjával és e nagyságából adódó felelősségérzetével az emberiség jövőbeni útja iránt is felelősséget érez. Ez számára természetesen többet jelent, mint a római katolikus kereszténység saját útja a magyar vagy a német sajtós viszonyok között. Ezt bizonyítja az a Ratzinger bíborossal folytatott interjú is, amelyet szeptember 11-én, a nyilatkozat nyilvánosságra hozatalát követő napokban a *Focus* című német újság készített. Ebben utal arra, hogy „az a tény, hogy a katolikus egyház a történelem folyamán egész különleges feladatot lát el, azt hiszem, mindenki számára jól érzékelhető. Ha hite összeomlana, ez az egész történelem és emberiség számára törés volna...”

A római egyház mindig is erősen politikus egyház volt. Ebben szerepet játszik öntudata csakúgy, mint hatalmi és politikai eszközei, olykor a pszichológia és a dramaturgia is.

Az egyik nagy német napilap kommentárja „Az üdvösségadó” címmel a következő szavakkal kezdődik: „Sok vendég, akinek szerencséje volt pápai magánkihallgatáson részt venni, később egy különös jelenségről számolt be: minél közelebb jutottak a Pontifex maximushoz, annál kisebbnek tűntek saját szemükben. Pedig II. János Pál nem különösen nagy. Az óriási termek és a vatikáni ajtók pazar sokasága, melyeken keresztül kell haladni, míg végül az ember a világegyház urával találkozhat, nemcsak az egyszerű halandót zsurgorítja össze. Itt még egy kancellár is konfirmandussá válik. Aki itthon a katolikus és az evangélikus lelkészek fáradozásait látja Isten egyszerű házaiban, gyakran elfelejti a Vatikán hatalmi építményeit...”

2. A korszellem veszélyei ellen

Hangsúlyosan óv a nyilatkozat minden olyan relativista elméletől, mely felvizezhetné a katolikus üdvönt. Világosan szól az irat minden terjedő relativizmus és pluralizmus ellen, amely minden vallást az üdvösség azonos értékű útjának tart.

A nyilatkozat voltaképpen témája így fogalmazható: harc az ún. „a vallások pluralisztikus teológiája” ellen. Ez korunk posztmodern pluralizmusával és szinkretizmusával relativizálja a kereszténység egyetemes üdvigényét. Ez a diagnózis véleményem szerint semmiképpen sem rossz, és a szándékot csak üdvözölni lehet, egyet azonban kritikusán meg lehet kérdezni: vajon ez csak a római katolikus egyház feladata? Nem kellene-e sokkal inkább összegyűjteni, ökumenikus feladattá lennie?

Miután az eddigiekben vázoltuk a nyilatkozat szándékát, forduljunk most lényeges kijelentései felé:

III. A Nyilatkozat teológiai megállapításai

1. Jézus Krisztus egyedüliségéről és egyetemes üdvözítő voltáról

Szándékosan választottam ide a nyilatkozat alcímét, méghozzá úgy, hogy a „Jézus Krisztus” után kihagytam három rövid szót: „és az egyház”.

Amint már mondtam, az iratnak az a célja, hogy a Jézus Krisztusban való kinyilatkoztatástörténet biblikus egyediségét

és igazságát védelmébe vegye a vallási relativizmussal vagy a közömbösséggel szemben, mivel mindkettő a „keresztényi” „általános-vallási”-ba való egybemosásával fenyeget. Ebben mi protestánsok is csak egyetérteni tudunk, hiszen a mai vallási pluralizmus hatására helytelen volna a keresztény igehirdetés igazságigényét elhomályosítani vagy elhallgatni. Bármely vallási dialógusnak csak akkor van értelme, ha a felek a saját meggyőződésüket képviselik.

a) Egyes kijelentések

Az első három fejezet olyan megállapításokat tartalmaz, melyek reformátori hitünkhöz tartoznak, és amelyeket hitvallási irataink is tartalmaznak. Ilyenek például ezek:

– Isten Jézus Krisztusban adott kinyilatkoztatása a teljes és tökéletes igazság, amely a Szentírásban végleges, meghaladhatatlan, teljes és egyedi módon tükröződik.

– Jézus Krisztus egyedisége minden más üdvözítővel szemben.

– Az első és második hitágazattól elváló Szentlélek-teológiával szembeni elhatárolódás.

– Egyedüli közbenjáró volta és üdvítettének „egyszer s mindenkor” érvénye, mely nem helyettesíthető.

Ezek a protestáns felfogás számára is középponti kijelentések, a Reformáció idejében mindenestre más hangsúllyal voltak jelen: Jézus Krisztus üdvözítő tettének egyedisége az ember üdvösségbeli együttműködése és az ellen a félreértés ellen irányult, hogy az egyház megbocsáthatná a bűnököt.

b) (Mindkét oldal számára) helytálló megállapítások

Ha az irat nem azt a provokatív és – legalábbis a németországi és európai egyházi közéletben oly sok megbotránkozást és ellentmondást kiváltó – egyházfelfogást tükrözné, melyet a *Megjegyzés* külön kifejt a „testvéregyházakkal” kapcsolatban, minden oka meglenne a protestánsoknak is az örömről. Ebben tökéletesen egyetértek Eberhard Jüngellel (tübingeni professzor és az EKD Teológiai Kamarájának tagja), aki a nyilatkozat megjelenése után néhány nappal már helyesen és alaposan reagált rá, és akinek a véleményére a továbbiakban is végig hivatkozhatnánk.

Az ilyen szép mondatok, mint: „Az üdvösség záloga az igazság” és (az igazság, ahogy a Bibliából tudjuk, mindig több mint a mindenkor egyház; mondja is a nyilatkozat:), „... Isten országa... nem azonos az egyház látható valóságával”, éppen az önmagát felsőbbrendűnek érző római katolikus egyházat kellene, hogy nagyobb szerénységre intse.

Később, az egyház eredeti feladatával kapcsolatban arról van szó, hogy annak elsősorban Isten emberrélelének misztériumát (mint az egész emberiség üdvössége szempontjából vett legjelentősebb eseményt) kell misszió és evangelizáció útján közölnie. Ez már jóval több „vallásközi párbeszédnél”. Ez az egyház általános megbízatása, melyet nemcsak a római katolikus egyház vesz komolyan, hanem minden keresztény. Az igazságnak való engedelmesség nem vezethetne ahhoz, hogy a másképp gondolkodó keresztények szabadságát figyelmen kívül hagyják – mint ebben az esetben is.

Örömmel kell továbbá észrevennünk, hogy a nyilatkozat nemcsak a „relativista elméletek” veszélyére utal, hanem csak-

nem Pál apostoli szenvedéllyel védi a missziói igehirdetést. Valóban nincs okunk a vallási pluralizmust a keresztény igehirdetésre való megbízatás alapján igazolni.

Az irat utal arra a – főképp az egyoldalúan, eszük ill. tapasztalatuk alapján tájékozódók körében elterjedt – felfogásra is, amely szerint a keresztény hit titkai felfoghatatlanok és kifejezhetetlenek. E kérdésben – ahogy E. Jüngel is kiemeli – a Hittani Kongregáció mély egyetértésben nyilatkozik Luther Márton teológiájával. Összhangban vannak a lutheri teológiával azok a mindenféle „rajongással” szembeni megjegyzések is, melyek az üdvösségről csak Jézus Krisztussal, azaz a testté lett Igével (az 1. és 2. hitágazat értelmében) való viszonyában beszélnek. Ehhez jönnek még a Szentírás (mint az élő Isten szava és útmutatása mindenben, amit az egyház tesz) legfelső tekintélyéről szóló megállapítások.

2. Jézus Krisztus – és az egyház – egyedisége és általános üdvözítő ereje

a) Az *Una Sancta*

Az egyház egyetemességét mindannyian hisszük. Katolikus – azt jelenti: nem részleges, hanem az egész földre kiterjedő. Ezt minden egyház vallja, amikor a Niceai Hitvallás „una sancta catholica et apostolica ecclesia” szavait mondja el. Itt hangzik el a nyilatkozat egy olyan megállapítása, amely a többihez hasonlóan korántsem mondható újnak, csak régen hangsúlyozták már, nevezetesen, hogy Jézus Krisztusnak ez az egyetlen egyháza csak és kizárólag a pápai elsőséggel jellemezhető római katolikus egyházban valósul meg. A II. Vatikáni Zsinat idevágó egyház-definíciójában azonban nem fogalmaz ilyen élesen. Mivel a Hittani Kongregáció közvetlenül a zsinati kijelentésekre hivatkozik, itt megkísérelnek egy bizonyos értelmezést adni ezeknek.

b) Egyházpolitikai útmutatás

Ami a pápai tekintélynek alá nem rendelt keresztényeket illeti, őket nemcsak teológiai és tanbeli, hanem egyházpolitikai és nyelvi kérdések is érintik a nyilatkozatból. Ez az irattal együtt közzétett – már többször említett – *Megjegyzésből* derül ki világosan, amelyet nyelvi és egyházpolitikai szempontokat érvényesítő „kötelezően figyelembeveendő segítségként” szántak a nemzeti püspökkari konferenciák számára, különös tekintettel a „testvéregyházak” kifejezésre. Kár, hogy ilyen kijelentésekkel, azt mondhatnánk, ilyen egyházpolitikai oldalvágással, a nyilatkozat egyébként jó és biblikus megnyilatkozásait is érvénytelenítették. Ez mindenestre az európai országokra érvényes. Néhány ilyen neuralgikus kérdést érintünk a következő fejezetben.

IV. Teológiai viták: ellentmondások, ill. helytálló megállapítások – különös tekintettel a Biblia kijelentéseire

1. A kizárólagosság igénye

a) A felsőbbrendűségi igény

Amit a II. Vatikáni Zsinat még nem mondott ki vagy nem határozott el, azt itt megteszik, amikor az igazi egyházat csak és kizárólag a római katolikus egyházban látják megvalósulni.

A hivatalos zsinati szövegekben, jelesen a *Lumen Gentium* konstitúcióban annak idején egyszerűen csak arról volt szó, hogy Jézus Krisztus egy és egyetlen egyháza „...a Péter utódai és a velük közösségben lévő püspökök kormányozta katolikus egyházban áll fenn (subsistit in)”. A Zsinat, a római egyház legmagasabb grémiuma annak idején nem fogalmazott kirekesztően, a *Dominus Iesus* nyilatkozatban pedig éppen ez a kirekesztés figyelhető meg.

Megállapítják, hogy „a »subsistit in« kifejezéssel a II. Vatikáni Zsinat két tant kívánt összhangba hozni egymással... hogy Jézus Krisztus egyháza a keresztények szakadása ellenére továbbra is teljesen fennáll a katolikus egyházban, és a másik oldalon, hogy ennek látható intézményén kívül az igazság és szentség sokfajta eleme megtalálható”. Ezzel a római egyházzal nem teljes közösségben lévő egyházakra és egyházi közösségekre gondolnak.

Meg kell állapítani, hogy ez egy értelmezés, még hozzá beszűkítő, és már nem adja vissza a zsinati szöveg tágabb értelmét. A „subsistere” szó annyit jelent, mint „konkrétan meglenni, valósággal jelen lenni”. Az emberiség például minden emberi személyben, az Isten három isteni személyben szubsisztál. Ahogy E. Jüngel megállapítja, már nyelvileg is téves Jézus Krisztus egyházát kizárólag a római katolikkal azonosítani. A zsinati szövegek alapján is téves volna a Zsinatot ilyen beszűkítő értelmezésnek alávetni. A Zsinat sokkal inkább nyitva hagyta a lehetőséget, hogy az egy szent katolikus és apostoli egyház más egyházi közösségekben is fennáll. Jüngel joggal kérdezi: „Tényleg a Szentháromságra kell Rómát emlékeztetni?” Már az ógyház elképzelése szerint is az egyetlen Isten három személyben van jelen: az Atya, Fiú, Szentlélek személyében, mégis Isten egyetlen. A három személy tehát az isteni lényeg 3 létmódja (modi subsistenti). Meg kellene kérdezni a Hittani Kongregációt, hogy az Egy közösségének ezt a háromságos másként-létét miért nem lehet az egyházra is érvényesíteni.

b) A konfesszionális sokszínűség mint gazdagítás

Protestáns keresztényként meg kell kérdeznünk, hogy nem épp a konfesszionálisan szétvált egyházak tudták-e gazdagítani egymást az elmúlt évtizedekben is? Sok minden homályosult el a saját tradícióban, sok minden el is veszett. Hogyan másként válósulhatott volna meg a Megigazulásról szóló Közös Nyilatkozat ünnepélyes aláírása tavaly reformáció ünnepén? Ebben ismét csak a Bibliát ismerik el kölcsönösen az egyházi tanítás számára legnagyobb tekintélyül – ez is egy nem is olyan jelentéktelen példa az előbbiekre. A protestáns vádakra, melyek szerint Róma csak a hozzá való visszatérés formájában tudja elképzelni az ökumenét, Róma minduntalan azzal válaszolt, hogy számára az „egység a sokféleségben” képlet is megfelelő. Cassidy bíboros azzal, hogy tavaly aláírta a Közös Nyilatkozatot egyben – legalábbis – az evangélikus egyház egyházként való elismerését is aláírta. Ha következetes kívánna maradni, most akkori aláírását is vissza kellene vonnia. Az EKD teológiai munkabizottságának legutóbbi ülésén néhány hete részt vett Kasper püspök is a pápai Egységtitkárság titkáráként (korábban rottenburgi püspök, és valószínűleg Cassidy utóda lesz, valamint nemsokára bíboros). Ott elkötelezetten szolt arról, hogy „...a bennünket elválasztó különbségek »megbékéltek«, és többé nincs szétvá-

lasztó erejük...” Mivel ez épp az ellenkezője a *Dominus Iesus* szándékának, adódik a kérdés: az eddigi nyilatkozatok és tanbeli közös eredmények hamisak és hiábavalóak volnának?

2. Kirekesztés az ökumenikus nyitás után

Pontosan 35 évvel a II. Vatikáni Zsinat után, mely még szó szerint úgy fogalmazott, hogy a római katolikus egyházon kívül „...a szentség és igazság sok eleme megtalálható...”, most ez a nyilatkozat kirekesztően szólal meg. Ám ennél rosszabbat is tesz. Megállapítja, hogy:

a) Az egyház az üdvösség általános közvetítője

Ennél a pontnál a Biblia alapján nyomatékosan ellent kell mondani, „mert egy a közbenjáró is Isten és emberek között, az ember Krisztus Jézus...” (1Tim 2,5) Jézus Krisztus egyetemes üdvözítéséből itt az egyház egyetemes üdvözítő voltát vezetik le. Az egyház az üdvösség közvetítőjévé, mediatrix salutis-szá válik – ez biblikus tarthatatlan!

b) A menyasszonyt összecserélik a vőlegénnyel

Ef 5,23 érzékletes képét – „ahogy a férfi az asszony feje, úgy Krisztus az egyházé” – itt a lelki üdvöt adó római katolikus egyházra vonatkoztatják, és ezzel Jézus Krisztussal azonos szintre helyezik. Ez nem csak a mi evangélikus egyházfelfogásunknak mond ellent, mely szerint az egyház mindig bűnös és bűnbocsánatra szorul, hanem a II. Vatikáni Zsinat megdöbbentően világos tanításának is. Ott úgy fogalmaznak, hogy az egyház „...egyszerre szent, mégis mindig megtisztítandó”, „sancta simul et semper purificanda”. Az egyházatyák még ennél is tovább mentek, amikor az egyházat „castra meretrix”-nek, azaz szűz ringyónak nevezték. Természetes, hogy az egyháznak mindig Jézus Krisztushoz kell kötődnie, akinek a tőle telhető legjobb szolgálattal tartozik. Ám az ebben a nyilatkozatban megtörtént félreértés, mely a római egyházat Jézus Krisztussal azonosítja, fatális és biblikus semmiképp sem tartható.

c) A Biblia magyarázói: a tanítóhivatal és a hagyomány

Minden protestánsnak elakad a lélegzete, amikor ilyet kell olvasnia, hogy „...az értelemnek és a kinyilatkoztatott igazság elfogadásának ellentmond...”, hogy a Szentírást az egyházi tanítóhivatalra és a hagyományra való tekintet nélkül olvassuk és magyarazzuk”. Ehhez hozzá kell tenni, hogy természetesen hasznos tekintetbe venni, hogy az előttünk élők hogyan olvasták és értették a Bibliát. Jüngel harciasan jegyzi meg itt: „Még a római Hittani Kongregációt is gazdagítaná lelkileg, ha egyszer elolvasná például Luther Márton bibliai egzegéziseit”. Az a szándék, mely a Biblia szavait nem tartja önmagában is érthetőnek, azt jelenti, hogy Isten szavában nem bíznak mindennél jobban. Jüngel: „Az egyházi tanítóhivatal mérhetetlen felbecsülése egyben a Szentírás tekintélyének mérhetetlen lebecsülése”.

3. A Reformáció egyházai

a) Egyházak és egyházi közösségek

Hogy a római egyház „az üdvösség eszközeinek teljessége” volna és a többi egyház csak „az igazság és szentség egyes eleme-

ivel” rendelkezze, mely a katolikus egyházra bízott teljes kegyelmelemből vezethető le, számunkra elfogadhatatlan. Erre jó okunk van úgy a Biblia, mint az egyházfejlődés szempontjából.

A reformáció egyházait úgy jelöli meg a dokumentum, mint „egyházi közösségek, amelyek nem őrizték meg az érvényes püspöki intézményt és az eucharisztikus misztérium eredeti és teljes valóságát” (17.), és nemcsak elvitatja tőlük az „egyház” nevet, hanem kifejezetten azt is mondja, hogy: „valójában nem egyházak”. Az egyház egysége csak a római katolikus egyházban valósul meg teljesen, amely minden tulajdonságot és lelki jót birtokol, mely az elvált egyházakból hiányzik (17.). Az ilyen kijelentések nagyon távol esnek a ma még vágyott vagy talán csak megálmodott „egység a megbékélt különbözőségben” céltől, és legfeljebb csak a Rómához való visszatérésben látatják az ökumenét. A római magatartást lelki nagyzásnak vagy beképzeltségnek kell neveznünk, reformátori alapon is legkevesebb önértelmezési hibának.

b) A „testvéregyházak” kifejezésről szóló Megjegyzés

A Megjegyzés ügyén világosan látható a Hittani Kongregáció ökumenikus mélyrepülése. Ebben kimondják, hogy az egy, szent, katolikus és apostoli egyház – tehát a római – „nem testvér, hanem minden részegyház anyja”. Testvéregyháznak továbbá csak azokat az egyházi közösségeket nevezi a dokumentum, amelyek apostoli folytonosságban őrizték meg „az érvényes püspöki intézményt és eucharisziát”. Ennek a feltételnek a dokumentum szerint csak a Rómával unióra lépett és az ortodox egyházak tesznek eleget. Ám ezekkel szemben is a római egyház nem „testvérként”, hanem anyaegyházként áll. A protestáns egyházak ebben a nyelvi játékban még „mostohatestvérként” sem jönnek szóba – még úgy sem, hogy közös anyjuk lenne. Hogy ez micsoda rokonság?! Vigasztalódjunk azzal, hogy az anglikán egyház sem számít „testvér”-nek? Inkább ne!

c) A római egyházfogalom kritériumai tehát az apostoli folytonosság és az érvényes eucharisztia. Már ez utóbbinál is meg kell kérdeznünk, hogy a szokásos egy szín alatti áldozás, melynél a kelyhet a pap magánál tartja, mennyiben felel meg az újszövetségi hagyománynak. Az apostoli folytonosság ügyében pedig az a kérdés vetődik fel, hogy vajon ki garantálja ezt a folytonosságot. Valóban képesek volnának erre az ezzel rendelkező püspökök? Jüngel: „Az apostolok követői semmi esetre sem a püspökök, sokkal inkább a bibliai kánon. Apostoli folytonosságban csak azok az egyházak állnak, melyek az Írás szerint hirdetnek ígét, Írás szerint tanítanak, cselekszenek – tehát Írás szerint élnek”. Ezek alapján – folytatja Jüngel – adódik a kérdés, hogy a római katolikus egyház nem éppen saját képtelenségét mutatja-e fel arra nézve, hogy benne valóban megvalósulna az una sancta catholica et apostolica ecclesia?

V. Mi lesz veled, Egyház?

1. Az egyházfogalomról

A voltaképpeni hiány, a neuralgikus pont, melyet a teológiai egyeztetésekből és nyilatkozatokból mindig kifejejtene, az

(egyébként teljesen tisztázatlan) egyházzól szóló tanítás. A *Dominus Iesus*-ban például ez úgy néz ki, hogy az egyház az üdvösség útja, mely mellett más vallásoknak e szempontból nincs jelentőségük. Ám már ez az első látásra elfogadhatónak tűnő megjegyzés is ellentmond az evangéliumnak, melyben Jézus Krisztus önmagát mondja az útnak, igazságnak és életnek (Jn 14,6). Az egyháznak sokkal inkább az üdvösségre való útmutatónak kell lennie, mint magának az útnak.

Az egyházfogalommal kapcsolatban lényeges volna tisztázni a nyilatkozat forrásainak egymáshoz való viszonyát, nevezetesen: milyen kapcsolatban áll egymással a Szentírás (tehát Isten ígéje), a hagyomány és a tanítóhivatal tekintélye?

2. Mi lesz az ökumenével?

Úgy tűnik, a tanbeli ökumené a Megigazulásról szóló Közös Nyilatkozattal (1999. október 31.) és a *Communio Sanctorum* dokumentummal (2000. szeptember 4.) végéhez ért. Vagy inkább hagyjuk, hogy Róma az ehhez hasonló nyilatkozatokkal előírja nekünk, hogy mi az egyház és az ökumené? Semmiképpen! Én legalábbis nemleges válaszomat megpróbálom teológiai alapokon is kifejtetni.

3. Öt megjegyzés – befejezésül

a) Kock, az EKD Zsinatának elnöke a zsinat megnyitásának napján ezt mondta erről a nyilatkozatról: „Ebben én sokkal inkább a gyengeség és aggodás jeleit látom, mint az önbizalom és erő kifejeződését”. „*A Dominus Iesus* a II. Vatikáni Zsinat kijelentéseinek csupán egy értelmezése, méghozzá rendkívül konzervatív értelmezése.” „Az egyház, története folyamán mindig is többes számban létezett, és protestáns felfogás szerint nem is létezhetne másképp.”

b) A Vatikáni Hittani Kongregáció *Dominus Iesus* nyilatkozata a II. Vatikáni Zsinat kijelentéseinek konzervatív értelmezése, és nyilvánvaló szándéka, hogy a római katolikus egyházat a hitértelmezés terén jóval a II. Vatikáni Zsinat előtti állapotába vezesse vissza.

c) A római egyház – a dokumentum számos helytálló megállapítása ellenére – arra a veszélyes útra lépett, hogy a Szentírásban megalapozott igaz egyház igényétől eltérjen. Mivel a protestáns egyházak magukra nézve legfőbb normaként a Szentírás, tehát Isten szava tekintélyét ismerik el, biztosan közelebb állnak az egyház, az una sancta catholica et apostolica megvalósulásához, mint a római katolikus, amelynek felsőbbrendűségi igénye biblikusan tarthatatlan.

d) Mi, a reformáció egyházai minden teológiai és bibliai alappal rendelkezünk arra nézve, hogy utunkat biztosan és aggodás nélkül járjuk tovább. Ez az ökumenére nézve is igaz. Emellett sok mindent tehetnek együtt a katolikus és a protestáns egyházak anélkül, hogy mindent együtt kellene tenniük.

e) Ami a Megjegyzés „testvéregyházakra” és „egyházi rokonsági fokokra” vonatkozó megállapításait illeti, ezek több teológus fejcsoválását, olykor mosolyát is kivívták. Annyit mindenesetre mondhatunk, hogy mindig rossz, amikor az idősebb leánytestvér anyaszerepben lép fel.

Fordította: Béres Tamás

A Révfülöpön 2000. szeptember 18-20. között megtartott lelkeszkonferencia anyagából közlünk előadásokat, kettőt jelen, további kettőt pedig következő számunkban.

Nagy Gábor

Hatalom, ember, társadalom

Ebben a bevezetésben társadalmi szempontú megközelítésre törekszem. Ez hangsúlyozottan világi és nem egyházi vagy vallási megközelítés. Előljáróban közlöm: személyes érintettségem van: ez a téma régóta és mélyen munkál bennem. Érdekes, hogy mennyire megtalálja az embert kívülről is, ami belülről foglalkoztatja. A felkérés alkalmat ad arra, hogy formába öntsem gondolataimat.

Mi a hatalom?

1. A mindennapi élet megközelítése

Hatalom: más embereket a magunk érdekében mozgatni tudunk.

Néhány közkeletű vélekedés a hatalommal kapcsolatban:

- A hatalom mocskos dolog. A tisztakezü nem nyerheti el a hatalmat, aki pedig elnyeri, annak a keze nem maradhat tiszta. Aki rendes, vesztesként végzi.

- A hatalom gyakorlása a legtöbb embert riasztja: nem könnyű nehéz helyzetekkel szembenézni, vállalni a konfliktusokat, csak ne kelljen soha, senkivel, semmilyen ügyben konfrontálódni. Ez elkerülés és önbecsapás. Inkább elviselünk mindent: a rossz kiszolgálást az étteremben, a beosztottak közép-szerű munkáját, a buta főnököket.

Csak a hatalom birtokában tudunk eredményesen megbirkózni a valós világgal. Azzal a világgal, amely tudvalevőleg nem olyan, mint amilyennek látni szeretnénk.

A hatalommal azok tudnak élni – azaz érvényesülni a világban –, akik

1. realisták – nem viselnek rózsaszín (optimista) vagy sötét (pesszimista) szemüveget, hanem ismerik a valóságot,

2. tudják közvetlenül és pragmatikusan megbeszélni a problémákat,

3. minden helyzetben győzni akarnak, nem törődnek bele a kudarcba,

vagyis, azok, akik cselekszenek, és nem hagyják, hogy mások eszközei legyenek.

A hatalommal való jó értelemben vett bánni tudás nélkül nincs javulás, minőség. A munka csak unalmas taposóma-

lom, amit más parancsára kell elvégezni, amit az kénye-kedve szerint jutalmaz. Ez alól fel lehet szabadulni. A hatalom maga a szabadság! Az egyik út arra, hogy a „legtöbbet” hozzuk ki magunkból és a világból, azaz az életünkéből. „Csak a hatalom juttathatja el az embert olyan pozícióba, amely nemesít.” (Alfred Kazin) Ez így persze nem igaz, de van benne valami. Ugyanakkor tegyük azonnal hozzá, nagyon is kétesélyes ez a lehetőség. Van olyan jellemtorzulás, amelyet szintén csak a hatalom okozhat az emberekben. A lehetőség tehát kétirányú.

Az élet hatalmi játszmák sorozata. A játékszabályokat azonban sokan nem tanulják meg, és csak későn ismerik őket fel. Mindenki maga képviselheti legjobban az érdekeit. „Aki nem tudja növelni a hatalmát, annak hatalma csökkeni fog, amint mások tenni kezdenek arról, hogy nekik nagyobb darab jusson belőle.” – véli Treitschke. És ez érvényes minden élethelyzetre (munkahelyre, szerelemre, házasságra) és minden életkorra (a gyermekkortól az időskorig).

Mindenkiben van hatalomvágy. „Ahol élőt látsz, ott hatalomvágyat is találsz” – véli Nietzsche. Az ambíció, a felemelkedés, a felülkerekedés vágya természetes ösztön. Ezt sokszor állítják az erőszak és az agresszió mellé. Ezért nem merik sokan bevallani hatalmi aspirációikat. Mintha szégyellnék magukat, elleplezni igyekeznek e tényt. Ugyanis ha valaki elismeri, hogy hatalommal rendelkezik, felelőssé is válik. És felelősségre vonhatóvá is. Az adja a biztonság érzését, ha valaki meg tudja őrizni a tehetetlenség pózát, amely mögött viszont azt teheti, amit akar. Sokkal egyszerűbb az állandóan panaszkodó áldozatokhoz csatlakozni. (Ez azonban nem a tiszteletről méltó, tekintélyes vezető hatalma, hanem a szervezett maffiózó és a falkabünözés stílusa, a „húzd ki magad a pácból” technikája.)

A hatalom régen az elit privilégiuma volt. Sportjaik, vadászataik, életmódjuk ezt tükrözte. A szegények a megélhetésért küszködtek, robotoltak. Ma már nem kell úgy dolgozni, mint régen. Az embereknek marad ideje sorsuk jobbítására. Ma már nem a puritán munkaerőcsapás hajt. Ma megszokásból, kedvtelésből, pénzért vagy a hatalomért dolgoznak az emberek. A munka a lehetőség, amely e célok eléréséhez segít. De a célok között legelső helyen a hatalom van.

2. Politológiai megközelítések

A hatalom fogalma mindig felvetődik a politikai elemzésekben is. Meghatározása vitatott, de valami ilyen tényezőre mindenki utal: hatalom az, amikor valaki vagy valami *hat* egy másik attitűdjére, cselekedeteire. Magyarul jól fejezi ki a szó töve: hatalom, hat-almas. Az indo-európai nyelvek körében a hatalom (power, pouvoir) alapja a latin potestas, potere – képesség, potencia. A rómaiaknál ez azt jelentette: egy személy vagy dolog másokra ható képessége. A potestas – politikai értelmű: „*potestas in populo, auctoritas in senatu*” – írta Cicero. Elhatárolták a tekintélytől, kényszerítől, erőttől vagy erőszaktól.

A 17. században *Hobbes* a természettudományos befolyás hatására úgy gondolta, hogy a hatalom az ok-okozat világa (mechanisztikus felfogás). Adva van egy cselekvő fél (agens) és egy passzív elszenvedő. Az agensnek megvan a hatalma előidézni az okozatot. *Hobbes* nem beszél arról, hogy a cselekvőnek van-e valamilyen elképzelése a jóról és a rosszról.

A politikai gyakorlat mindenesetre kidolgozta a hatalommegosztás elméletét és gyakorlatát, annak érdekében, hogy a társadalomban senkinek és semmilyen csoportnak ne legyen abszolút hatalma mások felett. *Montesquieu* és nyomán az amerikai *Federalist Papers* lefektette a fékek és egyensúlyok alkotmányos eszméjét. Az Egyesült Államok alkotmánya szerint:

1. a törvényhozó, a végrehajtó, és a bírói hatalom szétválasztottak,

2. a hatalmi ágak autonómok, egymás mellé rendelvek,
3. egyik sem gyakorolhatja a másokra ruházott hatalmat,
4. bírói hatalom minden befolyástól mentesen, csak a törvényeknek alárendelten működik.

Max Weber a 20. század hajnalán úgy fogalmazza meg a hatalom lényegét, mint annak valószínűségét, hogy a társadalmi viszony egyik szereplője *keresztülviszi akarátát* a többiek ellenállásával szemben. Megkülönbözteti az uralomtól, amikor az alávetettek *elfogadják* a vezetést – ennek kulcsszava a legitimitáció. Három fajta uralmat különböztet meg: a tradicionális, a karizmatikus és a legális uralmat. A magyar nyelv itt is nagyon pontos: az uralom lényege az úr, az uralkodó, aki uralkodik.

Az amerikai *behaviorista irányzat* szerint az a hatalom gyakorlása, amikor az egyik szereplő olyasmire megtételére kényszerít egy másik szereplőt, ami az ő szándéka, de a másik egyébként nem tenne meg. Ezt követte az ún. „*kétdimenziós elmélet*”. A hatalom Janus-arcú: van nyílt és rejtett arca. Ellenőriz, előnyt húz a részrehajlásokból, nem konfrontálódik, nincsenek nyílt kihívások. Ennek továbbfejlesztéseként fogalmazódott meg az a „*háromdimenziós*” felvetés, amely arra keresi a választ, hogy a leendő szembenálló felek valóban tudják-e, hogy mi az érdekük vagy csak hiszik, hogy ez vagy az az érdekük. A másik általában gyakorol hatalmat, ha átforgalmazza partnere elképzeléseit arról, hogy mi az ő érdeke és mi nem. Ha ezt el tudja érni, hatalma majdnem teljes, hiszen úgy gyakorolja, hogy a másik észre sem veszi.

A társadalomtudományi megközelítések másik ága az intencionalisták és a strukturalisták vitája. Az *intencionalisták* szerint a hatalomgyakorlás feltételezi egy azonosítható cselekvő intencióit. Ezzel szemben a *strukturalisták* azt hangsúlyoz-

zák, hogy az intenció elhanyagolható, mert a hatalom a személytelen társadalmi struktúrák jelensége, nem az egyéni cselekvőké. A szerephordozók könnyen cserélődnek, míg a jelenségek változatlanok. (*Althusser, Parsons*)

Az 1980-as években *Foucault* új elmélete a korábbi negatív vagy konfliktusos elméletek helyett a hatalmi viszonyok pozitív, felhatalmazó lehetőségeit hangsúlyozta.

3. Szellemtörténeti megközelítés (Hamvas Béla: Szellem és hatalom)

„*A harci kocsik kerekét kivétem és ekékre tettem, kardokból sarlókat és kaszákat készítettem, a hadizászlókból gyermekruhát csináltattam.*” – áll egy egyiptomi fáraó sírfeliratán. „*Nyugodtan lépek át Hádesz kapuján, mert miattam egyetlen athéni polgár sem ontotta könnyeit*” – mondta *Periklész* halála előtt. Ők megtaláltak valamit a tisztakezűségben, amit rájuk bízta. Nem hoztak új szolgásgot. Nem neveltek gonosztevőket.

A hatalomban van valami, ami szolgásgot hoz, könnyeket fakaszt. Aki kezének tisztaságát meg akarja őrizni, annak hatalom nélkül kell maradnia. Ez a világ természete.

Az a jó hatalom, amelyik keveset cselekszik. A szellemi hatalom nem cselekszik semmit. A hatalmat nem lehet elérni a tisztakezűség feladása nélkül. Amit el lehet érni, az legyen az uralom.

- *A hatalom* költséges, kényszerítő, sokat tesz, de nem ér el semmi lényegeset. Fölényes és romboló. Megérinthetetlen. Szellemtelen. Szüntelen munkája ellenére üres és terméketlen. Démonikus és romboló. Aktív. A népet látszólag a hatalom vezeti, valójában ez teszi szolgává.

- *Az uralom* nem költséges, közvetlen. Nincs szüksége szervezetre, munkára, kényszerre. Elsődleges, reális. Világos és tiszta. Szellemi. A szellem több, mint a cselekvés. Passzív. Igaza van, és ennek magabiztosságában, fölényében lehet passzív.

A szellem mindent tud, látja a különbséget. Tudja, hogy mit kellene tenni, mégsem tehet semmit, mert akkor elveszett. Így kétszeresen vesz el. Vagy passzív marad és győz a hatalom, vagy cselekszik, és ezzel összeütközésbe kerül önmagával.

Evola azt írja „*A modern világ lázadása*” című munkájában, hogy a humanizálódás a hatalom. Az uralom isteni, a hatalom emberi. A demokrácia lényege a humanizálódás. Fülleres társadalmak és fülleres államok. Bóvli és giccs. A szándék a béke és a jólét, ehelyett azonban beteges rettegés és fóbia irányít. Félelem a szegénységtől és az erőszaktól. A 20. század igazi kérdése a hatalom – humánus, az uralom – divinum kérdése.

4. Hatalom és pozíció, befolyás

Kérdés: mennyire változtatja meg a hatalom azokat, akik gyakorolják és akik „elszenvedik”? Mennyire változnak meg az emberi kapcsolatok a hatalom gyakorlójával szemben? A pozíció elhomályosítja magát az embert. Kettős csapda:

1. ha valaki többnek hiszi magát a hatalom által (belső ki-sebbrendűségi érzés)

2. ha valaki többnek hiszi magánál azt, aki pozícióban van (irigység, félelem, kiszolgáltatottság, belső gyengeség)

A hatalom nemcsak politikai lehet. Hatalom a pénz, a gazdagság és az erő is. Mégis az igazi hatalom az önmagunk feletti kontroll.

5. A zsarnoki hatalom

Érdemes felidézni Deák Ferenc gondolatait. „Az önkény és az erőszak leggyilkosabb ostarai az emberiség közboldogságának, akár az egyes polgár, akár a nemzetnek egy osztálya, akár a koronás fejedelem gyakorolja azokat; önkénynek tehát és erőszaknak törvény által gátot vetni, bármely alakban jelennek is meg azok, soha nem kora, soha nem káros.” Másutt így ír: „Óvakodjék az állam a zsarnokságnak akármilyen nemét megállapítani, mert a kis zsarnokság szintúgy veszedelmes, mint a nagy zsarnokság... A zsarnokság, mely mindennapi viszonyainkra hat, sokkal veszedelmesebb és szenvedhetetlenebb, mint akármely magas zsarnokság, akár törvényhozás, akár bárki gyakorolja azt.” (Deák Ferenc: Gondolatok)

A 20. század megélt valósága lett a diktatúrák, a totalitáriánus, elfajzott hatalmak létezése. A szellemi válság, a mate-

rializmus egyeduralma azt hirdette, hogy nincs Isten, nincs túlvilág, nincs Úr a politikai hatalom felett. A földi lét véges, a halál valóságos. Nincsenek remények, pótlékok, itt a földön kell megdicsőülni. Valóság lett a két világháború borzalma, két embernyomorító ideológiai rendszer, a náciizmus és a kommunizmus. Mit lehet tenni a diktatúrák *elnyomó hatalmával szemben?*

Böszörményi Géza és Gyarmati Lívia Recskről szóló filmjében emlékszem egy jelenetre. Egy fogvatartott, Tabódi István atya elmeséli, hogy akkor változott meg az élete, amikor le tudta győzni a megkínzóival szembeni bosszúvágyat és a gyűlöletet. „Ha hiszel Krisztusban, akkor neked szeretned kell engem, akkor is, ha kínozlak” – mondta neki az ávós pribék. „Igen, szeretlek” – volt a válasz. S ezen a kíntások sorozata sem változtatott. „Még most is szeretsz?” „Igen.” Ezt már a verőember nem értette, elcsodálkozott. Valami történetet, mert több verést nem kapott. És később sem engedték senkinek, hogy megverjék.

A szenvedésnek van értelme, ha jobbá tesz minket. Olyan jó lenne hinni, hogy a *Megkínzottak* volt hatalma kíntói felett.

* * *

Végül tegyük fel még egyszer a kérdést. Mindezek után mi a hatalom? Számomra a legelfogadhatóbb válasz valami ilyesmi: *Hatalom az, amit az emberek akarnak, mert azt hiszik, hogy nincs meg nekik.*

Frenkl Róbert

A sajtó mint hatalom egyházban és egyházon kívül

Ma már közhely a sajtót negyedik hatalmi ágként emlegetni. Talán az Egyesült Államok Watergate ügye, melynek kapcsán végül lemondásra kényszerült Richard Nixon elnök, szolgáltatotta ennek leginkább látványos bizonyítékát. A The Washington Post riportereinek leleplező cikksorozata indította el a lavinát. Már ebből is kitűnik, hogy bár egyfelől valóban hatalmat lehet emlegetni, másfelől egyszerűen egy a demokratikus társadalomban szükséges, erős kontrollszisztémáról van szó. Elsősorban a politikai intézményrendszert, a valóságos hatalmi struktúrát kell ellenőrizni. Bármennyire jól működjenek is a pluralista demokrácia intézményei, elvileg megfelelő legyen országgyűlés, kormány, ügyészségek, bíróságok, politikai pártok többek között egymást ellenőrző kapcsolatrendszere, szükséges egy független, más érdekek mentén – optimális esetben a közérdeket kifejezően – működő kontroll. Csak így zárható ki például az összefonódás azok között, akiknek éppenséggel ellenőrizniük kellene egymást.

De a sajtó kontrollja ki kell terjedjen a társadalomra, a társadalmi szervezetekre, általában a közéletre is.

Vannak ennek vadhajtsái is. Ezt nevezzük bulvár sajtónak –

bár olykor a szerzőnek nevezhető orgánumok sem állnak ellent a kísértésnek –, amely számára nem a valóság feltárása, a társadalom jobbítása, hanem a botrány, sokszor közszereplők magánéletével kapcsolatos esemény jelenti a prioritást. Még ezekben a vitatott – többek között a módszereket tekintve vitatott – esetekben sem lehet azonban megvonni a sajtótól annak elismerését, ha igaz, amit megírnak, akkor ez nem lehet a közérdek szempontjából káros. Más kérdés, hogy mennyire hasznos. De a gondok ott kezdődnek, amikor bármilyen érdekre hivatkozva korlátozni kívánjuk/kívánják az igazság nyilvánosságát.

A sajtó hatalmát csak növelte az elektronikus médiumok szerepének megnövekedése az információáramlásban. A rádió is jelentős tényező, a televízió azonban alig néhány évtized alatt életmódformáló erővé vált. Nem jár messze az igazságtól a közhelyszerű megállapítás: ami nem jelenik meg a televízióban az nincs. A mondat helyesen így hangzik: minden esemény értékét jelentősen megnöveli, ha a televízió hírt ad róla.

A tájékoztatásban természetszerűleg meghatározó a sajtó, azon belül is az elektronikus médiumok szerepe. Hiszen, akik ad absurdum – ha vannak ilyenek – semmilyen médium útján nem

jutnak információhoz, csak másoktól, szomszédoktól, barától stb. tájékoznak, közvetve azok is a médiától nyerik a tájékoztatást, hiszen informátoraik a sajtóból, rádióból, TV-ből veszik a híreket. Az életmódkutató szociológusok a napi tevékenység kötelező részei között tartanak számon bizonyos információfelvételt. Ebben ma kétségkívül a televízió a vezető médium.

Nem vitatható, hogy a médiumoknak van véleményformáló hatása. Itt azonban már óvakodni kell a túlzásoktól. Azaz más a tény és más a kommentár, a tényekről alkotott vélemény. A tényeket – hazai és nemzetközi eseményeket – illetően mindenki az írott és az elektronikus sajtóból informálódik, de a véleményét a tényekről a többség maga alakítja ki. Ezért is inkább kontraproduktív az egyoldalú tájékoztatás.

Nyilvánvaló, hogy főleg az előfizetőket tekintve a napilapok olvasótáborra a lapok szellemiségéhez közelállókból kerül ki. Ebben is különbözik az írott és az elektronikus sajtó. Utóbbiak tábora lényegesen nagyobb és összetettebb. Talán ez magyarázza a kilencvenes évek első szabad választása kapcsán megfogalmazott nézetet: akié a televízió, az nyeri a választásokat. Bár már két választás eredményei cáfolták ezt a felfogást, a – médiatörvény hibáival is összefüggő – médiaháború, hasonlóan az egyéb háborúkhöz, sok kárt okozott. Azért jogos médiaháborúról szólni, mert valóban a különböző politikai erők uralni igyekeznek egy-egy, elsősorban megint csak elektronikus médiumot. Ez azért is káros, mert így végül is a sajtó nem tudja a kontrollszisztéma-funkciót betölteni, hitelét veszti, már pedig – ha már hatalmi ágról beszélünk – a média hatalmát éppen hitele, tisztessége, függetlensége, pártatlansága, szakszerűsége adja, illetve adná.

Természetesen számos egyéb funkciója is van a médiának, így kulturaközvetítés, ismeretterjesztés, korosztályok, illetve társadalmi csoportok sajátos kérdéseivel foglalkozás, egészségnevelés stb. A hatalmi ág működése az alapvető tényfeltáró, leleplező tevékenységben nyilvánul meg. Ide vehető még a politikai publicisztika is, amely ugyancsak a hazai és a nemzetközi politikai események, mozgások pártpolitikától független elemzését igényli. Ezen írások révén a sajtó közvetlen befolyást is tud gyakorolni a döntéshozókra. Hasonló a helyzet a rádiós és a televíziós politikai vitaműsorokkal. Egy-egy országban a nagytekintélyű politikai újságírók állásfoglalásait tudatosan is megvárják a döntések előkészítésekor.

Az Egyesült Államokban, de egyre inkább más országokban is, legutóbb nálunk is, a választások előtt szokásos a politikusok televíziós vitája. Politológusok szerint ezen viták dönthetik el a választások kimenetelét, akár az amerikai elnökválasztáson, mert a biztos szavazókön kívüli nagy csoportba tartozók többnyire az ilyenkor nyert impresszióik alapján döntenek, kire szavaznak.

Szeretnénk úgy látni, hogy a valóságos hatalmi ágakhoz képest a média tisztességes, független, objektív hatalmat képvisel, mely nem az erőből, hanem az igazságból adódik. Szép lenne, és erre kell törekedni. Azonban a médiában is tág tere nyílik a manipulációknak. Az írott sajtóban is egy-egy ügy kapcsán jelentős torzulásokhoz vezethet a nem kellő ellenőrzés után közreadott, végül hamisnak bizonyuló információ. De addigra már félre vitte az ügymenetet. Manipulatív lehet, kinek az írását közli egy konfliktusról tájékoztatva egy újság, il-

letve milyen sorrendben ad helyet az írásoknak. Meghökkenően sokszor sérül az az alapelv, hogy hallgattassék meg a másik fél is. A sajtótörvény korszerű, de a sajtóetika fogyatékosait mutatja, hogy sokszor a ténybeli tévedések helyreigazítását is bírói úton, a törvény erejével kell kikényszeríteni. Sokszor már post festa, az események után, amikor ugyan morális elégtételül szolgálhat a helyreigazítás, de az egyoldalú, netán tudatosan ferdítő tájékoztatás hatásán már nem lehet változtatni.

Kétségtelen, hogy a hazai média a demokratikus tanulási folyamatot éli át, melyet egyfelől pártpolitikai csatározások, másfelől tulajdonosi ráhatások színeznék. Hiszen mind az írott, mind az elektronikus sajtó nagyobb része magánkézben van, ami elméletileg a függetlenséget segítené elő, de a mi sajátos, fél évszázados diktatúra utáni helyzetünkben ez sem egyszerűen így érvényesül.

Talán abban lenne összegezhető a fő gond, hogy bár – mint láttuk – jogos a média hatalmáról szólni, ez valójában szolgálatot, a közjó, a társadalmi igazságosság szolgálatát kellene, hogy jelentse. Különösen a televízióban kellemetlenül látványos olykor, hogy úgynevezett médiasztárok, főként a kereskedelmi televíziók riporterei a riportalanyokat olyan kérdésekkel támadják meg, melyekben benne rejlik a válasz azzal a nyilvánvaló céllal, hogy felülkerekedjenek, zavarba hozzák az „áldozatot”, legyen az akár vezető politikus, gazdasági szakértő vagy egyszerű polgár.

Reméljük, hogy bekövetkezik majd a lehiggadás, hiszen mindössze két éve működik a kereskedelmi televíziózás, és a riporterkészletsége, a riportalany iránti empátiája lesz kimagasló, nem rámenős stílusa. Természetesen a felkészültség és az empátia ott, ahol ez reális, megadásra készíti majd a jövőben is azokat a riportalanyokat, akik valóban kudarcosak, nem tettek eleget korábbi vállalásaiknak stb. A vitaműsorok résztvevőinek tendenciózus válogatása is gyermekbetegség, olyan terület, ahol vissza lehet élni a hatalommal, de ez visszaüt, hiszen a műsor érdektelenné válik, a néző más csatornára kapcsol át.

A tanulási folyamat természetesen a nézőkre is vonatkozik, talán elsősorban rájuk. Ezért is érdeke a médiának a tisztességes tájékoztatás, mert másképp a polgárok érdektelenné válnak, elfordulnak, éppenséggel lehetetlenné válik, hogy a média jól betöltsé szerepét, akár hatalmi, akár tartalmi megközelítésben.

Tágabb értelemben a sajtó hatalmához tartoznak a közvéleménykutatások, illetve ezek eredményeinek közreadása, elemzése, értékelése. Ezek jelentőségét sem helyes túlértékelni, vagy lebecsülni. Az is megfigyelhető, hogy nálunk a közvéleménykutatató cégek többsége is valamely politikai irányzathoz áll közelebb. Még sincsenek jelentős különbségek – a szociológiai módszerek fejlettségének, objektivitásának köszönhetőleg – az eredmények között. Ezek tájékoztatják a társadalmat, de különösen jelentősek a politikai erők számára, hiszen visszajelzést adnak arról, hogyan ítéli meg a népesség tevékenységüket. Így válik érthetővé, hogy maguk a politikai pártok is megrendelnek kutatásokat, melyek eredménye befolyásolja további stratégiájukat, programjukat, taktikájukat. Így lesz ez a csatorna is a sajtó sajátos hatalmi szerepének egyik eszköze.

Úgy gondolom, bár az előadás címében az egyház szerepel előbb, logikus volt az általánosból, a sajtó hatalmi ág szerepéből közelíteni a sajátoshoz, az egyházhoz. Válaszolni arra a

kérdésre, mi a helyzet az egyházi sajtóval, illetve mennyiben hatalom, hatalmi ág, kontrollszisztéma a sajtó az egyházban.

A valóság megkívánja, hogy szakítva a hagyományos, tudományos igényű eljárással, ne a részletes elemzés után jussunk el a végkövetkeztetéshez, hanem előljáróban fogalmazzunk sommásan – minden félreértést elkerülendő –, és utána foglaljuk a részletekkel, végezzünk helyzetelemzést.

Az egyházi sajtó, és itt nemcsak a Magyarországi Evangélikus Egyházban működő médiumokra gondolok, hanem az egész egyházi sajtóra – ha egyébként a továbbiakban csak az evangélikus sajtóval foglalkozom is csak konkrétan –, általában csak nagyon mérsékelten tölti be a hatalmi ág, vagy akár csak finomabban fogalmazva a kontrollszisztéma szerepet. Ezt eleve az egyházi sajátosságok tiszteletben tartásával fogalmazom meg. Azaz nem a világi sajtó jelenti a mércét, hanem megfelelő absztrakcióval az egyházi sajtótól joggal, a kor igényeinek megfelelően elvárható színvonalhoz viszonyítunk.

Természetesen és sajátosan itt is tetten érhető a négy évtizedes diktatúra romboló hatása. Elég megemlíteni, hogy ezalatt csak minimális, ellenőrzött, központi egyházi sajtó létezhetett, és például a sajtópiacot, a közéletet egyre inkább – az ötvenes évek végétől – meghatározó televízióban az egyház meg sem jelenhetett. Az úgynevezett ötven éves tervben az egyház leépítése, elsorvasztása, elsorvadása szerepelt. A korabeli viszonyokat jellemzi az egyházi humor, mely azt kérdezte: „Mi a különbség a falusi fűszerüzlet és az Evangélikus Élet között?” A válasz: „A falusi fűszerüzlet vegyes kereskedés, az Evangélikus Élet viszont kegyes vereskedés.”

Ennek ellenére még a sajtó területén is értéknek kell tartanunk a kontinuitást, tehát, hogy volt mindvégig Evangélikus Élet, volt Lelkipásztor, voltak rádiós istentiszteletek, volt könyvkiadás. Az egyházi sajtómunka újjáépítése is bizonyos alapokról, bizonyos háttérrel indulhatott el. Ebben természetesen veszély is rejtett, a kontinuitás értékei mellett nehéz volt rátalálni a szükséges elhatárolódást követően a megújulás útjára. Egy évtized után már nem jelenthet mentséget a diktatúrára hivatkozás. A viszonyítási alapot egyfelől a korábbi egyházi sajtó – de ajánlom az érdeklődők figyelmébe az Evangélikus Élet 1957-es csonka évfolyamát is –, másfelől a jelenlegi feladatok és lehetőségek kell jelentsék.

Itt is fenyeget a szépítés és a sötétítés veszélye. Próbáljunk meg tárgyilagosak lenni. Az írott sajtó területén hallatlan a technikai fejlődés, és öröndetes, hogy ennek előnyeit egyre inkább megéli az egyház, megélik a gyülekezetek, az egyházmegyék, az egyházkerületek. Szerény anyagi ráfordítással is lehetséges gyülekezeti és magasabb egyházkormányzati szinten körleveleket, kiadványokat, újságokat előállítani. Ezek jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni. A közösségformálás, az egyházépítés értékes eszközei. Révükön lehetségessé válik az egyháztagok színvonalas tájékoztatása a közeljövő eseményeiről, lezajlott programok értékelése, információk az egyházi közéletéről, hitmélyítő, etikai stb. írások közlése.

Ezen kiadványok szerkesztésébe bevonhatók az új nemzedékek, egyfajta szelekciós szerepet is betölthetnek, módot adva azok aktivizálódására, akik hajlandók lesznek azután a gyülekezetben, a közegyházban szolgálatot vállalni.

Öröndetes tapasztalat, hogy a szaporodó helyi rádiók, tele-

víziók programjába többnyire szívesen felveszik – főleg, ha erre a helyi egyház súlyt helyez, partnerként viselkedik – az egyházi eseményeket. Erősen valószínűsíthető, hogy a jövőben sem változik meg ez a helyzet. Tehát, amíg az írott sajtóban erős lesz a decentralizáció, gyarapodnak majd a helyi, emberközelbi kiadványok, addig az elektronikus sajtó területén még saját központi médiummal sem rendelkezünk belátható ideig. Azaz nem lesz evangélikus rádió – ismeretes, hogy most indult meg a katolikus rádió – és evangélikus televízió. Tehát országos szinten is az evangélikus rádió és televízió műsorok minél színvonalasabb megalkotása marad, lesz a feladat. Erre van szükség helyi szinten is. Nem megelégedni a helyi szerkesztők jóindulatú érdeklődésével, hanem megkísérelni organikus kapcsolatot teremteni, állandó megjelenési lehetőséget elérni. Itt már élesen elérkezünk a tartalom kérdéséhez. Akkor van értelme a szereplésnek, ha van mondanivaló. Úgy vélem, országos egyházunk megújítandó médiummunkájának prioritása lesz műníciónal ellátni az e tevékenység iránt fogékony lelkészeket, gyülekezeti munkatársakat, hogy legyen ajánlatuk a helyi rádiók, televíziók számára. Ez odáig is el kell menjen, hogy a különböző kábeltelevíziók részére ajánlunk nálunk, általunk készített programokat. Ezen az úton már elindult a Zákus Médiacentrum, adott, értékes profilt képviselve.

Az írott egyházi sajtó újjáéledéshez tartoznak a különböző egyházi csoportokhoz szóló, illetve meghatározott profillal rendelkező folyóiratok, ide sorolható az ifjúság számára szerkesztett Hang, az öröndetesen fejlődő Missziói Magazin, és valójában ide tartozik a Keresztyén Igazság is. Ez utóbbi sajátos helyzeténél fogva értékes szerepet játszhatott volna az egyházi közélet megújításában, ha saját véleményének igen-igen szűk szerzői gárda általi artikulálásán túl helyt adott volna más felfogásoknak is, valódi közéleti vitafórumot teremtve. Nem szeretném az előadást túlzottan megterhelni ezzel a végül is parciális, de általam igen lényegesnek tartott kérdéssel, ezért csak annyit jegyzek meg, hogy a kétoldalú meghallgatás elvének negligálása, mások nézete tiszteletben tartásának, publikálásának mellőzése sajátosan gyengítette azt a lehetőséget, hogy a Keresztyén Igazság érdemi befolyást gyakoroljon az egyházi közéleti folyamatokra. A szerkesztőségnek súlyt kellett volna helyeznie arra, hogy a különböző témák kapcsán felkérjenek más nézetet vallókat is, és különösen azoknak adjanak lehetőséget a megjelenésre, akiket írásaikban érintettek. Ezzel szemben még a tényszerű helyreigazításokat, reflexiókat is igen nehezen és ritkán közölték. Érdekes megnyilvánulása ennek a gondolkodásnak – és bár etikailag akár tiszteletreméltónak is minősíthető, de sajtóetikai és szakmai szempontból elfogadhatatlan –, hogy a Keresztyén Igazság szerkesztője felkérésre sem hajlandó cikket írni az úgymond hivatalos egyházi sajtóban.

Elérkezve az országos médiumokhoz továbbra is igyekszünk megmaradni a tárgyilagosság szintjén, elkerülve a szépítést és sötétítést. Evangélikus Élet, Lelkipásztor, Credo, rádiós félórák, Örömhír. Idetartozónak kell vegyük a Duna Televízió Szegletkő műsorát, pontosabban ez már majd tovább mutat.

Hiba lenne itt a részleteknél megismételni a bevezető sommás véleményét, a hatalmi ág, illetve a kontrollszisztéma vonatkozásában. Itt már úgy kell fogalmaznunk, hogy működik ez a szerep, de igen szerényen, az igényektől messze elmaradó

mértékben, többnyire közvetve és sajnos olykor kontraproduktívan, ami azt jelenti, hogy a megnyerni kívánt egyháztagok inkább csalódtak, érzekelve a sajtó korszerűtlenségét. Önmagában a népszerűség anyagi gondolataival nem magyarázhatók a fogyatkozó példányszámok, új médiaprogramra, a munkatársi gárda frissítésére van szükség.

Nézzük előbb a pozitívumokat. Az Evangélikus Élet formájában és valamennyire tartalmában is megújult, de nem eléggé. Még mindig gyakran, rossz értelemben véve múltatidéző, erősebb a reprezentáció a tájékoztatásban, mint az érdemi információ. A Lelkipásztor több főszerkesztő hatékony törekvéseinek köszönhetőleg más egyházak lelkészei által is olvasott, külsejében, tartalmában is fokozatosan megújult. Bizonyos útkeresés jellemzi, összefüggésben az Evangélikus Élet problematikájával is. Szükséges a hetilap profil egyeztetése, a nem vitatott szakfolyóirat jelleg mellett. A Lelkipásztor – helyesen – felvállal közéleti, szociáletikai kérdéseket is, de nem mindig sikerül – a havilap adottság miatt is – ezeket következetesen végigvinni. A Credo nagy értéke az egyházi sajtónak, de csak akkor töltheti be szerepét, ha eljut azokhoz, akiknek készül. Nagy szó, hogy sikerült a Diakónia hagyományait megőrizni, átmenteni, most már a kor igényeit tükröző megújulásra, határozottabb kulturális, irodalmi, közéleti profilra van szükség.

Az elektronikus médiumokban való megjelenésünkre a legjobb kritika, ami elmondható, hogy többnyire igényesen tájékoztatnak arról, ami az egyházban történt.

Jelen rövid áttekintésből elsősorban nem az következik, hogy a sajtó az egyházban nem igazán gyakorolja hatalmi ág szerepét, ez is természetesen, hanem elsősorban az, hogy a sajtó is – és ez a lényeg – a maga eszközeivel híven tükrözi az egyház mint intézményrendszer állapotát, ennek minden értékével és visszasságával. Túlzott leegyszerűsítés azt állítani, hogy a jelentős hierarchizmus és a klerikalizmus a hiányosságok háttéré, de a megértést elősegíti, ha e nyomvonalon indulunk el. Eltekintve az egyházat mindig fenyegető ezen csapdától, a diktatúra négy évtizede közismerten felerősítette ezeket. Ezt tükrözi a korabeli egyházi sajtó is. A rendszerváltozás után szinte kényszerűen tovább élt a gyakorlat, ami megtalálta a maga ideológiáját is abban a felfogásban, hogy az embereket, az egyszerű egyháztagokat, a falusi népet nem érdeklik a konfliktusok, ők lelki épülést várnak az egyházi sajtótól. Bizonyára ebben is van igazság, de ez a nézet hamissá válik, amikor a tisztességes tájékoztatás igényével kerül szembe. És itt válik, ha nem is példává, de kontrollá a világi sajtó. A gyülekezeti tagokat jobban irritálja – hiszen ők mint állampolgárok már egy más, polgári sajtóra vannak szocializálva, annak minden hibájával együtt –, hogy közszájon forgó egyházi gondoktól, zsinati vagy egyéb feszültségekről nem kapnak információt az egyházi sajtóban. Hasonló a helyzet a szociáletikai kérdésekkel, amelyekről nem általában, hanem konkrét esetek kapcsán kellene, illene véleményt közreadniuk mértéktartó egyházi személyiségeknek. Persze elsősorban olyan egyházi újságírókra lenne szükség, akik képesek hitelesen tájékoztatni akár konfliktusokkal terhes eseményekről is. Nem is helyes az egyházi újságíró szóhasználat, egyszerűen újságírókra van szükség, lehet lelkész vagy nem lelkész, aki akar és képes informálni.

És itt jelentkezik, de ez sem egyházi sajátosság, a hierarchizmus veszélye. A kontrollszisztéma a gyülekezet, a gyülekezeti tag, a gyülekezeti lelkész szintjén is kell érvényesülni, de minél feljebb megyünk a hierarchiában – akárcsak a világban –, annál érzékenyebb a kontroll szerep, de annál fontosabb is. Hiszen valójában a hatalom kontrolljáról van szó, és ez az egyházban, az egyházi sajtóban azért is nehezebb, mert a sajtó annyira sem független a hierarchiától, amennyire a társadalomban. Ráadásul a hierarchizmust sajátosan erősíti a klerikalizmus, a hivatásos elem teológiai, dogmatikai kérdésekben élvezett védelme – itt legfeljebb a teológusok egymás közötti szakmai vitái jöhetnek szóba megfelelő fórumon – nem indokoltan kiterjed az adminisztratív szférára. Márpedig e téren éppen arra lenne szükség, hogy ha iskoláról van szó, akkor a pedagógiai, ha más intézményről, akkor az annak megfelelő szempontok legyenek az irányadók.

Magam már kaptam kitűnő szerzőtől korrekt kritikát azért, mert az egyházat nem Krisztus teste, a kereszt teológiája jegyében elemeztem, a hitvalló magatartást is szociológiai szempontból közelítettem meg. A kritika azért volt korrekt, mert egyik országos felügyelői jelentésem gondolatmenetét bírálta ugyan, de maga is leszögezte, hogy a különbség abból adódik, hogy én szociológiai szempontból közelítettem az egyházhoz. Úgy vélem, ez jogos, természetesen nem tagadva a teológiai megközelítés elsődlegességét, de a médiakérdés elemzése is igényli a szociológiai nézőpontot. Arról van ugyanis szó – elfogadva az egyházi szolgálatban az evangélium hirdetésének meghatározó voltát –, hogyan tudja az egyház mint intézményrendszer többek között a korszerű médiamunka segítségével betölteni hivatását. Nem szorítkozhat arra, hogy egyszerűen ismételt Isten váltságának egyszerű tervét közli az olvasóval, a nézővel vagy a hallgatóval bízva abban szelíd vagy agreszív rajongással, hogy a többi a Lélek elvégzi. A hitből adódó felelősség éppenséggel az igényességet kívánja, sokféle eszközzel, színvonalasan szolgálni az evangélium ügyét.

A tájékoztatás a konfliktusokról hozzá tartozik a sajtó feladataihoz, ha jól végezzük, akkor elősegítjük konkrét ügyek megoldódását is, és híveket nyerhetünk meg az egyháznak. Az elhallgatás biztosan káros. Sovány vigasz, hogy nem rontottunk a helyzeten, javítani kellett volna. Többnyire tehát az a gátja a tájékoztatásnak, hogy szemernyi kritika se érhesse a hierarchia magasabb posztján állókat, illetve általában a klerikusokat. Ez a gondolkodás már ma is kártékony, hosszabb távon bizonyosan megnehezíti a missziót, az egyház szolgálatát.

Nemrég iktatták be a mezőberényi gyülekezeti szolgálatba azt a lelkészt, akinek a korábbi elhelyezése vihart váltott ki. Furcsa volt, hogy a világi sajtó, a televízió hírt adott a konfliktusról, az egyházi sajtó nem. Pedig, ha nem is könnyű, de hálás feladat lett volna a tisztességes tájékoztatás, az egyházi vezetés lépéseinek háttéré, végül a mindenki által örömmel fogadott kibontakozás.

Nem akarván a lényegről elterelni a figyelmet nem említek több esetet, melyekben segíthetett volna a tájékoztatás, a sajtó, csak az aszódi iskolaügyről szólok, lévén, hogy ebben magam is érintett vagyok. Az immár több, mint egyéves konfliktus lényege – a részletek mellőzésével –, hogy egy magánéletbeli konfliktusba került, azt megoldott tanárt az aszódi lelkész,

nyomában az Igazgatótanács többsége eltávolítandónak ítélte az iskolából. Az igazgató viszont úgy látta, hogy szükség van a tanárra, és meghosszabbította a szerződését. Az egyházkormányzás már egy évvel ezelőtt kérte az ügy lezárását, úgy ítélte meg, hogy a tanár eltávolítása nem indokolt. A helyi egyházi vezetés azonban nem tudott belenyugodni a helyzetbe, és immár – egy év óta folyamatosan – az igazgató eltávolítására törekszik. Az ügy csak annyiban tartozik ide, hogy a kezdeteknél megírtam a történetet az Evangélikus Életben. Egy ponton helyreigazítást kértek az aszódiai, legyen nyilvánvaló, hogy nem a gyülekezetben, az iskolában történt az eset. Természetesen az újság közölte a lényegében formai kiigazítást. De ezen kívül semmi sem történt. A helyzetbe belenyugodni képtelen gyülekezeti vezetés meg sem kísérelte álláspontját a sajtóban közzé tenni, érdemben reflektálni írásomra, viszont mindent megtett és megtesz azért, hogy ellehetetlenítse az igazgatót. Hiba lenne ebből az esetből általánosítani, de jelzi a veszélyt, a tekintélyelvű megoldás kísérletét, amely nem bírja el a sajtó kontrollját. A történethez tartozik még, hogy a lelkész közvetlen befolyása alá tartozó három gyülekezetben nem engedték terjeszteni az Evangélikus Élet vonatkozó számát. Sapieni sat.

Az egyházi média munkában is új kihívásként jelentkezik az internet. Lassan hasonló helyzet alakul ki, mint korábban a televíziózásnál. Ami jelentős, annak rajta kell lenni az interneten. Talán itt a leglátványosabb a modern életben minden eddiginél jobban felértékelődő információ szerepe. Az egyházi élet megújítása sem képzelhető el a gyorsabb és teljesebb információáramoltatás nélkül, ha az internet még inkább a jövőt jelenti is, de feltétlenül a közeljövőt. Nemcsak az országos egyház vagy az egyházkerületek, de a gyülekezetek is rendelkezhetnek honlappal, ami alapszintnek tekinthető. A lelkészek egy csoportja, a technikailag résztvenni képes és az együttműködésre fogékony csoport által létrehozott, Fraternet elnevezésű kapcsolatrendszer egyfajta módon jelezte, hogyan élénkítheti az egyházi közéletet az internet, az információ-

áramlást meghaladóan már a véleményformálást is szolgálva.

És végül a két megközelítés, a sajtó és az egyházi sajtó hatalmának kapcsolatrendszere, azaz mennyiben érvényesül az evangélikus egyház hangja a magyar sajtóban és közéletben. Be kell látnunk, hogy ezen a ponton bukunk meg igazán, ha nem eszmélünk. Nem belső ügyünk, nem magánügyünk az egyházi sajtó, ennek elmaradott volta lehetetlenné teszi, hogy az egyház hangja érvényesüljön a társadalomban, hogy a sajtó, mint kontrollszisztéma az egyházi sajtót is jelentse, társadalmi kontroll szerepben is helyt tudjon állni.

Talán ezek után elfogadható, hogy – kellő türelemmel – mégis munkánk egészének áttekintése, megújítása, összehangolása szükséges. Az írott sajtóval foglalkoztam többet, azért is, mert az elektronikus sajtó a rendelkezésére álló szűk időkeretben eddig érhetően megelégedett az epikus tájékoztatással. Itt a jövőben olyan műsorok tervezése, készítése a szükséges, amelyek helyet követelnek maguknak színvonaluknál fogva a műsorban. Ezek elkészítéséhez és eladásához viszont megfelelő egyházi sajtó személyiségek szükségesek. Többek között az országos egyházban és véleményem szerint az egyházkerületekben is szükség van szóvivőkre, akik folyamatos kapcsolatot tartanak a médiával, közlik az egyházi álláspontot, ha szükséges, sajtótájékoztatót hívnak össze stb. Eddigi ritka sajtótájékoztatóink igen sikeresek voltak, igazolták, hogy járható az út. Ki kell lépni abból a helyzetből, hogy a világi sajtó egy-egy ügy kapcsán megkérdezi egy-egy püspököt vagy esetleg világi vezetőt az „egyház álláspontjáról”. Nyilván mindenki elsősorban a saját véleményét mondhatja el. Még az elnökségi vélemény is a testület álláspontjaként jelölhető meg, nem az egyház véleményeként. A lényeg, hogy az eddigi, sok okkal magyarázható defenzívából ki kell lépni, offenzív, attraktív, problémaérzékes, missziói karakterű egyházi sajtótevékenységre kell törekedni. Így eljuthatunk oda, hogy találkozhat a teológiai és szociológiai megközelítés, az egyházi sajtó krisztusi értelemben gyakorolja hatalmi ág szerepét, hisz tudjuk, hogy Krisztusé a hatalom...

Véghelyi Antal

Az egyház mint Krisztus-közösség, a Szentlélek közössége és emberi közösség

Előszó

Hogy az egyház olyan, embereket magában foglaló közösség, melynek eredendően köze van Krisztushoz és a Szentlélekhez, ahhoz nem férhet kétség. Hogy szerencsés-e az egyházat akár *Krisztus-közösségként*, akár a *Szentlélek közösségeként*, akár *emberi közösségként* definiálni, az már nagyon is kétséges. Nem csak arra gondolok, hogy ezek a kifejezések önmagukban is korrekcióra szorulnak.

Krisztus-közösség helyett például jobb lenne *Krisztus követőinek közösségéről* beszélni, vagy *Krisztus testéről* mint élő szervezetről (organizmus). A *Szentlélek közössége* helyett

pedig szerencsésebb lenne a *Szentlélek által egybegyűjtött közösségről*, a *Szentlélek által teremtett közösségről*, a *Szentlélek által vezetett, egyben tartott és megtartott közösségről* szólni. Az egyház *emberi közösségként* való meghatározása sem szerencsés, mint hogy az *emberi* itt jelzőként áll, a jelző szerepe pedig a minősítés. Igaz ugyan, hogy az egyház emberek gyülekezeteként ölt testet, mégsem emberi közösség, hanem valami egészen más. Éppen ez a más minőség az, ami miatt nem illeszthető be a horgászegyletek, a sportegyesületek és hasonlók sorába. Az egyház ezeknél a tisztán emberi közösségeknél – bár emberek alkotják – sokkal több dimenziós valóság.

Amikor az egyházat önmagán kívül valami mással próbáljuk meghatározni, olyan problémába ütközünk, ami az emberi gondolkodás sajátos mechanizmusából adódik. Arra gondolok, amit néhány évvel ezelőtt Ribár János fejtett ki egy publikált tanulmányában. Lényege, hogy amikor egy összetettebb valóságot próbálunk meghatározni, akkor valamilyen egyszerűbbel igyekszünk azonosítani, azaz *redukáljuk* a fogalmat. Ez pedig hiba.

Mindezt figyelembe véve a továbbiakban szerencsésebbnek tartom a mellérendelő „és” kötőszó használatát a jelzős szerkezet helyett. A résztémákat ezért így jelölöm meg: *Krisztus és az egyház, a Szentlélek és az egyház, egyház és emberi közösség.*

1. Krisztus és az egyház

Krisztus és az egyház kapcsolatában a *szinoptikus evangéliumok* mindenek előtt Krisztus elhívását hangsúlyozzák. Jézus tanítványokat hív el követésére – ez a kezdet –, bár az apostolok közösségét a szinoptikusok sehol sem nevezik egyháznak. Ennek jelentőségét azonban nem szabad eltúlozni, hiszen a szinoptikus evangéliumokat lezáró *missziói parancs* sem említi név szerint az egyházat, mégsem kétséges, hogy a keresztség és a nyomában kötelező tanítvánnyá tétel az egyház közösségét feltételezi. A szinoptikusok szerint pedig tanítvány az lehet, aki hisz Krisztusban és megtartja az ő igéjét, más szóval, olyan feltétlenül engedelmeskedik a mennyei Atyának, amilyen feltétlenül Krisztus engedelmeskedett. Ez az engedelmisség jelenti a *Krisztus-követést*, ami a szinoptikusok szerint elválaszthatatlan a *kereszt napokénti felvételétől*. A *szinoptikus hagyomány* szerint az *úrvacsora* az a cselekmény, melyben a tanítványok a Krisztushoz tartozás élményét újra meg újra megélhetik. Egyébként a szinoptikusok olyan *násznépként* írják le az egyházat, mely a mostani időkben gyászol, mert elragadtatott tőle a vőlegény. Más szóval az egyház olyan tanítványi közösség, melynek Krisztus távollétében kell megmaradnia a Krisztusban való hitben, a Krisztus tanításának ismeretében és a Krisztus-követésben. Hogy Krisztus távollétében sem elhagyottak, azt csak a Krisztus rendelte szentségben tapasztalhatják meg. Luther éppen ezért tart ki amellett, hogy az úrvacsorát az egyház ismertetőjegyei között sorolja fel. Az úrvacsora ünneplése teszi nyilvánvalóvá, hogy az egyház nem vallásos emberek egyesülete, hanem olyan tanítványi közösség, melyet a fizikailag távol lévő Krisztus a szentség általi valóságos jelenlétével tart egyben.

A *jánosi hagyomány* ennél lényegesen többet mond Krisztus és az egyház kapcsolatáról. János evangéliuma nem ismétli el a tanítvánnyá tételt célul tűző missziói parancsot, és a keresztséget sem említi a tanítványság kezdeteként. János nem tanítványi közösségnek mondja az egyházat, hanem *nyájnak*. A Jó pásztor nyájának, aki a farkassal való küzdelmében életét áldozza azért, hogy juhainak örök életet nyerjen. Személyes kapcsolatban áll juhaival, ismeri őket, és a juhok is megismerik a hangját, sőt képesek megkülönböztetni a megtévesztően hasonló idegen hangtól. Jánosnál az egyház nem az idegenbe távozott vőlegény magára maradt násznépe. Igaz, János is beszél arról, hogy Jézus földi működését követően olyan korszak veszi kezdetét, amikor övéi nem látják őt és a világnak sem tudják megmutatni, és emiatt gyötrelmük lesz. János mégis fenntartja, hogy a látás hiányá-

nak idején is lesz kapcsolat a hallás útján. A juhok nem a rájuk hagyományozott tanítás ismerete alapján követik a Jó pásztor, hanem a hangja után mennek. Ez a jánosi teológia tükröződik Luther közismert definíciójában is a *Schmalkaldeni cikkekben*: *még a kisgyermek is tudja, hogy az egyház ott van, ahol a juhok hallják és követik Pásztoruk hangját.*

De János apostol még ennél is mélyebben értette meg Jézus kapcsolatát a benne hívőkkel. Mindenek előtt az *élet kenyeréről* szóló beszédre gondolok. Jézus itt azt ígéri, hogy ő valóságos tápláléka lesz övéinek. Nemcsak a hangját hallatja velük, hanem a kenyerrükké lesz. Itt nem az úrvacsoráról van szó, hanem az úrvacsora valóságának képpé formálásáról. János itt azt mondja el, hogy Jézus nemcsak tanítást hagy az övéire, nemcsak élő hangjával vezeti őket, hanem közösségre is lép velük, a benne való hit által jelenvalóvá lesz életükben. Az ő életüket éli, míg övéi az ő életében részesülnek, mely teljes egészében az Atyának átadott, odaszentelt élet. Ennek az egységnek az igenlése és akarása szólal meg a 17. fejezet főpapi imájában is: *De nemcsak őértük könyörgök, hanem azokért is, akik az ő beszédükre hisznek majd én bennem; hogy mindnyájan egyek legyenek, amint te én bennem, Atyám, és én te benned, úgy legyenek ők is egyek mibennünk, hogy elhiggye a világ, hogy te küldtél engem. Én átadtam nekik azt a dicsőséget, amelyet nekem adtál, hogy egyek legyenek, amint mi egy vagyunk. én ő bennünk és te én bennem, hogy tökéletesen eggyé legyenek.* De a búcsúbeszéd során már korábban is megszólal ennek az egységnek az igénye és ígérete. Ez az egység szigorúan csak hitben élhető meg, efelől János nem hagy kétséget. Úgy is mondhatjuk, hogy ez az egység hitből eredő tapasztalat, más szóval hittapasztalat. Lehet persze dogmatikus makacssággal küzdeni ez ellen a tapasztalat ellen mondván, hogy az ígén túl nincs kapcsolat Jézus és a benne hívők között, mert az ige az egyetlen kapocs. Akik így érvelve a *New Age* eszméitől való fertőzöttség gyanújába kevernek mindenkit, aki a hívők lelki tapasztalatáról beszél, félő, hogy nem tudnak különbséget tenni az ígén tájékozódó hit tapasztalata és a meditációs technikák útján nyert tapasztalat között. Utóbbi valóban a *New Age* útja, az előbbinek viszont semmi köze sincs hozzá. Mint ahogy János evangéliumát is igaztalanul illették már sokan a *New Age* ókori megfelelőjének, a *gnózis* vádjával. János evangéliuma mindössze arról tanúskodik, hogy az ígén tájékozódó, ígébe fogódzó hitnek nemcsak az erkölcsben és a megszentelt életben vannak nyilvánvalóan tapasztalható következményei, hanem a *lelki élet síkján* is. Ez pedig nem más, mint Jézus valóságos jelenlétének hitben való megtapasztalása és a vele való egység hitben való megélése, nemcsak az úrvacsorában – természetesen ott mindenek előtt –, hanem minden olyan helyzetben, ahol kevések bizonyul az emberi erő, mert *ha a lélek kész is, a test erőtelen*. A hívő éppen ebben az erőtelenségben tapasztalja meg valóságosan a benne élő Krisztus erejét. Tragikusnak érzem, hogy a reformáció egyházaiban a *New Agetől* való újabbkori félelem a *lelki élet tagadásához és kiirtásához vezet*. Ez homlokegyenest szemben áll a 16. századi reformáció törekvésével.

Végül nem hagyhatjuk említés nélkül a *páli teológiát*, mely Krisztus és az egyház kapcsolatának körülírásában más kifejezéseket használ ugyan, mégis sok rokonságot mutat a jánosi-val, bár a hangsúlyt némileg máshová teszi. Pál apostol sem

hanyagolja el Jézus és az egyes hívő személyes kapcsolatának tárgyalását. Magára nézve is súlyos szavakkal vall erről, többek között a Galatákhöz írt levél 2. és 6. fejezetében. Egy azon levélben kétszer is leírja ezt a megdöbbenő erejű kijelentést: „Krisztussal együtt én is keresztre vagyok feszítve!” Majd első ízben így folytatja: „...élek, de már nem én, hanem él bennem a Krisztus, és azt az életet, amit most ebben a testben élek, az Isten Fiában való hitben élem.” Másodszor pedig ezt füzi hozzá: „...aki által keresztre van feszítve nekem a világ, és én is a világnak.” A levél záró áldásában pedig ugyanezt ajánlja olvasóinak is, amikor így búcsúzik: „Béke és irgalom azoknak, akik e szabály szerint élnek!” Mindezzel együtt Pál a hangsúlyt mégis Krisztus és az egyház kapcsolatára teszi, amikor az egyházat Krisztus testének – *σωμα Χριστου* mondja, fejének pedig Krisztust. Ez nem engedi meg az egyháznak Krisztussal való azonosítását a világban. A fej nem azonos a testtel, bár elválaszthatatlanul egy vele. Pál teológiájában világos, hogy húsvétal és a mennybemenettel egyelőre csak a fő, Krisztus dicsőült meg, a test, az egyház még a kereszt útját járja és a megfeszített Krisztus minden gyalázatában osztozik. A földön küzdő egyház még nem tulajdoníthatja magának a megdicsőült Krisztus tévedhetetlenségét és a kísértő számára való hozzáférhetetlenségét. Nem az egyház egy Krisztussal, hanem Krisztus vállalja, hogy ő egy a földön zarándokló, kísértések közt csetlő-botló egyházával. Ezért bár Krisztus és az egyház egysége éppúgy nem kérdőjelezhető meg, mint a fej egysége sem kérdéses a testtel, mégsem mondható el különbségtétel nélkül a testről és a test tagjairól mindaz, ami a fejről elmondható. Pál ebben a feszültségben látja Krisztus és az egyház kapcsolatát.

2. A Szentlélek és az egyház

A Szentlélek egyháza kifejezés az Írásban nem fordul elő. Az is bizonyos, hogy egyetlen újszövetségi szerző sem definiálja az egyházat a Szentlélek közösségeként. A szinoptikus evangéliumok pedig végképp nem szólnak a Szentlélekről az egyház vonatkozásában. Lukács szerint Jézus azoknak az imádkozóknak ígéri a Szentlélek ajándékát, akik azt az Atyától kérik. A szinoptikus hagyomány szerint Péter Caesarea Filippinél tett hitvallása nyomán Jézus ezt a kijelentést teszi: „nem test és vér jelentette ezt ki neked, hanem az én mennyei Atyám.” A szinoptikusok tehát Péter hitvallását sem hozzák közvetlen kapcsolatba a Szentlélekkel. Viszont Jézus az, aki – a szinoptikusok szerint – már a Jordánban való megkeresztelkedése óta telve van Szentlélekkel. A szinoptikusoknál tehát így néz ki a képlet: Jézus Szentlélekkel telve prédikál és gyógyít, aminek eredményeként sokan hisznek benne; Péter is ezért ismeri fel, hogy ő a Krisztus. Az első három evangélium meglátása szerint a Szentlélek nem a Jézust hallgató tömegben működik, nem is a róla vallást tevő Péterben, hanem a prédikáló és csodákat véghezvivő Jézusban. A szintén szinoptikus hagyományt követő Apostolok cselekedete pünkösdi történetét is ennek mintájára írja le. A Szentlélek által betöltött apostolok kimennek a város tereire, prédikálni kezdenek, mire hármezer ember még aznap megtér. Itt sincs szó arról, hogy a Szentlélek

az igehallgatókban működne, de annál hangsúlyosabb, hogy betöltötte az igehirdetőket.

A kép János evangéliumában kezd árnyaltabbá válni. Nikodémussal való éjszakai beszélgetése során Jézus nélkülözhetetlennek mondja a Szentlélektől való újjászületést. E már nemcsak az igehirdetők oldalán tételezi fel a Szentlélekkel való közvetlen kapcsolatot. A búcsúbeszédében pedig arról szól Jézus, hogy a megpróbáltatások idején a Szentlélek fogja megtartani övéit a hitben. (A szinoptikusoknál csak arról van szó, hogy Jézus ígérte, hogy a Szentlélek fog szavakat adni az ő tanúi szájába, amennyiben állhatatosak maradnak.)

A páli levelekben mindehhez képest olyan többlettel találkozunk, ami evangéliumi szövegekkel nem igazolható. Pál mégis az apostoli kor egyházának egyöntetű tapasztalataként számol a Szentléleknek az egyházban és a gyülekezetekben való állandó működésével. Pál érzékeli először azt a feszültséget, mely a gyülekezetek életének megszokott rendjében keletkezik, ha a Szentlélek intenzív jelenléte és aktív munkálkodása megnyilvánul. Pál az első, aki különbséget tesz a Szentlélek közvetlen munkája és aközött, amit a Szentlélek ajándékaiban részesülő emberek tesznek. Pál szerint a Szentlélek közvetlen indításainak engedni kell, kinyilatkoztatásait el kell fogadni. A Szentlélek ajándékaival rendelkezők viszont alá kell, hogy vessék magukat a gyülekezeti élet rendjének és nem utolsó sorban a gyülekezet kontrolljának. Pál ezzel nem akarta megtiltani a Lélek egyetlen ajándékának használatát sem, hanem arra intett, hogy ennek az egész gyülekezet épülésére, ékes rendben kell történnie. Pál tudta, hogy se a szolgálati rend, se a már kibontakozni kezdő hierarchikus rend önmagában nem akadály a Lélek munkájának, sőt segítője lehet, amennyiben a Lélek ajándékaival megáldott hívőket megóvja a partatlanság kísértésétől, és szolgálatuknak olyan medret szab, mely az egész gyülekezet érdekét szem előtt tartja. Mert egy dolog, hogy Isten Lelke nem a rendbontás és nem a zűrzavar Lelke, és más dolog, hogy a Szentlélek nem túri, hogy emberek parancsoljanak neki, bárhol álljanak is a hierarchiában, bármi legyen is a szolgálati beosztásuk. Ne merjük a Szentléleknek korunkra jellemző és Isten tervéből eredő visszahúzóásával magyarázni azt a lelki kiüresedést egyházunkban, ami annak következménye, hogy a gyülekezetek életéért felelős emberek ellenállnak a Szentlélek indításainak, illetve betöltött tisztükkel visszaélve gáncsolják és akadályozzák azok szolgálatát, akik a Szentlélek ajándékaiban részesültek.

3. Egyház és emberi közösség

A hely szűke miatt arra szorítokozunk, amire Jézus a búza és konkoly példázatában figyelmeztet. Eszerint az egyházban – egészen az utolsó ítéletig – kétféle emberi elem jelenlétével kell számolni. Mindenek előtt jelen vannak, akiket az egyház Ura hívott el. De vannak mások is, akik nem az ő hívására jöttek, és hol csellel, hol megtévesztéssel, hol nyílt erőszakkal próbálják az egyházat elhívásától idegen célok szolgálataiba terelni. A búza és konkoly példázatában Jézus két dolgot ajánl figyelmünkbe. Az egyik, hogy a konkoly világosan megkülönböztethető a búzától. A másik, hogy az ítélet napjáig nem

szabad hozzáfogni a konkoly kigyomlálásához. A gyomlálás mindig botránkozott, a botránkozók pedig könnyen maguk is elveszhetnek. Ezt jelenti, hogy a kitépett konkollyal könnyen kiszakadhat sok búza is. Az aratás Ura viszont egy búzaszemet sem akar lehullni hagyni az aratás előtt.

Egy meglehetősen beidegződött írásmagyarázati félreértés miatt tartom szükségesnek hangsúlyozni: a konkoly nem a tévtanításokat jelenti, és nem is feltétlenül csak a tévtanítókat. A konkoly a nem Istentől való emberekre alkalmazott kép. Se több, se kevesebb ennél. Azokról van szó, akik belülről akarják az egyházat a Krisztus-követés útjáról eltéríteni. Ezt – hierarchiában elfoglalt pozíciójuktól függetlenül – úgy teszik, hogy a mindenkor kereszt-követést jelentő krisz-

tusi útnál könnyebb, kényelmesebb utakat ajánlanak. Jézus szerint a törekvésüknek kell ellenállni anélkül, hogy bárki kigyomlálni próbálná őket. Ha törekvésük nem érvényesül, akkor jelenlétük sokkal kevésbé ártalmas, mint az eltávolításukkal kiváltott botránkozás.

Tagadhatatlan, hogy az egyház világ felé mutatott képe vonzóbb lenne a konkoly jelenléte nélkül. A megtúrt konkoly azonban csak a külvilágot botránkoztatja. Ez a kisebbik rossz. A konkoly kiszagztatása, a tisztogatás viszont mindig a belül levő testvért botránkoztatja, aki emiatt eleshet hitében. Ez a nagyobbik rossz. Hogy ez be ne következzen, célszerű meg szívlelnünk Jézus intelmét: a kétféle emberi elem, a búza és a konkoly szétválasztását hagyjuk az aratás napjára!

Fabiny Tamás

Hatéves képzés a Hittudományi Egyetemen

Gyakorlati év – az egészségesebb egyházért

(I.)

Alighanem minden lelkész élesen emlékezik – akár évtizedek távolából is – a szolgálatkezdés idejére. El lehet-e felejteni a megérkezést mindössze két kofferral, az első találkozást a gondnokkal, a legelső prédikációt, vagy éppen azt a szinte mámoros érzést, ami életünk első lakásában – még ha esetleg ütött-kopott szobácska is ez –, esti csendben eltöltött bennünket? De el lehet-e felejteni a kevésbé örömteli pillanatokot? Amikor megszólal a telefon, s egy asszony síri hangja közli: „öngyilkos lett a fiam”; amikor a hittanórán botránnyosan viselkednek a gyerekek; amikor egy egyházjogilag szövevényes ügyben talán először böngészünk a törvénykönyvet; amikor ott ül az ember az egyre zavarosabbnak tűnő naplófőkönyv, vagy éppen a zárszámadási űrlap előtt; amikor az ünnep sokadik napjára elfogyott az igehirdetéshez szükséges muníció?

Nemrég egy középkorú lelkész félíg tréfásan ezt mondta nekem: édesapja még négy évig járt a Teológiára, ő maga öt évig volt az Akadémia hallgatója, fia immár hat évig kell hogy tanuljon... Ennyire specializálódik a képzés? – kérdezte. Azt válaszoltam neki, hogy részben ez is igaz, emellett azonban számolnunk kell azzal a ténnyel, hogy a ma tanulmányaikat megkezdők kevésbé egyházasak, mint a néhány évtizedekkel ezelőtti elsőévesek. Bármennyire is szívügye maradt a mai teológiai oktatóknak a gyülekezeti munka, s igyekeznek a katedra és a szószék egyensúlyát megőrizni, s ez az egyházas és gyülekezet-központú szemlélet nyilván áthatja az oktatás légkörét, igazán „éles” gyülekezeti helyzeteket nehéz az öt év során teremteni. Természetesen változatlanul sok szupplikációs és teológus napi szolgálatban vesznek részt a hallgatók, az elmúlt évtizedben pedig kialakult a gyülekezeti és iskolai hospitálisok jó rendje is, a gyülekezeti élet egészét, főképpen hétköznapjait ezek során kevésbé lehet megismerni.

Egyházunkban a 60-70-es évektől vált égetővé a lelkészhiány, ami nemcsak gyülekezetek összevonását jelentette, ha-

nem azzal is együtt járt, hogy a hagyományos segédlelkési szolgálatban keveseknek lehetett része. Aki az egyik nap még izguló diák, az a következő héten immár nagytiszteletű úr lett. Aki az egyik hónapban alig jön ki ösztöndíjából, az a következőben tízmilliósi beruházásról dönt. Akit pénteken még egyoldalúan letegeztek tanárai, annak vasárnap előre köszön a nyolcvanéves bácsi. E mondatok talán sarkosan fogalmazottak, elvileg talán nem is történhetne így, a gyakorlat azonban sokszor mégis ilyen helyzeteket teremt. Emiatt aztán károsodnak a gyülekezetek és torzulnak a lelkészek. A magány, a kudarcélmények, a kibeszéletlen konfliktusok, vagy éppen a váratlan gyorsasággal elért sikerek sok tragédia okozói lehetnek. Megfelelő intelligencia és erőtartalék segíthetnek az ilyen helyzetek megoldásában, s nem szükségszerű, hogy valaki el is higgye magáról: ő már mindent tud. Néhány éve végzett lelkészekkel beszélgetve érdekes tapasztalatokra lehet szert tenni. Tanulmányai során A. mindig a könnyebb ellenállás irányába ment, még a kötelező irodalmat sem olvasta el. Ma azért utazik fel Budapestre, hogy egy frissen megjelent teológiai könyvet megvegyen. B. alig vett részt a teológusok közösségében – ma boldogan utazik 150 km-t, hogy LMK-n kollégákkal, testvérekkel találkozzon. C. ha lehetett, elbliccelte a gimnáziumi hospitálást – ma ő keresi fel a városka pedagógusait, segítsenek neki a tanterv összeállításában.

A példák azt mutatják, hogy sok minden a legnagyobb jó szándék mellett sem tanítható meg az egyetemen, hanem csak a gyakorlatban sajátítható el. Igen ám, de mikor és hogyan? Ha nincs közvetlen princípálisa valakinek, vagy a munka sokfélesége annyira behálózza, hogy moccanni sem tud, akkor hogyan valósítható meg a képzés és a továbbképzés? Utóbbinál gondolhatunk a kórházi és a börtönben végezhető lelkigondozásra, a minden lelkész számára adódó újságírói feladatokra egyházi és világi lapokban, vagy éppen az egyházjog területé-

re. Pusztán az önképzésre építeni aligha lehet. Szükség van szervezett keretekre.

Az ún. gyakorlati év bevezetése semmiképpen sem lehet csodaszer. De semmiképpen sem lesz elvesztegetett év akár a lelkészjelölt, akár egyházunk egésze számára. Igaz, hogy egy évvel később avatnak valakit lelkésszé. Ám ekkor az ordinálást végző püspök már jobban ismeri a lelkészjelöltet, hiszen rálátása van a gyülekezetben végzett munkájára, s a képzés során rendszeresen találkozott is vele. Igaz, hogy egy évvel tovább tartanak a tanulmányok, ami adott esetben például a családalapítást késleltetheti, ugyanakkor talán kevesebb frusztráció éri azt a lelkészcsaládot, amelynek családfője a gyakorlati év során jobban fel tudott készülni nehezen kiszámítható helyzetekre.

A németországi Predigerseminarok bizonyos szempontból modellt jelenthetnek, ugyanakkor a mi viszonyaink közepette az egyéves gyakorlat tűnik ésszerűnek, nem a két és fél éves Vikariat.

Miben látom a gyakorlati év bevezetésének célját és hasznát? Válaszom hármas keretet érint. Egyrészt a közegyház és a gyülekezetek, másrészt az egyetem, harmadrészt a lelkészjelöltek szempontjai alapján kísérel meg a válaszadást.

Egyházunk egészének lehet reménye arra nézve, hogy alaposabb felkészült, következőképpen felelősségteljesebb lelkészek állnak majd szolgálatba. A *vocatio interna* és a *vocatio externa* meglétéről jobban és szélesebb körben meg lehet győződni. Amikor pedig a püspök a segédlelkészt elhelyezi egy gyülekezetbe, egy „igazi” segédlelkészi évre, akkor immár sokkal jobban ismeri az illető képességeit. A „megfelelő embert a megfelelő helyre” elv érvényesülése egész egyházunk érdeke. A képzés azon lelkészek szakmai megbecsülését is jelenti, akik mentorként (szakoktató lelkészként) állnak a lelkészjelölt mellett.

Az évi négyszer egy hetet jelentő konzultációk megvethetik egy tudatosan építkező lelkészi továbbképzés alapját.

A Hittudományi Egyetemen talán jobban elkülönülhet a teológus és a lelkészképzés. (Az ugyan jelen esetben még nem tűnik megoldhatónak, hogy valaki, aki nem akar gyülekezeti szolgálatba állni, ún. teológusdiplomát kapjon, ami egyetemi végzettséget igazol ugyan, de egyházi szolgálatra nem jogosít fel.) A mentorok (szakoktató lelkészek) közül idővel többeket be lehetne vonni az első tíz szemeszteren folyó oktatásba is, ami tehát az oktatói utánpótlást segítheti. Néhány képzési részterület (pl. diakonika, kübernetika, jog, média, kazuális szolgálatok) adott esetben a gyakorlati évre delegálható.

A hallgatók (lelkészjelöltek) alaposabb és gyakorlatiasabb képzésben részesülnek, valóban életszerű gyülekezeti helyzetekben. A felelősség a gyakorlati év során azonban még megoszlik, így talán csökken majd a gyülekezeti munkával kapcsolatos félelem és görcs mértéke. Arról is őszintén beszélni kell, hogy vannak olyanok, akiknek hite az egyetemi tanulmányi évek során szenved hajótörést, vagy vész el az elhívás bizonyossága. A szoros gyülekezeti kapcsolat és a lelkigondozóként is számításba jöhető mentor terápiakusan hathat ilyen hitbeli és hivatásbeli kételyekre. Aki pedig őszintén átélte a gyógyulásra szorulás kínjait és a gyógyulás örömét, az tud hitelen részt venni mások gyógyításában.

Természetesen valamennyi érintett részéről nagy-nagy türelemre és kölcsönös bizalomra van szükség. Sok még a megválaszolatlan kérdés. De jó reményünk lehet arra nézve, hogy ami elindul, az az evangélium terjedését és egyházunk épülését szolgálja. Ebben kérjük a lelkészek bizalmát, türelmét és együttműködését.

(A sorozat következő írása: *A gyakorlati év gyakorlati megközelítése*)

Az Evangélikus Hittudományi Egyetem pályázatot hirdet a 2001/2002. tanévvel (kísérleti jelleggel) elinduló hatodéves képzés számára

mentori (szakoktató lelkészi) munkára és egyben gyakorló gyülekezeti státuszra.

A jelentkező lelkészek számára felkészítő kurzust szervezünk és a képzési szolgálatra vállalkozó gyülekezetekkel együttműködési kapcsolatot alakítunk ki. A mentorok (szakoktató lelkészek) és gyülekezeteik ezáltal közvetlenül is bekapcsolódnak a gyakorlati lelkészképzés munkájába.

A pályázó gyülekezetektől elsősorban a szállás (lakhatás) biztosítását várjuk. Az egyéves gyakorlat ideje alatt a hallgató a mentor (szakoktató lelkész) vezetésével és felelőssége mellett szolgálatokat végezhet a gyülekezetben.

A pályázatra 2001. március 1-ig írásban lehet jelentkezni az EHE Rektori Hivatalában (1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.). A jelentkezésben szerepelnie kell a gyülekezeti adottságok rövid ismertetésének, valamint a pályázó lelkész motivációjának és elképzeléseinek.

Budapest, 2001. január 10.

D. Szabik Imre
elnök-püspök

Dr. Szabó Lajos
rektor

Dr. Fabiny Tamás
a képzés felelős vezetője

Nagy Gyula: Az egyház mai tanítása

Életmű ez az evangélikus dogmatika. A kutató elme grandiózus alkotni akarásával és a méh szorgalmával megírt könyv. Igazi teológiai vallomás evangélikus hitünkről. Az utolsó kétszáz év harmadik magyar nyelvű lutheránus dogmatikája – Masznyik Endre és id. Pröhle Károly műve után. A személyes meggyőződés tüzetől izzó tanúságtétel. Minden során érezhető a 24 évig teológiai professzor, a majdnem egy évtizedig Genfben, a protestáns világ és az ökumené központjában szolgáló kutató és szerző a világon lelki-szellemi tapasztalatokat gyűjtő egyházi vezető és közel 10 évig püspök jártassága a német, skandináv, angolszász és észak-amerikai szakirodalomban, szellemi kapcsolattartása más tudományágak eredményeivel és a gyorsritmusú élet legújabb kihívásaival.

Nézzük közelebbről a hézagpótló mű tartalmát! Célküszösei közé tartozik az igei-reformatori teológia felismerésének tükrében vallani Istenről és a világról, az emberről és az örökévalóságról. Mindezt a szerző az ökumenikus teológiai áttörés jegyében artikulálja, törekedve arra, hogy a közösen vallott hitigazságokat felmutassa. Tiszteletet kiváltó az a szándék, amely egyszerre tart igényt szakszerűsége és gyülekezetszerűsége. Lehet, hogy ezt minden esetben nem is lehet teljességgel megvalósítani.

A püspök-író nem hallgatja el a dogmatika analitikus-kritikai feladatát sem, amikor azt vizsgálja, mennyiben áll meg az egyén hitvallása az egyház tanítása és Krisztus kijelentése mérlegén. E tudományág megbecsülését jelzi az alábbi meghatározás: „A dogmatika végső értelemben gondolkodásunk istentisztelete.” (26.o.)

Nagyon találó a külön kinyilatkoztatás fontosságára utalás E. Brunner idézetével: „Ha nem lett volna egyetlen apostol sem, akiben ez a felismerés felragyog, akkor Jézus története az embervilág számára sohasem lett volna kinyilatkoztatássá, Isten igéjévé. Elhangzott volna, mint a meg nem hallott kiáltás az őserdőben. Hídhöz hasonlítana, amelynek építését az egyik partról kezdték, de a másik partot nem érte el.” (47.o.) Természetesen nem maradhat el a könyvben a lutheri teológia alapvető jellemzőinek részletes kifejtése (pl. törvény és evangélium, 155.o., simul iustus et peccator, 156.o., kettős kinyilatkoztatás, 42.o., a Szentírás isteni és emberi kettőssége, 55kk.o., új hitvallások kérdése, 79kk.o.) Ezen a helyen csupán utalhatunk arra, hogy az említett kérdéskörök tárgyalására új megközelítésben, új ismeretek felvázolásával került sor.

A napjainkban ismét divatos fundamentalizmussal szemben a professzor-püspök kutatásainak fényében méltán állítja, hogy a Szentírást akkor értjük jól, ha figyelünk az atyák állásfoglalásaira. Valljuk, hogy a Szentírás emberi-történeti alakjára a mi történetiségünk, a mi embervoltunk miatt van szükség. Méltán vallja Augusztinus: „Az Írásban ember által, emberi

módon szólal meg Isten.” Luther pedig arról szól, hogy a Bibliában találjuk meg a jászlat és a pólyát, amelyben Krisztus fekszik egyszerű és rongyos pólya, de drága kincs, mert a Krisztus van beléje takarva. (56.o.)

Szóljunk még e jeles mű olvasása kapcsán a könyvben felvetett aktuális témákról. Ezek közé tartozik a teológia tudomány volta (annak megkérdőjelezettsége) és más tudományokhoz való viszonya. Négy évtized propagandisztikus teológia ellenessége és „agymosása” ma is érezteti hatását a közgondolkodásban. A szerző állásfoglalása világos választ ad a tévelgyöknek.

E kérdéskörhöz tartozóan hadd idézzük a világ teremtése és a trinitárius teremtés teológia témájánál a jegyzetben ismertett Guitton Jean francia katolikus teológus két atomfizikussal együtt kiadott Isten és a tudomány c. munkájából az előszó egy részét: „A kvantumelmélet és a kozmológia mind messzebbre kényszerítik a tudás korlátait, egészen addig, amíg valósággal súrolják az emberi szellemmel szembesülő, legalapvetőbb rejtélyt: a transzcendens Létező létét, aki egyszerre oka és jelentése a hatalmas világegyetemnek.” (226.o.)

Teológusok számára nem kevésbé izgalmas a Filioque-tan legújabb, megoldás felé mutató vonulatának ismertetése. (188 kk.o.) Az eset mutatja, hogy lehet érinthetetlennek tűnő kérdésekben is együtt gondolkozni.

Nem tart kisebb érdeklődésre számot a megigazulás kérdésében 1999-ben Augsburgban elfogadott Közös Nyilatkozat sem. (150.o.) Ez az esemény is tanbeli előrelépés a két egyház között.

Fentiekből következik, hogy fel kell tennünk a kérdést, miként a szerző is könyvében tárgyalja: szükség van-e még napjainkban a régi hitvallásokra, és hogyan egyeztethető össze konfesszionális identitásunk és ökumenikus elkötelezettségünk? (79-93.o.) Az argumentumokat színes csokorba gyűjtő érvelés talán más felekezeti olvasók számára is elgondolkodtató lehet.

Szólnunk kell még az „ökológiai teológia” létrejöttéről, amely a teremtett világ védelme érdekében Isten előtti felelősségünket fogalmazza meg. (261.o.)

A szerző minden fejezet végén részletes szakirodalmat közöl a témában tovább olvasni kívánóknak. A mű lexikonszerű használatát részletes tárgymutató segíti.

Az utolsó oldalon pedig ismertté teszi az elkészült Dogmatika I. kötete után a II. kötet tartalmának vázlatát. Örömmel vettük kézbe az elkészült fejezeteket. A veretes evangélikus teológiai gondolkodástól áthatott dogmatika nagy ajándék egyházunk egészének, teológiai hallgatóknak éppúgy, mint gyakorló lelkészeknek, híveinknek éppúgy, mint érdeklődő kívülállóknak.

Reménységgel várjuk a II. kötetet. Kísérje áldás a könyv olvasását és a püspök-szerző további kutató-alkotó munkáját.

Klucsik János

1929-2000

Két nappal János testvérem elhunya előtt történt. A kispesti ifjúsággal kirándultunk. A béri híres bazaltláva oszlopokat akartuk megnézni. Visszafelé, a forró nyárban betértünk az ő parókiájukra is. Ő és felesége nagy szeretettel fogadott bennünket, és hűsítő itallal kínáltak, ami jól esett a nagy melegben. És közben lelkileg is felüdültünk, mert János és Vera boldogan tettek bizonyosságot ifjainknak a hitükről. Olyan jó volt hallani, ahogy szívből, örömmel beszélnek az élet apró és nagyobb kérdéseiről. Lényegileg ugyanazt mondták a fiataloknak, mint mi is. De jó, hogy mástól is ezt hallják – gondoltuk. De jó, hogy a sok próbán és nehézségen átment házaspár most ilyen meggyőzően, belső békességgel és bizonyossággal beszél. Egyenesben vannak. Szolgálatuk csúcsa lehet ez az idő... Miután a templomot is megnéztük, és halottuk, hogy mennyi minden épült-szépült, kis csapatunk vidáman búcsúzott, s nem is gondoltuk, hogy másfél nap múlva János halálának a híre érkezik hozzánk: szombaton a béri parókiáról szívinfarktussal vitték a kórházba, és 2000. aug. 13-án, vasárnap kora reggel váratlanul elszólította őt az Úr a földön élők közül. Hitünk szerint az ő országába. De jó, hogy így ért véget a földi vándorút: meglegedettségben, szárnyaló hittel, boldogságban, úgy, hogy látszott, hogy most testvéreink igazán a helyükön vannak. Egyből ez jutott eszünkbe, ahogy már reggel megkaptuk a hírt. Az örök élet bizonyosságában búcsúztunk Jánostól, ahová nem cselekedetekből, de igen szeretett Megváltójáért jutott.

Tordason született 1929. június 27-én. Elődei a Felvidékről származtak. Felmenő és oldalágon is talán mindenki evangélikus volt a családban. Szülei istenfélelemben nevelték gyermekeiket. Az ünnepi asztalon a testi táplálék mellett a Biblia is ott volt, és az édesapa rendszeresen fölolvasta belőle a bibliai történeteket. Később a tordasi evangélikus iskola tanítója arra bízta a szülőket, hogy taníttassák tovább gyermeküket, mert sokféle tehetséget kapott Istentől. Tanulmányi eredménye kitűnő volt, noha a család a háború miatt sokat nélkülözött. 17 éves volt, amikor a Betániától valaki a tordasi gyülekezetbe érkezett ígét hirdetni, és meghívta a fiatalokat egy konferenciára. Erre többen el is mentek, és János ezen az alcsúti konferencián megtért, átadta a szívét Jézus Krisztusnak. Egészen új gondolkodásmód töltötte be ezután. Amikor nyár végén, negyedikes korára visszakerült a kollégiumba, az egyik reggel ott felejtette a Bibliát az éjjeliszekrényen. Ebből igen nagy botrány keveredett, hiszen még a szocializmus kemény éveiben voltunk. Eltávolították a kollégiumból, és emberileg lehetetlennek tűnt, hogy befejezze a középiskolát. De Istennek semmi sem lehetetlen az övéiért, így ez a kérdés is megoldódott: egy osztálytársa bukásra állt és szülei meghívták Jánost házitanítónak. Ez a hely közelebb volt. Így most már naponta bejárva végezhet tovább az iskolát.

Megtérése óta egyetlen cél fűtötte: minél többen megismerjék Jézus Krisztust, és megtudják, hogy mit jelent a bűnt letenni, és tisztán, szabadon élni. Minden lehetőséget megragadott, hogy a fiatalok közt az Igét szólja. Ezért is volt szíve vágya, hogy lelkész legyen. De a körülményei nem engedték. Közben

behívták katonának, és ott is hűséges maradt Jézushoz, annak ellenére, hogy emiatt ott sem volt könnyű a helyzete. A katonaság után a Kohó- és Gépipari Minisztérium tervezőintézetében dolgozott.

1954-ben kötött házasságot Zsigmond Veronikával, aki mindig „jobbik felének” emlegetett. Felesége egy volt vele abban, hogy teljes szívvel Jézusnak szolgáljanak, és elmondják az embereknek, hogy ő a Szabadító. Négy gyermeket neveltek sok szeretettel, odaadással és áldozattal. Közben elvégezte a műszaki főiskolát. Egy idő múlva elkerült a Műanyagipari Kutatóintézetbe, és üzemmérnöki beosztásban dolgozott, majd mint biztonságtechnikai vezető. Itt érte 1980-ban az első, és hamarosan a második szívinfarktus. Hosszan feküdt az intenzív osztályon, de Isten megtartotta az életét. Amikor meggyógyult és azon gondolkodott, hogy hogyan tovább, akkor nagyon határozottan eldönt a szívében, hogy elvégzi az Evangélikus Teológiát, és maradék életét teljesen odaszánja az Úr szolgálatára. Hitét ott és a világban is nyíltan megvallotta. Ebből problémák támadtak, de végül is lelkész lett, mert komolyan vette elhívását és az Úr megsegítette. Először a Fejér-Komáromi egyházmegyében lett helyettesítő lelkész már tanulmányai alatt is. Sok gyülekezetben szolgált így. Majd Érden közel tíz évig hirdette az Igét. 1991-ben került Bérre, ahol 1992-ben fölszentelték, és beköltöztek a parókiára.

Élete és szolgálata alatt mindig csodálattal töltötte el Isten irgalmassága és Isten igazsága. Az, hogy Isten az Úr Jézus váltságát elfogadja értünk, és ha benne hiszünk, megment minket. Azt próbálta megértetni sokféle módon az emberekkel, hogy nincsen nekünk igazunk és saját igazságunk, de Isten kegyelme és szeretete Jézusért a miénk lehet.

A másik dolog, ami nagyon meghatározta életét és szolgálatát – és ezért sokan nehezítették rá –, hogy vallotta: minden ember a kárhozát országútján halad, akár akarja, akár nem, amíg az Úr kezébe nem adja élete irányítását. Csodálatos volt számára, amikor Isten Lelke megértette ún. jó emberekkel is, hogy bűneik választják el Istentől, és letették bűneiket, feloldozást, bűnbocsánatot nyertek. János szívében mindig ott volt az a felelősség, hogy akivel most beszél, az talán nem tudja, hogy kicsoda Jézus Krisztus. S valahogy olyan irányba kell terelni a beszélgetést, hogy ezt megtudhassa. Ez a mentő szeretet volt benne a szenvedélybetegeknek való szolgálatban is, melynek hűséges vezetője volt a sok akadály ellenére.

A Béren eltöltött 9 év során rengeteg szép és áldott szolgálatot szerveztek feleségével, hűséges munkatársával együtt kicsiknek, felnőtteknek, öregeknek egyaránt. Szeretetteljes közösségben, mint egy nagy család, éltek együtt a gyülekezettel.

Halálos ágyán a kórházban így búcsúzott tiszta és határozott szavakkal a feleségétől: Verám, az Úrra nézz. Ez a hit erősítette őt mindenkor: hogy az Úrra nézhetünk, benne bízhatunk, és ő elrendez mindent. Klucsik János testvérünk az Úrra nézett egész életében, és így a lehetetlen dolgok is lehetségessé váltak. Ezt hagyta számunkra is örökségül, amikor búcsúztunk tőle a béri temetőben, a boldog feltámadás reménységében: Az Úrra nézz. Ő elrendez mindent. Bízál benne, ő megsegít.

Karizmatikus megújulás

Most már több mint 12 éve érdekel a kérdés: a Szentlélek személye, a karizmák kérdése. Azelőtt csak furcsa volt számomra, hogy bizonyos lelki ajándékokat mély hallgatás övezett. Nem beszélünk róluk, mert nem ismertük őket. (Most már beszélünk ezekről, de vagy úgy, mint az ördög koholmányairól, vagy mint hiábavaló, extatikus jelenségekről.) Azután egyre többet hallottunk a Hit Gyülekezetéről – negatív kritikát –, így ösztönözve éreztem magam, hogy a saját szememmel győződjek meg arról, hogy milyen is ez a gyülekezet. (Akkor még csak Budaörsön tevékenykedtek.) Az akkor még viszonylag pozitív benyomásokat sajnos nagyon sok negatív tapasztalat rontotta le. (Erről, a Hit Gyülekezetében történt folyamatról ír rendkívül tanulságos könyvet Bartus László Fesz van címmel.) Én viszont szerencsés helyzetben vagyok, hogy számos karizmatikus gyülekezetet ismertem, melyek mentesek voltak szélsőségektől, tévtanításoktól. Nem hibáktól mentes gyülekezetek ezek, de az a vágy ébredt bennem, hogy bárcsak a mi egyházunkban is olyan mértékben valósulnának meg a lutheri tanítások, mint náluk. Végül 1995-ben megadatott egy lehetőség, hogy feleségemmel együtt részt vehettünk St. Paul-ban (Minnesota, USA) a North Heights-i evangélikus gyülekezet életében.

Az International Lutheran Renewal Center szervezésében volt egy lelkészkonferencia a fent említett gyülekezetben. Itt Norvégiától kezdve Pápua-Új-Guineáig, Madagaszkártól Ausztriáig számos lutheránus egyház lelkésze képviselte a karizmatikus megújulási mozgalmat. Óriási élmény volt részt venni annak a gyülekezetnek az életében, mely kb. 50 évvel ezelőtt indult két-három nagymama kezdeményezésére, akik azt akarták, hogy unokáik is részesüljenek hitoktatásban, s mivel helyben nem volt sem lelkész, sem gyülekezet, a szomszédos helységben dolgozó lelkészt kérték meg a tanításra. Így indult el egy csöppnyi gyülekezet, melynek tagjai ők, unokák, s azok szülei voltak. Mára a gyülekezet már 6000 főt számlál, s a három istentiszteleti helyen vasárnaponként mintegy 4000-en hallgatnak ígét. Tanulságos volt, hogy a két templomban és egy gyülekezeti teremben három, egymástól eltérő istentiszteleti formával találkoztunk. Az egyik leginkább a mi hagyományos liturgiánkhoz volt hasonló, a másik egy kicsit modernbb, a mai, szekularizált ember számára érthetőbb, a harmadik egy teljesen szabadegyházi forma volt, fiatalos, lelkes énekkel. Itt láttam először életemben mai fiatalokat lendületesen, odaadón énekelni az Erős várunkat, többek között basszusgítárra feldolgozva. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy mindhárom helyen voltak idősek, középkorúak és fiatalok, de természetesen a harmadik helyen voltak arányaiban a legtöbben az utóbbiak. Itt találkoztam először azzal, hogy nem önmagában a liturgia volt a fontos, a hagyományokhoz mindenáron való ragaszkodás, hanem a mai ember s az, hogy hogyan lehet a legjobban megközelíteni őket az evangéliummal.

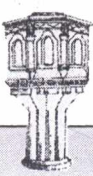
A gyülekezet óvodával, iskolával rendelkezik, bibliaiskolát működtet, és 1995-ben mintegy 240 misszionáriusuk volt külföldetben a világ minden táján. Több tíz ifjúsági kiscsoportban foglalkoztak a fiatalokkal, s ezek vezetői természetesen laikusok, a hat lelkész ezen a területen is a koordinálást végzi. Nagy élmény volt, hogy az úrvacsora kiosztásában a gyülekezet tagjai segítettek. Ugyancsak figyelemre méltó volt a keresztelezés gyakorlata. Mivel az üdvösséget nem érintő kérdés a keresztelezés módja, aki a leöntést választotta, azt leöntéssel, aki pedig a bemeztést érezte közelebb magához, azt ilyen módon

keresztelték meg. Üdvösséget érintő kérdésekben viszont nagyon következetesek és hajthatatlanok. Az istentiszteletek végén az oltárnál imádkoznak mindazokért, akik valamilyen problémájukkal, betegségükkel Istenhez szeretnének fordulni. Ezek az alkalmakon semmiféle extravagáns jelenség nincsen, kivéve egyes betegek gyógyulása, vagy mások hitbéli megerősödése. Összegezve hozzáállásukat a sikerekhez, hadd idézzem őket, s zárjam is ezzel a róluk szóló rövid ismertetést: „Our history is His story.” A kegyelemből való építkezés egyszerű kifejezése.

Talán minden lelkész számára ismerős, hogy az Evangélikus Élet pünkösdi számában megjelentettünk egy cikket arról, hogy létrejött evangélikus egyházunkban a Lutheránus Megújulás (a továbbiakban LM). Nevünkben szándékosan kerültük a „karizmatikus” jelzót, mivel valóban rengeteg visszaélés, abusus van ezen a területen. Ráadásul azt valljuk, hogy minden Jézus Krisztushoz tartozó ember karizmatikus, azaz távolról sem mi vagyunk a lelki ajándékok letéteményesei. Viszont azt sem gondoljuk, hogy mi vagyunk egyházunk megújulásának az egyedüli kezdeményezői. Egyszerűen csak tenni szeretnénk valamit, szolgálni szeretnénk, s szeretnénk megtanulni hatékonyabban szolgálni, mint eddig tettük, remélve, hogy Isten kegyelméből ez egész egyházunk javát fogja szolgálni.

Nagyon biztató volt számomra, hogy amikor hírt adtunk magunkról, akkor számos pozitív visszajelzést kaptunk. Igen meglepődtem, amikor valakiről (idős evangélizációs lelkész) azt hallottam, hogy hiányolta ennek a kegyességi irányzatnak a meglétét egyházunkban, amikor már a többi történelmi felekezetben régen létezik. Azon kívül, hogy tudunk egymásról, és így jobban össze tudunk dolgozni és imádkozni egymásért, s persze egyházunk jövőjét illetően égetően szükséges a háttérbe szorult harmadik hitágazat újrafelfedezése és megélése, azért is tartottam fontosnak megjelenésünket az egyházi közéletben, mivel az elmúlt 10-12 évben számos esetben jutottak tévútra – egyébként értékes emberek, teológusok, lelkészek, s ki tudja, hány hívó egyháztagunk –, akik esetleg csak a szélsőséges karizmatikus irányzattal találkoztak –, mivel az egyházon belül nem volt meg egy józan irány. Mások esetleg egy más egyházban találták meg a helyüket – ami a személyüket tekintve öröndetes, hiszen jobb, mintha elestek volna és elhagyták volna az Urat –, viszont felelősséget érzünk azért az egyházért, ahová az Egyház Ura helyezett bennünket, s fáj, ha komolyan hitre jutott emberek másutt kamatoztatják talentu- maikat. Persze a legfontosabb az, hogy kamatoztassuk, mégis örülnék, ha senkinek sem kellene elhagynia egyházát csak azért, mert átélte a pünkösdi csodát, vagy olyan lelki ajándékot kapott, mely egyesek szerint nem is létezik. Egy jól ismert református gyülekezet kiváló lelképásztora tiltotta el ifjúsági csoportja egy részét a bibliaóráktól, majd az istentiszteletek látogatásától is ilyen okokból, akik aztán létrehoztak egy szabadegyházat. Nekünk talán érdemesebb lenne a helyes mederbe terelni a Lélek áradását, ahogy Pál is próbálta az igencsak szélsőséges korinthusi gyülekezetben ezt, s nem a kiségyházak, esetleg szekták szaporodását szolgálni.

Talán ennyi egyelőre elég az LM-ről. Legutóbbi találkozóinkra már a lelkészekon kívül hívtuk a hasonlóan gondolkodó, érdeklődő gyülekezeti tagokat is. Itt a Fórum rovatban pedig örömmel vennénk az érdeklődők őszinte kérdéseit, hozzájárulását a témával kapcsolatban.

Böjt 1. vasárnapja

1Jn 3,5-8

„Bűnben élni ne legyen bátorságom...”

A textus felé

A kijelölt szakasz „és”-sel kezdődik. Már ez a körülmény is arról árulkodik, hogy egy nagyobb gondolati egységből kimetszett résszel van dolgunk. A levél 3. fejezetében János „Isten gyermekeinek” (2. v.) a bűnnel szemben kialakítandó magatartásáról beszél. Ezért nem is érthetünk egyet Balz véleményével, aki szerint a 3,4 és következő versek „nem azokról a bűnökről szólnak, amelyek gyengeségből eredően a keresztyén gyülekezetben is előfordulhatnak (lásd: 2,1 v.), hanem az istenellenes világ mindenestül bűnös életfelfogásáról” (NTD 10. 189. o.) Inkább Veöreös Imrére kell hallgatnunk, aki azt állítja, hogy ezek a gondolatok „a vétkező keresztyénekre vonatkoznak” (János levelei komm. 130. o.)

Az igehirdetési alapige kimetszését az összefüggés eleven szövetéből bizonyára az a szándék vezette, hogy a figyelmet a bűnnel való szembefordulásra fókuszálja, és ezzel megadja a böjti időszak alaphangját. Azonban igénkben olyan érvekkel történik ez, amelyek sértik teológiai beidegződéseinket, és ezért ellenkezést váltanak ki belőlünk. Különösen a 6. vers állítása: „Senki sem követ el bűnt, aki őbenne marad, senki, aki bűnt követ el, nem látta őt és nem ismerte meg őt.” Ugyanez a gondolat szólal meg a 9. versben is, csak talán még végletesebb formában. Mintha a szerző a hívő ember büntelenségének tévedését vallaná a korinthusi rajongókhoz hasonlóan (1Kor 4,8 v.). Veöreös Imre egy hosszú kitérőt szentel a megoldási kísérleteknek, amelyet tanácsos lenne készülésünk során elolvasnunk („A hívő ember és a bűn” – i. m. 136 kko.). Fejtegetései végül is ahhoz a végkövetkeztetéshez vezetnek, hogy a jánosi gondolkodást nem lehet azzal a Páléval egybemosni, akinek az álláspontját ebben a kérdésben leginkább a lutheri jelmonddal lehet jellemezni: „simul iustus et peccator” (i. m. 140. o.)

A kérdésnek feltétlenül végére kell járnunk, különben az igehirdetésünk kürtszava bizonytalan zengésű lesz. Az én véleményem szerint a levél szerzője a gyülekezeteket megkönyező gnosztikus téveszmék elleni harcban *kénytelen ilyen kisarkítottan fogalmazni* a Krisztusban hívő ember és a bűn viszonyának kérdésében. Egyébként, amint ezt a levél 1,8-2,2 verséig terjedő szakasza tanúsítja, önmagát megcsalónak és az igazság ellen vétőnek tekinti azt a keresztyént, aki magát bűntelennek mondja (v.ö. még: 3,19kv.).

Viszont a gnoszticizmus, világszemléletéből következően, közömbös volt a bűnnel szemben, főként ami a szeretetlenséget illeti (lásd: 3,13 kk). A gnoszticizmus alaptétele volt, és modern változataiban is mindmáig az, hogy az ember minden nyomorúságának forrása az anyagi világhoz kötöttsége, és ha valamitől meg kell szabadulnia, akkor ettől a kötöttségtől kell megváltottá lennie. Ebben pedig az részesül, aki igazi, nem evilági valója ismeretére eljut, s ha ez megtörténik, már semmi sem árthat neki. Legfeljebb a testiségtől kell tartózkodnia, de még ezt sem kívánta meg minden gnosztikus közösség. János ezzel a bűnnel szemben elnéző, azt megtűrő felfogás ellenében teszi nyilvánvalóvá, hogy *Isten és a bűn összeférhetetlen, és ezért az, aki hozzá tartozik, szintén nem alkudhat meg a bűnnel.*

Azért fontos mindezt végiggondolnunk, mert ezen a ponton ragadható meg az első böjti vasárnapon az igehirdető feladata: El kell érünk, hogy igehirdető és gyülekezet *szakítson végre keresztyénységének és a bűnnek istenkísértő szünbiózisával, eredjen az akár hazug hitbéli önteltségből, akár hitbéli renyhéségből.*

Az igehirdetés felé

Természetgyógyászok ajánlják, hogy időnként bizonyos teák fogyasztásával és szigorú diéta betartásával *méregtelenítsenek* vesse alá az ember a szervezetét. Ugyanis annyi káros anyag halmozódik fel benne, hogy az már akadályozza normális működését. Nem szeretném kétségbe vonni egy-egy ilyen erős elhatározást és önfegyelmet kívánó kúrának szükséges és hasznos voltát. Rendszerint későn ébredünk az egészséges életmód fontosságának felismerésére. Ám szájalmasan vakoknak bizonyulnánk, ha nem döbbernénk rá arra, hogy *bűneink legalább annyira mérgezik és károsítják a saját életünket, de általunk másokét is, mint az egészségtelen életmód.* A böjti idő meggyőződésem szerint Istentől ajánlott alkalom egy gyökeres kúrára a bűn felhalmozódott mérgétől való megszabadulás érdekében. Az elszántság erősítése érdekében még nekünk, az evangéliumi szabadság híveinek sem árt böjti, aszketikus testi és lelki gyakorlatokat beiktatni életünkbe.

Ha valamitől meg szeretnénk szabadulni, tudnunk kell, hogy mitől kell megszabadulnunk. Azaz *szükségünk van a bűn ismeretére.* Nem annyira arra az együgyű félreértésre gondolok, amely a bűn jelenségét a köztörvényes bűnözés területére korlátozza. Sokkal ravaszabb módszereink is vannak az önáltatásra, lelkiismeretünk megnyugtatóására. Ilyen az, amikor tökéletesen tisztában vagyunk a bűn mibenlétével, de csak mások életében vesszük észre. Az „észrevenni más szemében a szálkát is, a magunkéban pedig a gerendát sem” Jézus által

Egzegézis

említett klasszikus esete ez. De ha már magunk is kénytelenek vagyunk belátni, hogy rossz útra tévedtünk, akkor is találunk mentséget magunk számára valahogy úgy, ahogyan a régi sláger giccses sora sugallja: „Mások vitték rossz utakra engem.” Sajnos a lelkiismeret sem bizonyul megbízható jelzőrendszernek. Mert sok mindent meg tudunk bocsátani magunknak, amíg nem kerül napfényre, és csak akkor kezdünk nyugtalanodni, amikor már közbotrány fenyeget. Mintha nem is a bűntől félnénk, hanem a megszégyenüléstől. Nyugodtan alszunk súlyos bűnnel lelkünkön, de egy kis szeplő is idegesítővé válik, ha mások is észreveszik. Bűn tekintetében bizony nem vagyunk tárgyilagosak. Az öndiagnózis ezen a téren ugyanolyan megbízhatatlan, mint betegség esetén. *Hogy mi a bűn, és mi a tarthatatlan az életünkben, annak egyedül Isten a megmondhatója. De ő ígében szemünkbe is mondja.*

Amivel azonban alapigénk elsősorban le akar számolni, az a megalkuvás bűneinkkel, a beletörődés a bűneinkbe. Mert lehet, hogy Isten által élesre állított büntudattal rendelkezünk, ám bűneinktől mégsem riadunk vissza, mégsem menekülünk. Talán éppen arra a kétségbevonhatatlan igazságra hivatkozva, hogy halálunk napjáig kegyelemre szorult bűnös emberek maradunk. Viszont amikor elnézőek vagyunk bűneinkkel, nem ártalmatlan gyarlóságokat tűrünk meg. Sok igazság van abban a görög tanmesében, amely szerint egy spártai fiú rókát lopott, de hogy ne vegyék észre, köpenye alá rejtette. A róka pedig addig karmolta és marta a hasát, míg el nem vérzett. Félreértés ne essék: „Jézus nem azért jött”, hogy ártalmatlanná tegye bűneinket. „Nem tudjátok – kérdezi tőlünk a levél írója –, hogy ő azért jelent meg, hogy a bűnöket elvegye?” Úgy veszi el valóban, hogy bocsánatot szerez nekünk bűnösöknek. De a bocsánat nem menlevél a bűnökre! Alapigénk azt akarja belénk sulykolni, hogy *Krisztus és a bűn nem fér össze*, és ezért „nem szereti Krisztust, aki még bünt szeret, bárha viseli is a keresztyén nevet” (ÉK 440. 2. v.) Így ha nem is leszünk tökéletesek, amíg csak pislákol bennünk az élet, mindvégig késhegyre menő harcot kell folytatnunk mindazzal, amire Isten nem adhatja áldását. Az Istennel való kapcsolat ezért hasson oda, hogy „bűnben élni ne legyen bátorságom” (ÉK 202.1.v.).

A harci felállás tehát a következő: Isten oldalán, Krisztus követésében végsőkig elszántan, *szemben* – mindenekeelőtt – a saját bűneimmel. De a lehangoló tapasztalat akkor jön, amikor komolyan nekifogunk a „méregtelenítésnek”, bűneink eltakarításának. Úgy járunk, mint ahogy diákkorunkban bátyámmal, akivel apánk kérésére nekifogtunk „rigolózni” a kertünkben, vagyis hetven centiméter mélyen megtisztítani a talajt a kövektől, hogy szőlőt ültethessünk bele. Egy ideig ment is, sok követ sikerült kidobni oldalra, de egyszercsak tömör sziklához értünk, amely magával a hegygel függött össze. Itt már hiábavaló volt minden erőfeszítés. Valahogy így vagyunk életünk megtisztításával is. Előbb-utóbb rá kell jönnünk, hogy nálunk erősebb ellenféllel van dolgunk, mert „aki a bünt cselekszi, az ördögtől van” (8. v.). Az ördög pedig nem engedi ki az áldozatot a markából, amíg egy nála erősebb erre nem kényszeríti (v. ö.: Mk 3,27 v.). Egyedül a Kísértő felett diadalmaskodó Jézus képes megtisztítani a bűntől, mi pedig „*benne maradva*”, *hatókörében élve* vívhatjuk sikerrel a bűn elleni harcunkat.

id. Cserháti Sándor

A szöveg szerkezetének vizsgálata azt a felismerést adja, hogy a textus ilyen kijelölése némileg meglepő. 2,1-3, valamint 2,4-10 alkot ugyanis egy-egy gondolati egységet. Ezek természetesen szervesen kapcsolódnak egymáshoz, a szöveg ilyen tagolása azonban kettős problémát is felvet. Egyrészt igen sok kép és gondolat zsúfolódik egyetlen perikópába, másrészt nem bomlik ki a maga teljességében a 2,4-ben megfogalmazott kömetafora, hiszen annak igazi kifejtésére 2,6-8-ban kerül sor. Mégsem haszontalan, ha tartjuk magunkat a kijelölt részhez, és nem vonjuk sem szűkebbre, sem bővebbre a perikópát. Így is éppen elég gazdag tárházzal állunk szemben.

A szakaszban többször szerepelnek olyan participiumos szerkezetek, amelyeket imperativusként kell fordítanunk: 2,1: ὀποθεμενος = vessetek le; 2,4: προσερχόμενοι = járuljatok. (Az új fordítás itt nem következetes, hiszen az egyik alakot meghagyja part-nak, a másikat imp-nak fordítja.) A textus parainetikus, intő jellegének megfelelnek ezek a felszólító módok.

Mivel a levélről alig áll rendelkezésre magyar nyelvű kommentár, talán azzal segítem legjobban lelkésztestvéreim készülését, ha viszonylag részletes egzegézist adok.

2,1-ben az ὀποτιθημι egészen képies értelmű: levetközni, levetni, mint ruhát. Ez a metafora gyakori az Újszövetségben, és általában az új ember felöltözésére utal: „tegyük le a sötétség cselekedeteit, és öltünk fel a világosság fegyvereit” (Rm 13,12); „vessétek le magatokról (és nem egyszerűen »vessétek el!«, vö. új ford.) mindezt: a haragot, az indulatot...” (Kol 3,8); „vessétek le magatokról minden tisztátalanságot...” (Jk 1,21); „vessétek le tehát a régi embert...” (Ef 4,22). A levetközés, illetve átöltözés nem egyszerűen metafora, hanem utalhat a keresztségben felvett új ruhára, így a szakasz Sitz im Leben-je a kereszteselési liturgia lehet. Mit is kell azonban levetközni? A κακία, vagyis tulajdonképpen „rosszaságot” (gonosztságot), δόλον, vagyis csalást, rászedést, álnokságot, alattomoságot, ὑποκρίσεις, vagyis képmutatást (érdekes, hogy a görög szöveg itt többes számban áll), amely mögött a színészkedés áll, hiszen a színészek álarcot hordtak. (A szó eredete: ὑποκρίνομαι = válaszolni, ti. a kórusnak.) Le kell továbbá vetni: φθόνους = irigységet és καταλαλιός = rágalalmazást, hírbehozást, pletykát, szóbeszédet, becsmérést. A 2,1 tehát egy öt tagból álló bűnkatalógust közöl, amelyhez feltűnően hasonlít (a képmutatást nem említve) Rm 1,29-31, valamint a qumráni szövegek közül (a rágalalmazást nem említve) 1 QS 10,21-23), illetve az apostoli levelek közül („képmutatás, álnokság, gonoszság” sorrendben) Barn 20,1. Feltűnő végül a háromszor visszatérő πᾶς: *mindent* le kell vetközni az említett rossz jelenségekből, ezektől maradéktalanul meg kell szabadulni! A totális levetközés a megtérés teljességére, illetve a számadás kötelezettségére is utal (vö. „mindannyiunkban leplezetlenül kell odaállni Krisztus ítélőszéke elé”, 2Kor 5,10).

2,2 formai szempontból némileg meglepően nem erénykatalógust hoz a bűnkatalógussal szemben, hanem – tartalmilag teljesen logikusan – az élet képét rajzolja meg a most született csecsemő és az anyatej metaforájával. 2,2b utal arra, hogy a jól fejlődő – mert egészséges táplálékot kapó – csecsemő növekszik: ez a növekedés a keresztyén ember életében az üdvösség-re irányul. Az anyatej az őskeresztyénségben és más vallásokban is hagyományos kép a lelki táplálkozásra: 1Kor 3,1k szerint Pál a „lelkieket” tejjel táplálja, nem kemény eledellel. Salamon zoltárai, 8,15-18 szerint Isten ezzel a merész női metaforával fejezi ki gyermekéhez való viszonyát: „én alkottam tagjait, és készítettem elő mellemet, hogy szoptassam szent tejemmel”. Hasonló szellem érhető tetten egy qumráni töredékben: „kinyitják szájukat szopásra, mint anyjuk mellére helyezett csecsemők”. 1Pt 2-ben hangsúlyozottan „lelki” és „hamisítatlan” táplálékról van szó, amely terminusok a hellenista világ szokincset képezik, kevésbé valószínű azonban, hogy a gnózis hatását kellene itt feltételeznünk. Az ὀφτιγεννητος kifejezés „éppen most”, „ebben a pillanatban” születettet jelent. A születésnek ez a motívuma a levél korábbi helyein is felbukkant már: Isten újjászült minket a Jézus halálból való feltámadása által (1,3); „nem romlandó, hanem romolhatatlan magból születettek újjá” (1,23). Mindez megerősíti, hogy a szakasz Sitz im Leben-je valóban a frissen megkeresztelkedtek helyzete.

2,3 mintegy feloldja az anyatej-metaforát utalva arra, hogy az újjászülteket eltető táplálék az Úr maga: „megízleltétek, hogy jóságos az Úr”. Ez pedig közvetlen hivatkozás Zsolt 34,9-re: „ízleljétek és lássátok, hogy jó az ÚR”. Az új fordítás „érezteket” szava itt alighanem félrevezető: itt nem valamiféle érzületről van szó, hanem ízlelésről: a táplálkozáshoz, a csecsemő szopásához hasonlítható közvetlen kapcsolatról az Istennel. Hogy valóban szinte érzékszervi ízlelésről van szó itt is, azt az a tény is bizonyítja, hogy itt is a γευσασθε alak szerepel. A γεύομαι (latinul: gustare!) jelentése ugyanis: ízlel, kóstol. Az ige kétségtelenül szerepet játszik a misztériumvallásokban és a qumráni szövegekben is, utóbbi helyeken – 1Pt 2,3-hoz hasonlóan Isten jóságának megízlelésére utalva. Ugyanez a gondolat azonban ennél is közelebbi forrásban, a Zsidókhoz írt levélben is felbukkan: „megízleltétek a mennyei ajándékot, és részeseivé lettetek a Szentléleknek” (Zsid 6,4); „megízleltétek az Isten fenséges beszédét” (Zsid 6,5). Valamennyi bibliai hely mögött Zsolt 34,9 állhat. Feltűnő azonban a krisztianizálódási folyamat: a zoltár még a Teremtő Istent, 1Pt 2,3 már a megdicsőült Krisztust érti Úron. Az egész ízlelés-gondolat utalás lehet az eucharisziára. A gyülekezet tapasztalata nemcsak az, hogy a keresztségben nyertek új egzisztenciát, hanem ez folyamatosan átélhető az úrvacsorában is.

2,4 προσερχομαι = járul szava csak megerősíti azt a tényt, hogy itt az úrvacsorára történik utalás, hiszen a kifejezés erősen kultikus tartalmú, vö. „a kegyelem trónjához járul” (Zsid 4,16). A „járulván” formai participiuma ebben az esetben is imperativusként fordítandó. Mint azonban a bevezetőben jeleztük, 2,4-gyel új egység kezdődik a szakaszban, amelynek vezérgondolata a kő-metafora. A kő jellegénél fogva általában halottnak számít, itt azonban a szöveg hangsúlyosan „élő kőről” beszél. Ennek Jézusra vonatkoztatása talán utalás az ő fel-

támadására. Ezt a követ az emberek ugyan megvetették, eldobták (vagyis Jézust megölték), ő mégis élő kő lett! Az ὀποδοκιμασμενον part. perf. pass.-ban a perfectum különösen hangsúlyos: Jézus elutasítása fájdalmas tény. Nem szabad említés nélkül hagyni, hogy a Jézus-követ a szöveg szerint nemcsak Izrael, hanem általában „az emberek” vetették el, vagyis nincs a szakaszban antijudaista éle. Az emberek által elvetett kő Isten előtt azonban „kiválasztott és drága” (az ἐντιμον értékest, becseset, előkelőt is jelent), amely megfogalmazás mögött az áll, hogy Krisztus az új emberiség sarokköve, szegletköve. E gondolatot az Újszövetség – Zsolt 118,22 és Ézs 28,16 összekapcsolásával – többször is idézi, vö. Mk 12,10 (a gonosz szőlőműkások példázatában) és ApCsel 4,11 (Péter a nagytanács előtt).

2,5 kitágítja a képet. Nemcsak Jézus az élő kő, hanem „ti magatok is” élő kövek lehettek, vagyis a gyülekezet – részben éppen az úrvacsorában – részese lehet Krisztusban, valamint általa a tagok is közösséget alkothatnak egymással. (Hasonló logika érhető tetten ott, amikor Jézus nemcsak azt mondja, hogy „én vagyok”, hanem azt is, hogy „ti vagytok” a világ világossága.) Az οἰκοδομέω = épül ige a levél keletkezése idején már a gyülekezetépítés terminológiája: a kövek nemcsak Krisztushoz, a sarokkőhöz igazodnak, hanem egymást is tartják. A „szent papság” kifejezés mögött itt még korai volna az egyetemes papság elvét keresni, hanem a kép az épülő ház (templom) összefüggésében értendő: papi szolgálatot végezhetünk Isten templomában. (A képek itt szinte egymásra torlónak, ami könnyen eredményezhet képzavart: a hívek egyszer kövek, másszor papok.) Ezzel összecseng Róm 15,16 gondolata, amely szerint Pál „az evangélium papi szolgálatát” végzi. A papi szolgálathoz tartozik az áldozatbemutatás is: Róm 12,1 értelmében. A papként aposztrofált keresztyén hívek áldozata több újszövetségi helyen szerepel még: Zsid 13,15k-ban a dicseret, Jel 8,3k-ban az imádság, Fil 4,18-ban az imádság, 2Tim 4,6-ban pedig az apostol halála az áldozat. Az utóbbi igehely utal arra, hogy adott esetben a mártírium lehet e „papok” sorsa, igazi áldozata. Az áldozat azonban értelmező kiegészítést kap: „amely kedves Istennek”. Ez arra utal, hogy csak az az áldozat lehet igazi, amelyet Isten elfogad. A „Jézus Krisztus által” megfogalmazás pedig nem üres fordulat, hanem hangsúlyos utalás arra, hogy áldozatunkban, szolgálatunkban is közösségben kell maradnunk Krisztussal.

II. Meditáció

Ha kellően alapos egzegézist végzünk, szinte a bőség zavarával kell megküzdenünk: mi kerüljön mindebből a szószékre? Lehet-e az ige valamennyi gondolatát belezsúfolni egy igehirdetésbe, vagy talán helyesebb egy bizonyos csapáson elindulni. Ez a szakasz is bizonyítéka annak, hogy a Biblia nyelve mennyire képies. Itt nem a nyugati ember absztrakciós képessége, hanem a keleti világ plasztikussága mutatkozik meg. Ennek megértéséhez egyebek mellett az allegorizálás csapdáját is el kell kerülnünk, vagyis pl. helytelen volna önmagában a tejecskét szopó csecsemő, vagy éppen a kő képét allegorikusan leszűkíteni. Az egzegézis-részben már említettem, hogy a szöveg egymásra zsúfolja a képeket (levetközés, csecsemő és

anyatej, ízlelés, kő és kövek, papság és áldozat). Ha amellet döntünk, hogy az igében rejlő valamennyi képet kiaknázunk, nagyon kell vigyáznunk a képzavar elkerülésére: a csecsemő pl. nem tud a kőhöz járulni, az ízlelés és a szent papság képei is függetlenek egymástól.

Úgy tűnik, a textus jó lehetőséget ad arra, hogy – igeszerűen – a szentségekről szóljunk. Láttuk, hogy mind a keresztség, mind az úrvacsora csak implicit módon van benne a szövegben, de ennek hermeneutikai és kortörténeti kibontásába bátran bevonhatjuk a nagykorú gyülekezetet.

Meditációs anyagnak néhány verset is javaslok. Az Úr jóságának megízlelésével kapcsolatban (2,3) *Ady Köszönöm, köszönöm*, *köszönöm* című versének egy sora szép asszociációs folyamat kiindulása lehet: „számban nevednek jó íze van”. A kő képének értelmezésében eszméltető módon segíthet Weöres Sándor egy egysoros verse: „A por siet. A kő ráér.” Az élő kövek metafora aktualizálása szinte tálcán kínálkozik Reményik *Kövek zsolttára* segítségével. Leginkább talán ezek a sorok gyökereznek igényben:

„Ti templom lesztek...

(...)

Halkan dobogni fogtok a falakban,
Külön dobban meg minden kicsi kő,
És mégis-mégis egy ütemre vertek,
Egy óriási templom-dobbanással.”

III. Egy lehetséges vázlat

I. Újjászületés és növekedés a hitben

újjászületés
a bűn levetkőzése
a keresztség ajándéka

II. Beépülés az egyház közösségébe

élő kövek háza
„ízleljétek meg...”: úrvacsora
Krisztushoz, a sarokkőhöz igazodni

III. Áldozatos szolgálatkészség

papi szolgálatunk: erőforrásunk az Istenben van
áldozatkészség
mindent csak Krisztus által

Fabiny Tamás

Hatvanad vasárnap

Zsid 4,12-13

A Zsidókhoz írt levél különleges irat az Újszövetségben. Nem is igazán nevezhető levélnek, hiányzik a címzés és az üdvözlés, ugyanakkor a zárszó nem. Témájában egységes: Krisztus főpapságát, mindenki másnál feljebbvaló voltát igazolja, ugyanakkor figyelmezteti a megfáradásra, csüggedésre hajlamos

gyülekezetet, hogy nem szabad meghátrálni, hitüket feladni a nehézségek, üldözések között. (A műfajjal és a gyülekezeti háttérrel kapcsolatos kérdések rövid, jól áttekinthető összefoglalását ld. Gerőfi Gyuláné: Gondolatok a Zsidókhoz írt levél gyülekezeti háttéréről, in: Tanítványok, 1996, 113-118. old.)

A továbbiakban Erich Grassernek a levél magyarázatának egész történetét részletesen taglaló kommentárjára támaszkodom (An die Hebraer [Hebr 1-6] Benziger-Neukirchener – Braunschweig – Neukirchen-Vluyn 1990. 226-240. old.). 4,12kk a 3,7-4,11 közötti ige hirdetés (Zsolt 95 alapján) ünnepléses lezárása. A bevezetésre (1,1-3) visszautaló szakaszban újra világosan kifejti parainézisének főtémáját, az Isten igéjére való hallgatást, amelyre aztán kimondottan csak 12,18kk-ben tér vissza. A γάρ megalapozza az előző versek alapján, hogy a pusztai vándorlásnak miért nem szabad megisméltődnie. Isten igéje kétélű: ígéretes biztatás és elrettentő fenyegetés. A ζῶον nyitja meg a jelzők sorát visszautalva 3,12-re: Az élő Isten igéje is csak élő lehet (vö. Jn 6,63-68; ApCsel 5,20; 7,38; 1Pt 1,23). Isten az élők és nem a holtak Istene (Mt 12,27par; Jel 1,18). Ezért lehetetlen, hogy igéje üres legyen (Ézs 55,11; Ef 5,6; vö. 1Kor 15,14). Isten igéje nem csupán informál, hanem történik (pl. Zsolt 33,9). A יהוה דבר nem olyasfajta kijelentés valaminek a létéről vagy nemlétéről, mint a görög λόγος, hanem hatalommal kimondott teremtmény ige, amely döntés elé állít.

A ζῶον-t tovább magyarázó jelző az ἐνεργής, amely a klasszikus görögben gyakori, a LXX-ban nem fordul elő, az Újszövetségben 1Kor 16,9-ben és Filem 6-ban. Az Újszövetségben az ἐνεργέω, ἐνεργεια az isteni vagy démoni erők hatására vonatkozik (ThWNT II 649k). Még nyilvánvalóbb az isteni hatás, ha a 9,14-ben szereplő νεκρῶν ἔργων-val állítjuk szembe.

Isten igéjének ζῶή-ját és ἐνεργεια-ját az ismeretlen és rejtélyes szerző három kijelentéssel magyarázza meg: a) élesebb minden kétélű kardnál, b) áthatol a ψυχή és πνεῦμα, az ízületek és velők szétválásáig, c) megítéli a szív gondolatait és szándékait. Az ítélet kardja, pallosa Istennél van: 5Móz 32,41; Zsolt 17,13; Jer 47,6; Zak 13,7 – eszkatologikus értelemben pl. Ézs 27,1; 34,5; 66,16; Ez 21,33). De a szájról, nyelvről, beszédről is, pl. Zsolt 57,5; 59,8; 64,4; Péld 5,4. – A δεικνύμενος nem a ψυχή és a πνεῦμα egymástól való elkülönítésére utal, ahogyan az ízületek és a velők szétválasztását sem anatómiai értelemben kell felfogni, hanem inkább az előbbi képi magyarázatának, az emberi κτίσις teljességének (13. v.). Isten mindenkit jól ismer (Zsolt 139,1), előtte az sem marad rejtve, amit pedig az ember saját maga elől is szeretne elrejtteni. Isten igéje mint κριτικός elől nincs menekvés. Inkább a πάντες használatát várnák el az emberi teremtményekre vonatkozóan. Mégis πάντα-t használ, azaz Isten azt látja, ami láthatatlan: a gondolatokat és szándékokat.

A rövid intést másképp nem is fejezhetné be, mint azzal, hogy figyelmeztet a végső számadásra: ez is λόγος. A teremtmény és ítélő szó keretezi tehát rövid, de az ige mindenkor szolgálatának – a képnél maradva – keresztszolgálatát adó textusunkat. Isten igéje e két versben nem Jézus személyét jelenti, hanem a hirdettet és hallgatott ígét, Isten akaratának közlését, amelyet persze az igazi Főpap közölt végérvényesen.

Folytassuk Barthnak Grasser által idézett gondolatával: a keresztyén egyik oldalán sem tompíthatja Isten igéjének élet az emberek tetszését keresve, még a szeretet nevében sem. „Az ingyen kegyelmet nem teheti kényelmes kegyelemmé, a jószágos Istent pedig jó emberré!” (KD IV/3 718k). Eszünkbe jut Jeremiás, aki belátta, hogy Isten igéjének hirdetésétől nem tud megszabadulni (20,7kk, különösen a 9. v., a „perzselő tűz” a szívben és a csontokban). Arról, hogy az ige mennyire élő és ható, eszünkbe jut Ágoston, akinek szeme a „tolle lege” meghallása után Rm 13,11kk-re vetődött, és Luther, akinek újra fel kellett fedeznie, hogy az igaz ember hitből él.

Ugyanakkor az ilyen világtörténelmi hatású példák ellenére ki nem kevesli a hatást? A reformáció a nép kezébe adta a Bibliát, hogy Isten élő és ható igéje ne legyen elzárva. A nagy konstantinuszi kor kezdetétől fogva sokan – gyakran életükkel fizetve – figyelmeztettek, hogy kiáltó ellentét van Isten igéje és az ige szolgálóinak élete között. A ma olyannyira emlegetett vallási pluralizmusra hivatkozással pedig sokan azt szeretnék elhithetni, hogy Istennek sokféle igéje van, és a Krisztusban közölt nem teljes. Már a levélíró is meg akar óvni az elhamarkodott döntéstől, a látszat utáni ítélettől, amikor kijelenti: „Most ugyan még nem látjuk, hogy minden uralma alatt áll...” (2,8). Akármilyen is a véleményünk a Dominus Iesus nyilatkozat IV. fejezetének bizonyos megállapításairól, pl. az alábbi figyelmeztetések nagyon is ökumenikusak :

„6. Ellentétes... az Egyház hitével az az állítás, hogy Jézus Krisztus kinyilatkoztatása korlátozott, befejezetlen és tökéletlen, ezért a többi vallásban jelenlévő kinyilatkoztatásból kiegészítésre szorul. Ezen állítás végső indoka az a föltételezés, hogy Isten igazságát a maga teljességében és összességében egyetlen történelmi vallás – tehát a kereszténység, sőt maga Jézus Krisztus sem képes megragadni és hirdetni. Ezen állítás alapjában mond ellene a korábbi hittételeknek, melyek szerint Jézus Krisztusban megadatott Isten üdvözítő misztériumának teljes és tökéletes kinyilatkoztatása.”

Az írott élő és ható igével szemben pedig

„8. Megfogalmazzák a többi vallás szent írásainak sugalmazottságáról szóló hipotézist is. Kétségtelen, el kell ismerni, hogy a többi vallásban vannak olyan elemek, amelyek segítségével a századok folyamán s ma is sokan táplálni tudták és fönntudták tartani vallásos kapcsolatukat Istennel...”

Az Egyház hagyománya azonban a sugalmazott szöveg minősítést fenntartja az Ó- és Újszövetség kánoni könyvei számára, mert azokat a Szentlélek sugalmazta.” Ehhez még tegyük hozzá, hogy ma is sokféle társaság, sok önjelölt próféta a saját igéjével kíván élni és hatni. Igen tanulságos volt hallani az ismert csillagász, „táltos” és „vágztázó halottkém” „csillagmorzsáját” a millennium évében. Szerinte kár volt a magyarságnak egy, az eredeti szellemiségétől idegen vallást felvennie (Irodalmi Újság, Kossuth Rádió dec. 16.)

Az olvasott és hallott ige igazságtartalmán persze nem változtat, hogy aki mindenáron elzárkózik, az a levél szerint is csak saját magát okolhatja a számadás idején. Hatvanad vasárnap, böjt előtti ígék nagyon is ádventiként él és hat.

Nem csak ádventben, hanem böjt előtt is figyelmeztetnünk kell a földi igazságszolgáltatás és a végső számadás közötti különbségre. Hazánkban, ahogy ezt gyakran olvassuk és halljuk, ma elég korlátozottan beszélhetünk igazságszolgáltatásról. A jogállam legalább annyira kedvez a bűnözőknek, mint a törvényisztezőknek. A bíróság persze nem lát bele a szív rejtett gondolataiba és szándékaiba, nem ítélt el „jogos, de nem etikus” ügyletekért. A közismert ügyek kapcsán mindig eszembe jut, hogy a vádlott akkor is tudja, mit követett el, ha bűnösségének bizonyítékai nem alkotnak zárt láncot. Istennek azonban nincs szüksége bizonyítási eljárásra...

* * *

Az igehirdetés egy lehetséges vázlatja, gondolatok Isten igéjéről:

1. Élő és ható
 - a) forrása az egyetlen igaz Isten, aki Jézus Krisztusban nyilatkozta ki magát
 - b) a Szentírásban hiteles tájékoztatást kapunk róla
2. Élő és ható – a látszat azonban gyakran más
 - a) a keresztyénség kisebbség
 - b) saját magán belül is kisebbség
 - c) a corpus christianum idején is az volt
3. Élő és ható – Isten előtt nincs titok
 - a) a látszat csal
 - b) még nincs itt a végső számadás

Ld. még 286. ének (Van örök kincsünk...)

Szentpétery Péter

Ötvened vasárnap

Jk 3,13-18

Az utálatos és a kívánatos bölcsesség

Megoszlanak a vélemények arról, hogy a nyelv bűneiről szóló intések (3,1-12) után a bölcsességre hívó szavak egy adott gyülekezet létező problémáját tárgyalják-e, vagy csak általános – minden időre érvényes – intelmet tartalmaznak. A 14. vers annyira eleven megfogalmazású és személyes hangú, intelve olyan lendületes, hogy joggal feltételezhetünk akár nem elképzelt, hanem valóságos gyülekezeti helyzetet. Az Újszövetség más helyeken is részben ugyanezekkel a szavakkal írja le a viszály helyzetét (1Kor 14,33; 2Kor 12,20). Egyesek feltehetően bölcsességükkel és értelmességükkel dicsekednek, de egyáltalán nem illik ehhez az igényükhöz az, amit a 14. és 16. vers magatartásuk következményeként leír. Nem kell nagy fantázia ahhoz, és nem kell külön az aktualizáláson törni a fejünket, hogy olyan mai helyzetet találjunk akár a keresztyén egyházban is, amelyre illik ez a leírás. Ahol emberi – a 15. vers szavaival: földi, testi, ördögi – módon mennek végbe a dolgok, ott azok a szó szoros értelmében így „zajlanak”. Ez azonban nem lehet a felülről jövő bölcsesség kísérője.

13: Az ellentét szembeötlő és áthidalhatatlan. Hiszen a bölcs (σοφός) annak tulajdonsága, aki okos, belátó – nyilván hite révén – a hit dolgaiban és ennek révén az élet nagy kérdéseiben. Az értelmes (ἐπιστήμων) pedig ennek csaknem szinonimája: hozzáértő, tanult, jártas. Olyan embert jelölnek e szavak, aki belelát a dolgok összefüggésébe, ismeri a hátteret, felméri a helyzetet, gondol a következményekre (Groó Gyula, 105). A textus továbbmegy a bölcsesség általános emberi értelmezésén, amikor az igazi bölcsességet a szelidséggel kapcsolja össze. Bölcs, akit magatartásában szelidség vezérel (Johannes Schneider, NTD, 26). Az ember bölcs és értelmes voltának igényét – mint valami syllogismus practicus-szal az eleve elrendeltséget – jó magatartással kell igazolni, ami nem más, mint a bölcs szelidséggel tett cselekedetek. (Ravasz László fordításában: „Mutassa meg jámbor életével, szelíd bölcsességét cselekedeteiben”. Római katolikus fordítás: „Tegyen magatartásával bizonyosságot róla, hogy mindent bölcs szelidséggel tesz.”) Elárulják az ember szavai és tettei, hogy mi lakik benne, így azt is, hogy bölcsessége felülről való-e. Közel van ez a gondolat Mt 7,16-20-hoz, amely persze nem a megmutatásról, hanem a jó gyümölcs alapján a jó fa megismeréséről szól.

A 14. és 16. vers is felsorolja a viszálykodást és az irigységet. Jellemzőjük, hogy az ember nem elégszik meg a magáéval, hanem megkívánja, elkívánja a másét, még azon az áron is, hogy felrúgja az emberi közösséget (vö. 9. és 10. parancsolat). Nem túlzás, hogy a 16. vers minden gonosz cselekedet lehetőségét látja az ilyen helyzetben, hiszen ahol emberek a saját érdeküket és presztízisüket helyezik az első helyre, ott zűrzavar, rendtelenség keletkezik, hazudva még az igazsággal is szembe helyezkednek, és végül nem tarthatók féken az indulatok.

A 15. vers alapján érthető a kétféle bölcsesség szembeállítása. Csak az nevezhető bölcsnek, aki szelidséggel az. Aki csak elméletben bölcs és értelmes, de a dolgok gyakorlati megvalósításában „földi, testi és ördögi”, az valójában nem nevezhető bölcsnek, s ilyen igénye nélkülöz minden alapot.

17: A felülről való bölcsességnek a 13. versben említett szelidségen túl azonban egészen más vonásai is vannak. Érdemes elolvasni és izlelgetni ezeket a szavakat görögül és azután a szótár szinonimái alapján magyarul, de egy konkordanciával is végigböngészve újszövetségi előfordulásait. Ezt a korábbi előkészítők írói ismételtelen megtették.

Itt most csak a 13. versben található szelidség szó gazdag használatára utalok: Pál így közeledik a gyülekezethez (1Kor 4,21; 2Kor 10,1); a Lélek gyümölcse (Gal 5,23); ezzel kell helyreigazítani azt, akit tetten értek valamilyen bűnben (Gal 6,1); ez méltó az elhívásunkhoz (Ef 4,2); felöltözendő (Kol 3,12); az Úr szolgálja így neveli az ellenszegülőket (2Tim 2,25). Szelidséggel kell fogadni az ígét (Jak 1,21) és számat adni a bennünk élő reménységről (1Pt 3,16). A szónak ez a használata érzékelteti, hogy nem olyan bölcsességet tart felülről valónak, amelyben nincs semmi ellentét, vagy amely elkeni, elkendőzi az igazságot, vagy megengedhetetlen, elvtelen alkukba bocsátkozik. Inkább olyanról, amely nem öntelt, nem öngigaz, nem türelmetlen, nem erőszakos. Ez a szelidség nem gyengesség. Ellentétes viszont „a szólamok nagyképű szószátyárkeresztységével” (Groó Gyula, 105).

A 18. versnek a megelőzőkkel való kapcsolata szintén sok

fejtőrést okoz. Groó Gyula fordítását nem tudom elfogadni, az „ökumenikus” fordítást pontosnak tartom. Bajlódnak a magyarázók, hogy összekapcsolják a megelőző versekkel (Groó és Schneider a szakasz összefoglalásának tekinti, Schrage laza kapcsolatot feltételez). Különös maga a kép(zavar?) is: igazság (tulajdonképpen igazságosság; görögül: δικαιοσύνη, nem ἀλήθεια; németül: Gerechtigkeit, nem Wahrheit; angolul: righteousness, nem truth) gyümölcset (Fil 1,11; Zsid 12,11) ... vetni, hiszen gyümölcsöt nem vetnek. Groó Gyula a verset így értelmezi: „Az igazság gyümölcse tehát mindenképpen Isten ajándéka övéinek. Igazság és békesség összetartoznak. Akiket Isten megigazít, akik igazságot nyernek – ajándékba! – azoknak békességét kínálja. Ez a vele való békesség azonban mindig kihat az emberi viszonylatokra, békét teremt ember és ember között. A mondat értelme tehát az, hogy akik a békén munkálkodnak, nem fáradnak hiába. Isten gazdag gyümölcstermést ad nekik. Igazságával békét teremt Isten és ember, és ember és ember között.” (109) Nem kap kellő hangsúlyt, hogy az igazság gyümölcse „békességben vettetik”, vagyis az, hogy a passivum divinum miatt itt Isten cselekvésének kifejezésére lehet és kell gondolnunk, és Isten cselekvésének módját a békesség jellemzi. Isten maga is úgy cselekszik, mint ami a felülről való bölcsességnek a sajátja. Ez nem szemmel látható, ez Krisztuson olvasható le. Johannes Schneider (27) is a békességet teremtők fáradozásának eredményességét és jutalmát olvassa ki a versből, de azt, hogy az isteni jutalom is békességben (ἐν εἰρήνῃ) vettetik el (adatik?), nem említi. Hasonlóképpen jár el Wolfgang Schrage (NTD, 43).

Megállapíthatjuk, hogy a kijelölt szakasz tehát pontosan magán viseli Jakab levele egészének sajátos vonásait. A cselekedet tanúsítja nemcsak a hitet, hanem az ember – Isten szerinti – bölcs és értelmes voltát is. Az igazi bölcsességet mutatja be, amely felülről való, azaz Isten ajándéka, és ennek hiánya miatt marasztalja el olvasóit. Igazat adhatunk Luthernek, amikor ezt írja a levél előszavában: „nem emberi tanítást ad, hanem állhatatosan Isten törvényéről beszél” (Előszók, 158). Igaza van Luthernek abban is, hogy a levél „hosszú tanításában egyszer sem emlékezik meg Krisztus szenvedéséről, feltámadásáról és Lelkéről. Némely helyeken megnevezi ugyan Krisztust, ám semmit nem tanít róla, csupán a közönséges, Istenbe vetett hitről beszél. Az apostolok valódi hivatala azonban az, hogy Krisztus szenvedését, feltámadását és hivatalát hirdessék, s a hitnek alapot építsenek ezekből, ...” (Előszók, 158). A 18. versnek az írásmagyarázók által figyelmen kívül hagyott szava (békességben, ἐν εἰρήνῃ) tekinthető halvány utalásnak Krisztusra. Különösen, ha mellé gondoljuk Ef 2,14-et, amely Krisztus egész megváltó munkáját a békességszerzésben foglalja össze, ami az egymástól távollevők, a megosztottak és meghasonlottak, ellenségeskedők közötti elválasztás lebontása (Ef 2,18-22), vagyis pontosan ellentéte annak, ami Jak 3,14 és 16 alapján a „földi, testi, ördögi” bölcsesség következménye.

Ötvened vasárnapja

Találó a vasárnap témája az Agendában: Vakságból isteni bölcsességre. Az ógyházi perikóparend mindkét ígéje kap-

csolódik hozzá. Lk 18,31-43 szerint Jézus szenvedéseiről szól tanítványainak, de azok nem értik a szavakat, mert rejtve maradt előlük, utána a vaknak a szeme világát adja vissza Jézus. 1Kor 13,1-13 megkülönbözteti a jelen tükör által homályos látását az eljövendő színről színre látásától. Az A sorozat evangéliuma (Mt 23,23-36) szerint Jézus azokat korholja, akik megelégednek a látszattal, a felszínnel. Ez a beszéd számos olyan szót tartalmaz, amelyet Jakab levele is említ a földi bölcsesség (képmutatás) illetve a felülről való bölcsesség (irgalmasság) jellemzésül, de több esetben szinonimákat is (pl. a Jak 3-ban szereplő „irigység”, „tisztá” szavaknak Mt 23-ban a „rablásvágy” és „tisztátalanság” felelhet meg).

Talán nem tévedek, ha párhuzamot látok a textust keretező bölcsesség (13) és az igazság gyümölcse (18), valamint a szelídség (13) és a békesség (18) között. A két vers ugyanazt mondja más szavakkal, de a 18. vers Isten cselekvésére utal.

Meditáció

A bölcsesség nem divatos szó. Ha közvélemény-kutatást végeznénk, valószínűleg kevesen lennének, ha lennének egyáltalán, akik bölcsnek akarnak lenni. Mégis elismerést vagy tiszteletet keltenek, ha követőkre nem is feltétlenül találnak, akik belelátnak a dolgok mélyébe és ennek megfelelően élnek. A keresztyénekben is él az a gondolat, nem kell félnünk ezt tudatnak nevezni, hogy jó úton járnak, másoknál jobb úton. Alapja ennek nem a nagyobb elméleti tudás vagy az átütő meggyőző erő, hanem a hiten alapuló mélyebb belátás, Isten cselekvésének és az ember határainak, a Krisztus ingyen kegyelmére utaltságnak a tudata. Ez az igény nem kárhoztatandó, hanem elengedhetetlenül szükséges. Hiszen miért is maradnának keresztyének, ha még ezt sem hiszik, és ha nem így hiszik? Általában is, de keresztyének esetében különösen is, a probléma abból adódik, ha ez a bölcsesség megmarad a verbalitás szintjén és nélkülözi a szelídséget. Jakab levelének nemcsak gyakorlatiasságát, hanem Jézus tanításában való gyökerezését mutatja, hogy az igazi bölcsességet nem meghatározza, hanem magatartásként, életvitelként beszél róla. A Hegyi Beszéd és a példázatok tanúsítják: Jézus nem úgy beszélt Isten felkaroló és bűnbocsátó jóságáról, hogy a magas erkölcsi követelmény hirdetésének csak bűnbánatra és nem új életre indító szerepet szánt volna. Önellentmondás a felülről való bölcsességre, a dolgok Isten felőli látására hivatkozni és közben földi, testi, ördögi módon gondolkodni s szólni.

Amit Comenius „a tudósok terén” tapasztaltakról ír, sajnos sokszor a teológusokra is, de általában a keresztyénekre is áll: „...feltűnik, mennyi ott a torzsalkodás, civakodás, rágalmazás meg egymás üldözése. Ritka az olyan, akinek ne lenne viszálya valakivel. A fiatalok egyenlenségeit még úgy-ahogy mentette a serdülőkor nyugtalansága; ám a vének is tépték-cibálták egymást. Sőt minél tudósabbnak hitte magát valaki, vagy minél tudósabbnak vélték őt mások, annál több perpatvart kezdett, s a körülötte levőket dühödten támadta, vagdalta, dobálta és sűrűn lövöldözött rájuk; nekünk ezt még nézni is iszonyatos volt, ő meg ebben keresett magának hírt és dicsőséget. ... S előfordult itt olyan kegyetlenség is, amelyet másutt

nem lehetett tapasztalni, hogy tudniillik nem bocsátottak meg a legyőzötteknek, sem a holtaknak, hanem ellenkezőleg, annál vadabban és irgalmatlanabban vagdalták és ütlegelték, s ki-ki legszívesebben azon az ellenfélen mutatta be hősiességét, aki már nem védekezhetett. Némelyek kíméletesebben bántak egymással, viszály és félreértés azonban köztük is akadt. Alig emelkedett ugyanis szólásra valamelyikük, máris szembeszegült vele egy társa, s vég nélküli vitákat vívtak akár arról, hogy a hó fehér-e vagy fekete, akár pedig arról, hogy a tűz forró-e vagy hideg.” (A világ útvesztője és a sziv paradicsoma. 1663. 59-60.)

A szelíd bölcsességre példa lehet Dániel magatartása. Nemcsak álmodot fejt, de megvédi azokat, akik a király álmát nem tudták megfejteni. A benne levő adományról az adományozó Istenre utal. – „Arra a kérdésre, mi a tudás, egy bölcs így válaszolt: Embereket ismerni! S mi a bölcsesség? – erre azt felelte: Embereket szeretni.” (Weltler Ödön, Lelkipásztor 1967, 762.) A szelídségre példa Jézusnak minden evangéliumban dokumentált hallgatása az őt ért vádakra (Mt 26,63; 27,12; Mk 14,61; 15,4; Lk 23,9; Jn 19,9). Ez előtt értetlenül álltak kihallgatói.

Az igehirdetés feladata e textus alapján, hogy megutáltassa velünk a földi, testi, ördögi bölcsességet, a mi bölcsességünket, amely csak árt és nem vezet el az igazsághoz, és hogy kívánatosra tegye a felülről való bölcsességet, az igazság gyümölcset, amelyet békességben ajándékoz (ez az indicativus) az Isten Jézus Krisztusban azoknak, akik békét teremtenek (ez az imperativus).

Reuss András

Tisztelt Olvasók!

Tekintettel arra, hogy évek óta nem emelkedett jelentősen a Lelkipásztor c. folyóirat ára, az előállítási ár és a bevételek között egyre nőtt a különbség.

Emiatt kicsit jelentősebb áremelésre kényszerülünk.

2001-től folyóiratunk egy példányának ára 390 Ft lesz, melynek megfelelően emelkedik az előfizetési díj (egy évre 4 680 Ft). Olvasóink szíves megértését kérjük.

Felvétel az Evangélikus Hittudományi Egyetemre a 2001/2002-es tanévre

Egyházunk lelkészeinek és hittanárainak képzése az Evangélikus Hittudományi Egyetemen folyik. Várjuk azok jelentkezését, akik Jézus Krisztusban hisznek, és elhívást éreznek, hogy az evangélikus egyházban szolgáljanak.

Az Evangélikus Hittudományi Egyetemen a képzés lehetőségei a következők:

A. Nappali tagozaton a lelkészi szolgálatra felkészítő teológiai tanulmányok

A tanulmányi idő hat év.

A felvétel – melynek alapfeltétele a középiskolai érettségi – alkalmassági, valamint írásbeli és szóbeli vizsga alapján történik. A felvehető hallgatók száma: 25 fő.

B. Nappali tagozatos hittanárképzés olyan jelentkezők részére,

akik valamely más felsőoktatási intézmény tanári szakára is felvételt nyernek, illetve ilyen szakot végeznek, s ezt igazolni tudják. A tanulmányi idő öt év. A felvétel alkalmassági, valamint írásbeli és szóbeli felvételi vizsga alapján történik. A felvehető hallgatók száma: 6 fő.

C. Az EHE kihelyezett tagozatain

(Nyíregyházi Főiskola, Bölcsészettudományi és Művészeti Főiskolai Kar;

Nyugat-Magyarországi Egyetem, Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskolai Kar; Kaposvári Egyetem, Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Kar) folyó **főiskolai hitoktatóképzéssel** kapcsolatban a fenti főiskolai karok, illetve a helyi lelkészi hivatalok adnak a felvételi feltételekre vonatkozó felvilágosítást.

Jelentkezési határidő: 2001. március 1.

Részletes felvilágosítást ad az EHE Rektori Hivatala.
(1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3. Tel.: 3636-451)

Februári számunk szerzői

- Baranka György lelkész – Gerendás
Cserhádi Sándor teológiai professzor – Budapest
Echternach, Horst ny. egyházfőtanácsos – Hannover, Németország
Fabiny Tamás teológiai tanár – Budapest
Frenkl Róbert egyetemi tanár, országos felügyelő – Budapest
Nagy Gábor Budapest I. kerületének polgármestere
Nagy Gyula ny. püspök – Budapest
Reuss András teológiai professzor – Budapest
Szebek Imre püspök – Budapest
Széll Bulcsú lelkész – Budapest
Szentpétery Péter teológiai tanár – Budapest
Valk, Pille valláspedagógia tanár – Tartu, Észtország
Véghelyi Antal lelkész – Szolnok
Zsugyel Adél teológus hallgató – Budapest

Reménység Hangja

LELKI S.O.S. Szolgálat

200-8839

Interneten is!
<http://okumene.lutheran.hu>

Ezen a budapesti telefonszámon három percen hallhatja a

Reménység Hangját,

Isten igéjének vigasztaló, új erőt adó üzenetét. Az igei üzenet hetenként változik.

A Reménység Hangja várja hívását
**péntek 15 órától hétfő 8 óráig és
hétköznapokon 17 órától másnap
reggel 8 óráig.**

Lelkipásztor

Evangélikus Lelkeszi Szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Felelős szerkesztő: Szabóné Mátrai Marianna, 1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3. Tel.: 469-1050

A szerkesztés munkájában a szerkesztőbizottság vesz részt.

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1085 Budapest, Üllői út 24. Tel/Fax: 317-1108

Felelős kiadó: Kendeh K. Péter mb.

Készült a Plantin Kft nyomdájában. Tördelés: Rezessy Szabolcs

ISSN 0133-2821

A borítón: Confessio Augustana (Györköny, 1724).

A fotót Molnár Géza készítette. A borítót íj. Harmati Béla tervezte.